

Lapsen edun toteutuminen valtion koulukotien erityisen huolenpidon osastoilla asiantuntijoiden näkökulmasta

Marko Remahl

Pro gradu

2018

Sosiaalityö

Lapin yliopisto

Lapin yliopisto, yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Työn nimi: Lapsen edun toteutuminen valtion koulukotien erityisen huolenpidon osastoilla asiantuntijoiden näkökulmasta

Tekijä: Marko Remahl

Koulutusohjelma/oppiaine: Sosiaalityö

Työn laji: Pro gradu –työ ☒ Sivulaudaturtyö___ ☐ Lisensiaatintyö___

Sivumäärä: 73 + 3 liitettä

Vuosi: 2018

Tiivistelmä:

Tämän pro gradu -tutkielman aiheena on selvittää ja kuvata, mistä valtion koulukotien erityisen huolenpidon jakson sisältö koostuu. Kyse on laadullisesta tutkimuksesta, jonka tavoitteena on erityisen huolenpidon jakson sisällön selittäminen ja säännönmukaisuuksien sekä rakenteiden osoittaminen. Esitän sisältöä esiensisijaisesti asiantuntijoiden kertomusten avulla. Tutkimuskysymykseni on, mistä erityisen huolenpidon jakso koostuu, ja mikä on sen suhde lapsen etuun? Tutkielman teoreettisen viitekehyksen muodostavat laki ja lapsen edun käsite. Erityisen huolenpidon keskeisinä konteksteina toimivat lastensuojelu ja koulukoti.

Tutkielman tulosten mukaan valtion koulukotien erityisessä huolenpidossa lapsi nähdään ainutkertaisena, arvokkaana ja tasa-arvoisena yksilönä, jonka tulee saada aina yhtä hyvä kohtelu, kuin muutkin lapset. Tutkimuksen johtopäätöksenä on se, että valtion koulukotien erityinen huolenpito on lapsen edun mukaista toimintaa, jota ohjaavat useat toisiaan tukevat teoriat ja menetelmät. Työskentelyä ohjaavat jaksolle asetetut tavoitteet. Lapsen tilannetta ja tavoitteiden saavuttamista arvioidaan moniammatillisesti koko jakson ajan. Vuorovaikutusmenetelmät olivat vahvasti haastateltavien kertomuksissa ja niitä käytetään niin yksilö- kuin ryhmätyömenetelmissäkin. Jatkuva aikuisten läsnäolo ja saatavuus sekä arjen struktuuri ovat keskeisiä menetelmiä erityisen huolenpidon jaksoilla. Arjen struktuurista vastaa koulutettu ja ammattitaitoinen henkilökunta, jonka työskentelyä ohjaa ratkaisu- ja voimavarakeskeinen näkökulma. Arjen struktuuri muodostuu koulunkäynnistä, ruokailuista, harrastuksista, säännöllisestä vuorokausirytmistä, sekä yksilö- ja ryhmätyöskentelystä. Arjen struktuurin vakauttamisen tavoite perustuu traumalähtöiseen ajatteluun ja sitä ohjaa traumateoria. Strukturoidun hoitomallin taustalla ovat teoriapohjana kognitiivinen ja ratkaisukeskeinen malli, joka huomioi lapsen käytöshäiriöt ja traumataustat. Hoitomalli perustuu tämän lisäksi kiintymyssuhdeteoriaan ja kognitiivisbehavioraalisen kehitysteoriaan.

Avainsanat: Erityinen huolenpito, koulukoti, lastensuojelu, lapsen etu, lastensuojelulaki

Muita tietoja:

Suostun tutkielman luovuttamiseen kirjastossa käytettäväksi ☒

Suostun tutkielman luovuttamiseen Lapin maakuntakirjastossa käytettäväksi ☒
(vain Lappia koskevat)

Sisällys

1 Johdanto.....	1
2 Erityinen huolenpito lastensuojelun sijaishuollossa.....	3
2.1 Historia.....	3
2.2 Koulukoti erityisen huolenpidon kontekstina.....	5
2.3 Erityinen huolenpito tutkimuskohteena	8
2.4 Lapsen etu	11
2.4.1 Lapsen etu oikeudellisen sääntelyn näkökulmasta	11
2.4.2 Lapsen etu sosiaalityön näkökulmasta	14
3 Erityistä huolenpitoa ja lasta koskeva sääntely	17
3.1 Kansainväliset ihmisoikeussopimukset.....	18
3.2 Kansalliset lait.....	19
4 Tutkielman toteutus	24
4.1 Tutkielman tehtävä ja tavoite	24
4.2 Tutkielman metodologiset lähtökohdat	25
4.3 Aineiston keruu ja haastattelujen toteutus	25
4.4 Aineiston analysointi	28
4.5 Eettiset periaatteet.....	30
5 Lapsen edun toteutuminen valtion koulukotien erityisessä huolenpidossa	32
5.1 Tavoitteena lapsen etu	32
5.2 Arviointi osana lapsen edun tavoittelua	39
5.3 Lapsen näkökulma ja kokemus	43
5.4 Lapsen edun mukaiset tilat ja tekijät.....	48
5.5 Lapsen etua tukeva hoitomalli ja menetelmät.....	54
6 Johtopäätökset ja pohdinta	62
Lähteet	70
Liitteet.....	74

1 Johdanto

Lastensuojelulaitoksissa tarjottava erityinen huolenpito on 12-17 –vuotiaille huostaan otetuille lapsille tarkoitettua moniammatillista hoitoa ja huolenpitoa (Lsl 71 §). Erityinen huolenpito on lastensuojelun toimenpide josta on säädetty lastensuojelulaissa (71 § – 73 §). 2000 -luvun alussa valtion koulukoteihin perustettiin ensimmäiset erityisen huolenpidon yksiköt, vuosia ennen kuin erityinen huolenpito kirjattiin lastensuojelulakiin (Kekoni ym. 2008, 13).

Ohjaus erityiselle huolenpidon jaksolle tapahtuu sosiaalityön toimesta. Mikäli huostaan otettu lapsi on käyttäytymisellään vakavasti vaarantanut omaa kehitystään, henkeään, ja terveyttään, voidaan hänelle järjestää sijaishuollon aikana erityistä huolenpitoa. Erityisen huolenpidon tavoitteena on katkaista lapsen terveyttä ja kehitystä vaarantava toiminta. Jaksossa on kyse yksilön oikeuksia rajoittavasta toimenpiteestä jota voidaan järjestää lastensuojelulaitoksissa. Toiminnalle tulee olla riittävät tilat ja henkilökunta.

Erityisen huolenpidon osastoja on ainoastaan koulukodeissa. Suomen seitsemästä koulukodista viidessä tarjotaan lain tarkoittamaa erityistä huolenpitoa. Suomessa erityisen huolenpidon jaksoja järjestävät pääsääntöisesti valtion koulukodit sekä yksityiset koulukodit, Pohjolakoti ja Perhekuntoutuskeskus Lauste. Tämän lisäksi Suomessa on joitakin kuntien lastensuojelulaitoksia sekä yksittäisiä lastensuojelulaitoksia, joilla on resurssit järjestää erityisen huolenpidon jaksoja ja niissä onkin ajoittain lapsia erityisen huolenpidon päätöksellä. (Pekkarinen 2017, 40.)

Voimassa oleva lastensuojelulaki (13.4.2007/417) syntyi vuonna 2007 pitäen sisällään erityisen huolenpidon. Seuraavana vuonna erityisen huolenpidon työmenetelmien kehittämistä pidettiin Stakesin raportin (36/2008) yhtenä keskeisenä toimenpide-ehdotuksena. Tutkimustarvetta ilmiön ymmärtämisen ja kehittämisen vuoksi on olemassa. Kehitystä on varmasti tapahtunut, mutta sisällön kehittämisen ja koostumuksen tutkiminen on ollut viimeisen kymmenen vuoden aikana määrällisesti melko vaatimatonta.

Tämän tutkielman tarkoitus on tuoda näkyväksi se, mistä valtion koulukotien erityisen huolenpidon jakson sisältö koostuu. Tutkielman tavoitteena on tutkittavan ilmiön eli erityisen huolenpidon jakson sisällön selittäminen ja säännönmukaisuuksien sekä rakenteiden osoittaminen. Tuon esille asiantuntijoiden kertomusten avulla erityisen huolenpidon jakson sisällön rakentumista. Tutkimuskysymykseni on: mistä erityisen huolenpidon jakso koostuu, ja mikä on sen suhde lapsen etuun? Tutkielman teoreettisen viitekehyksen muodostavat laki sekä lapsen edun käsite ja sen keskeisinä konteksteina toimivat lastensuojelulaki ja koulukoti.

Lapsen etu on lastensuojelun lähtökohta. Lastensuojelun sosiaalityöntekijällä on erityisvelvollisuus pitää huolta lapsen edun toteutumisesta (Lsl 24 §).

Lasta koskevissa päätöksissä keskeisin kriteeri on lapsen edun toteutuminen. Lastensuojelun keskiössä oleva lapsen etu ohjaa sosiaalityöntekijän työtä, kun hän arvioi lapsen tarpeita ja tilannetta, sekä tilanteissa joissa hän puuttuu päätöksellään tai toiminnallaan lapsen elämään. Lapsen elämään vahvasti vaikuttavia asioita ovat esimerkiksi lapsen sijoitus kodin ulkopuolelle, huostaan otto ja lapsen siirtyminen erityisen huolenpidon jaksolle. (Lsl 4 §.)

Lähestyn tutkielmassani tutkittavaa ilmiötä oikeusteoreettisen näkökulman ja sosiaalityön teorioiden sekä näkemysten valossa. Oikeudellinen ajattelu harmonisoi ja tukee tämän sosiaalityön tutkielman näkökulmaa. Oikeudelliset näkökulmat kiinnittyvät lastensuojelulain ohjaaman erityisen huolenpidon jakson sisällön selvittämiseen. Varsinkin lapsen edun ymmärtäminen korostaa eri tieteenalojen lähestymistapojen keskinäistä riippuvuutta.

Tutkielman aineisto koostuu haastatteluaineistosta ja dokumenttiaineistosta. Haastatteluaineisto muodostuu valtion koulukotien erityisen huolenpidon asiantuntijoiden haastatteluista. Haastateltavat olivat osallistuneet myös Terveystieteiden- ja hyvinvointilaitoksen (THL) alaisten koulukotien erityisen huolenpidon sisällön kehittämisestä vastaavan työryhmään. Työryhmä aloitti työskentelyn syksyllä 2017 ja sai sen päätökseen keväällä 2018. Tutkielman dokumenttiaineistona ovat edellä mainitun työryhmän työskentelyn selvitykset sekä aiheesta tehdyt aikaisemmat tutkimukset ja kirjoitukset.

2 Erityinen huolenpito lastensuojelun sijaishuollossa

2.1 Historia

Erityisen huolenpidon historia voidaan katsoa alkaneeksi jo 1990-luvulla, jolloin sijaishuollossa käytössä ollut suljettu hoito päätettiin nimetä erityiseksi huolenpidoksi. Samassa yhteydessä sisältöä sekä edellytyksiä arvioitiin uudestaan juridisesta näkökulmasta, jossa painottui lapsen oikeudet.

Sosiaali- ja terveysministeriön asettaman työryhmän (4.12.1996) tehtävä oli arvioida voimassa olleen lastensuojelulain nojalla toteutettavan suljetun hoidon tapoja, toteuttamismahdollisuuksia ja tarvetta. Tämän lisäksi sen tuli laatia arvionsa pohjalta ehdotukset tarvittaviksi lainsäädännön muutoksiksi. Työryhmä ehdotti suljetun hoidon sijasta käytettäväksi käsitettä erityinen huolenpito. (Sijaishuollon pakkotoimityöryhmän muistio 1998, 1–3, 57, 91–92.) Suljetuissa lastensuojeluyksiköissä lasten oikeusturvaa ei oltu turvattu vanhan lastensuojelulain (683/1983) turvin riittävästi. Selonteossa tuotiin esille, että erityisissä lastensuojelun suljetuissa laitoksissa tulisi voida jatkossa hoitaa lapsia tahdonvastaisesti, niin että lasten oikeusturva olisi lain mukaisesti turvattu. (Sijaishuollon pakkotoimityöryhmän muistio 1998, 57.)

Ennen vuosituhaten vaihdetta lastensuojelun laitoshuollon käytännöissä oli jo lapsen yksilönvapauksia vahvasti rajoittavia yksiköitä ja menetelmiä. Työryhmän yhden esimerkiksi nostetun lastensuojelulaitoksen hoitokäytäntö piti sisällään aina kahden viikon aloituksen, joka piti sisällään niin sanotun suljetun arvioinnin. Edellä mainitussa yksikössä lapsi ei päässyt ulkoilemaan ilman aikuisen valvontaa ja läsnäoloa. Lapsen liikkumisvapautta oli rajoitettu lukituilla ovilla ja ikkunoilla. Päätöstä suljetusta hoidosta tai rajoituksista kyseisessä laitoksessa ei tehty. Samankaltaisia, ilman erityistä päätöstä tapahtuvia suljettuja hoitoja toteutettiin myös joissakin isoimmissa perhekodeissa. Eräässä lastensuojeluyksiköissä oli erikseen kehitetty lapsen liikkumisvapautta rajoittavaa työskentely-mallia erityisen rajattomille lapsille. Lapsi oli saatettu eristää muista lapsista ja hänellä oli mahdollisuus ulkoilla vain laitoksen työntekijän seurassa. Tämän kaltaista työskentelyä oli saatettu kohdistaa

nuoreen yhtäaikaaisesti monen kuukauden ajan. (Sijaishuollon pakkotoimityöryhmän muistio 1998, 60–61.)

Työryhmä ehdotti erityisen huolenpidon ikärajaksi 12-17 vuotta. Erityisen huolenpidon keskeiseksi tavoitteeksi esitettiin *”lapsen itsetuhoisen tai muutoin tuhoisan käyttäytymisen katkaisemista ja lapsen parantunutta valmiutta sitoutua vastuulliseen ja itsenäiseen omien asioiden hoitamiseen.”* Tämän lisäksi selvitys toi esille, että erityistä huolenpitoa koskeva päätös tulisi aina perustua lapsen moniammatilliseen arviointiin, joka pitäisi sisällään sosiaalityön tilannearvion lisäksi kasvatuksellisen, psykologisen ja lääketieteellisen näkökulman ja arvion. (mt., 95.)

Erityisen huolenpidon riittäväksi pituudeksi arvioitiin riittävän 30 vuorokautta, joka sisälsi mahdollisuuden jatkaa jaksoa erittäin painavasta syystä enintään 30 vuorokaudella. Tällöin hoitajakson pituus olisi ollut pisimmillään 60 vuorokautta (mt., 97). Ehdotettua jakson pituutta ei lopulta kirjattu täysin ehdotuksen mukaisesti. Uuden lastensuojelulain (417/2007) mukaan erityisen huolenpidon jakso koostuu 30 vuorokaudesta, jota voidaan jatkaa painavasta syystä korkeintaan 60:llä vuorokaudella.

Työryhmä ehdotti, että lastensuojelulain pykälässä 72 d § erityisen huolenpidon jaksoja saisi toteuttaa vain sellaisessa lastensuojelulaitoksessa, jossa on käytettävissään riittävä psykologinen, sosiaalityön, kasvatuksellinen, ja lääketieteellinen asiantuntemus ja sen edellyttämä henkilöstö. Työntekijöiden tulisi tavata lasta jakson aikana säännöllisesti. Heidän olisi tämän lisäksi osallistuttava lapsen arviointiin ja hoidon suunnitteluun erityisen huolenpidon jaksolla. Tämän lisäksi lakiin tulisi kirjata lasten säännölliset lääkärintarkastukset erityisen huolenpidon jaksoilla. Lakiin tulisi säätää myös tiloista, joissa erityistä huolenpitoa saisi järjestää. Jaksoja saisi järjestää vain sellaisessa lastensuojelulaitoksessa, joka täyttäisi lapsen terveydelle hyvät tilat. Lakiin haluttiin kirjattavan myös tarkennus, jonka mukaan tilojen tulee olla olosuhteiltaan asianmukaiset. Myös kirjaamiskäytänteisiin lastensuojelulaitoksessa kiinnitettiin vahvasti huomiota. Työryhmän ehdotuksen mukaan kaikki lapseen kohdistetut toimenpiteet ja niiden vaikutukset pitää näkyä lasta koskevissa kirjauksissa. Kirjallinen huoltosuunnitelma täytyisi

jatkossa työryhmän ehdotuksen mukaisesti tarkistaa aina erityisen huolenpidon jakson päättyessä. (Sijaishuollon pakkotoimityöryhmän muistio 1998, 100.) Työryhmän esitys meni läpi kokonaisuudessaan lähes sellaisenaan, kun se säädettiin nykyiseen lastensuojelulakiin (Lsl 72 §).

2.2 Koulukoti erityisen huolenpidon kontekstina

Koulukotien sijoittuminen suomalaisen lastensuojelun kentässä asemoituu viimesijaiseksi toimijaksi haastavien lasten ja heidän elämän tilanteidensa huolesta ja hoidonpidosta vastaavana instituutiona (Pekkarinen 2017, 46). Koulukotien perustehtävänä on tarjota lapsen edun mukaista hoitoa ja huolenpitoa vaikeahoitoisille lapsille ja nuorille (Salminen 2001, 17). Perinteisesti koulukodin tehtävänä on nähty lasten kasvatuksesta huolehtiminen, joka on pitänyt sisällään arjen ohjaamisen ja vahvan koulun käynnin tukemisen. Nykyään koulukodit vastaavat myös niiden lasten hoidoista, joiden taustoilla ovat psykososiaaliset ja psykiatriset ongelmat. Voidaankin todeta, että koulukodit asemoituvat tänä päivänä yhä vahvemmin terveydenhuoltoon sekä nuorisopsykiatriseen hoitoon. (Pösö ym. 2004, 9.)

Suomalaisten koulukotien historia voidaan katsoa alkaneeksi vuonna 1829, jolloin Kylliälän tilalla Viipurissa toimivan lasten kasvatustalouden ohjesäännöt hyväksyttiin. Tuolloin vaivaishoitoasetus kohdensi valtion lastenhuoltovastuun pahantapaisiin lapsiin. Vuonna 1889 rikoslaki vapautti alle 15 –vuotiaat rikosvastuusta, mutta oikeus sai päätäntävällän yli 6 –vuotiaiden lasten määräämisestä yleiseen kasvatustalouteen. Vuonna 1891 aloitti ensimmäinen vankeinhallinnon alainen kasvatustalo Keravalla. Tämän jälkeen syntyi useita uusia kasvatustaloksia; Vuorelan kasvatustalo työille 1893 Vihtiin, Kotiniemen kasvatustalo 1905 Ruovedelle, Sippolan ja Ihantalan kasvatustalokset 1909 ja Pohjolan Poikakoti Muhokselle 1915. (Pekkarinen 2017, 9.) Merkillepantavaa on se, että Suomen ensimmäinen lastensuojelulaki (Lsl 203/1936) valmistui vasta 1936, yli sata vuotta koulukotihistorian syntymisen jälkeen.

Vuonna 2018 Suomessa on seitsemän koulukotia, joista viisi on valtion koulukoteja. Koulukoteja ohjaavat täysin samat lait kuin muitakin lastensuojelujen sijaishuollon yksiköitä. Laeista keskeisimmät ja ohjaavimmat ovat lastensuojelulaki ja laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (812/2000). Valtion koulukodeilla on tämän lisäksi oma lainsäädäntönsä: laki Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen alaisista lastensuojeluyksiköistä (1379/2010). Lain 1 § ohjaa valtion koulukodin tehtäväksi huolehtia sellaisista lapsista ja nuorista, joita ei voida kasvattaa ja hoitaa jossain muussa sijaishuollon yksikössä. Tämän lisäksi laissa on säädetty siitä, että valtion koulukodeissa voidaan antaa mielenterveyslaissa (1116/1990) tarkoitettuja mielenterveyspalveluja, pois lukien tahdosta riippumaton hoito. (Pekkarinen 2017, 17; Laki Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen alaisista lastensuojeluyksiköistä 1379/2010; Mielenterveyslaki 1116/1990.) Valtion koulukotien keskeisiä arvoja ovat sen strategian mukaan usko ihmisen kehittymiseen ja kykyyn oppia kantamaan vastuuta elämästään ja teoistaan (Pekkarinen 2017, 20).

Koulukodit ovat saaneet ajan saatossa vahvaa kritiikkiä niiden historiassa toteutuneiden käytänteiden johdosta, niin median, kuin tutkimustenkin puolesta. Käytänteet ja toimintamallit on jälkikäteen tuomittu lasten asemaa fyysisesti ja psyykkisesti loukkaavina (Laitala & Puuronen 2016; Pösö 2004). Koulukotien historia pitää sisällään lasten näkökulmasta onnistuneita kasvatus- ja huolenpidon tarinoita, mutta suomalaisten koulukotien historia pitää sisällään myös erittäin ikäviä ihmiskohtaloita ja jopa julmaa lapsiin kohdistettua väkivaltaa. Matti Salminen (2001) toi tutkimustyössään esille, että 1900-luvun puolivälin jälkeen Suomeenkin rantautunut laitostielteisyys sai koulukotien suhteen vahvaa kannatusta. Salmisen mukaan koulukodeissa työtävät olivat kehittyneet kasvatusmenetelmien suhteen kovaotteiseen suuntaan, joka osaltaan antoi pontta koulukotikriittisille puheenvuoroille. (Salminen 2001, 8.) Pösön (2004) mukaan sanana koulukoti pitääkin sisällään monenlaisia historiastaan peräisin olevia latautuneita mielipiteitä, minkä johdosta valtion koulukodit ovat osittain pyrkineet eroon ”koulukoti” nimestä (Laitala & Puuronen 2016; Pösö 2004, 37; Honkatukia & Nyqvist & Pösö 2004, 151–184).

Koulukodit ovat perinteisesti erikoistuneet lapsiin, joiden käyttäytyminen on sopimatonta ja ongelmallista. Lapsen etu ei ole aina ohjannut työskentelyä koulukodeissa. Pösön (1993) mukaan koulukotien tehtäväksi on määritty alkuaan pahantapaisista lapsista huolehtiminen (Pösö 1993, 66–72). Koulukotiin sijoitetut lapset on nähty eri aikakausina hyvin erilaisissa positioissa. Milloin on puhuttu pahantapaisista lapsista, jossa lapsi on syyllinen (mt., 39–45), milloin taas lapsella on ollut luonnevika, joka on ollut ”helposti havaittavissa ja diagnosoitavissa” psykopatiaksi, jonka hoito varsinkin vanhempien lasten kohdalla nähtiin jopa mahdottomaksi (Laitila & Puuronen 2016, 48–49).

Voimassa olevan valtion koulukotien strategian mukaan niiden tehtävänä on *”sellaisten nuorten hoito, joita koulu ja aikaisemmat lastensuojelun tai lasten – ja nuorisopsykiatrian tukitoimenpiteet eivät ole riittävästi kyenneet auttamaan”*. Manu Kitinojan (2004) tekemän tutkimuksen mukaan koulukoteihin sijoitettuja lapsia yhdistää usein ainakin seuraavat piirteet: koulunkäyntiongelmien, rajattomuus, vanhempien voimattomuus ja avohuollon tukitoimien riittämättömyys. (Kitinoja 2004, 114; Pekkarinen 2017, 20.)

Pirkko Lehto-Salo (2011) toi väitöskirjassaan esille koulukoteihin sijoitettujen lasten mielenterveysongelmien laajuuden. Lehto-Salon johtama tutkimus kohdentui vuonna 1997-1998 välissä Sairilan, Koivikon ja Vuorelan koulukoteihin sijoitettuihin lapsiin. Lehto-Salo selvitti koulukodeissa olevien nuorten ongelmien monimuotoisuutta käyttäen tutkimusmenetelmänä muun muassa sijoitetulle lapselle suunnattuja strukturoituja psykiatrisia haastatteluja. Tutkimuksen mukaan koulukoteihin sijoitettujen lasten haasteina ovat käytöshäiriöt, mielenterveyden häiriöt, oppimisvaikeudet, päihdeongelmien. Peräti 88,5 %:lla tutkimukseen osallistuneista koulukotinuorista oli psykiatrinen diagnoosi. (Lehto-Salo 2011.) Joiden lähteiden (esimerkiksi Timonen-Kallio ym. 2017, 30) n. 60–80% laitoshoidossa olevista lapsista kärsii vaikeista mielenterveysongelmista, jotka vaativat lasten- ja nuortenpsykiatrista hoitoa.

2000-luvulla koulukotiin päätyviä lapsia yhdistää moniongelmaisuus, joka ei rajoitu kuitenkaan yksin psyykkisiin tai sosiaalisiin ongelmiin. Nykyään koulukoteihin sijoittuvat lapset ovat kokeneet useita epäonnistuneita sijoituksia. Koulukoteihin päätyvät lapset ovat rikkoneet sosiaalisia normeja niin vahvasti,

etteivät aikaisemmat sijoituspaikat ole kyenneet vastaamaan lapsen hoidon tarpeisiin. Koska koulukotiin saapuvilla lapsilla on taustalla myös psykiatrian hoitokontakteja, lasta määritellään nykyään usein koulukodin asiakkaana sairauden viitekehyksen kautta. (Pekkarinen 2017, 43–45; Pösö 2004, 124.)

2.3 Erityinen huolenpito tutkimuskohteena

Tässä luvussa esittelen aikaisempia tutkimuksia liittyen erityiseen huolenpitoon, koulukoteihin ja lastensuojelun sijaishuoltoon. Vuonna 2007 Stakesin asettama työryhmä kartoitti erityisen huolenpidon käytäntöjä tutkien valtion koulukotien erityisen huolenpidon osastoja ja niiden käytäntöjä. Käytäntöjä tutkittiin haastatteluilla, johon osallistui erityisen huolenpidon jaksolle sijoitettuja nuoria sekä erityisen huolenpidon osastoilla työskenteleviä työntekijöitä omina ryhminään. Nuorten kokemusten mukaan erityisen huolenpidon jakso oli vahvasti rajoittava ja eristävä. Työntekijöiden haastatteluiden mukaan erityinen huolenpito tarkoitti vahvaa aikuisten läsnäoloa, ulkopuolisten ärsykkeiden minimointia ja vaativaa ammatillista tiimityötä. (Kekoni ym. 2008.)

Marja Tarvainen ja Taru Kekoni (2015) analysoivat erityisen huolenpidon käsitteen ja käytännön kytkentää osana hoivatutkimuksen kenttää. Tutkimus oli käsitteellis-teoreettinen, sijoittuen kuitenkin lastensuojelun käytäntöön ja toimintatapoihin. Kekoni ja Tarvainen tutkivat erityisen huolenpidon kytkemisen mahdollisuuksia osaksi hoivatutkimusta, joka voisi antaa ajatusta erityisen huolenpidon käytäntöjen ymmärtämiseen ja niiden tietoteoreettiseen erittelyyn. Analyysissään he toivat esille näkemyksen, jonka mukaan lastensuojelun laitoshoitokäytänteitä on pidetty olevan jopa teoreettisessa tyhjiössä. (Kekoni & Tarvainen 2015, 173–180.)

Erityinen huolenpito sijoittuu sosiaalihuollon lastensuojelun sijaishuollon laitoshuoltoon, jota koulukodit edustavat. Elina Pekkarinen (2017) tuo selvityksessään esille, kuinka koulukotien tehtävänä on vastata vaativahoitoisten lasten ja nuorten tuen tarpeeseen hoidon, kasvatuksen ja kuntoutuksen keinoin. (Pekkarinen 2017, 36–37.) Erityisen huolenpidon jaksolle

ohjautuu haastavissa tilanteissa olevia, huostaan otettuja lapsia. Haastavissa tilanteissa olevat, huostaan otetut lapset on nähty Suomessa eri aikakausina erilaisista positioista. Osittain tästä johtuen lapsiin kohdistetut lastensuojelun palvelut ovat olleet hyvin erilaisia eri aikakausina. Pekkarinen (2010) kuvailee väitöskirjassaan viiden helsinkiläispojan lastensuojeluprosesseja, lastensuojelun ja yhteiskunnan käytäntöjä Suomessa eri vuosikymmenillä. Pekkarisen tutkimuksen teoriapohjana toimii kriittinen realismi ja Roy Bhaskarin idea transformatiivisen sosiaalisen toiminnan mallista, joka tarjoaa sosiaalityölle näkökulman todellisuuden ymmärtämiseen, tuoden sosiaalityölle näkökulman yksilön ja yhteiskunnan väliseen suhteeseen (Pekkarinen & Tapola-Haapala 2009, 202).

Kriittinen realismi näkee ihmisen aktiivisena oman maailmansa rakentaja, johon vaikuttavat rajoittavat ja muotoilevat rakenteet, joilla on todellisia vaikutuksia. Tieteenfilosofian näkökulmasta kriittisen realismin ontologia on kiinnostunut siitä, miten saamme tietoa maailmasta. Kriittisen realismin epistemologia ja etiikka pohtii muun muassa sitä, miten meidän pitäisi olla maailmassa. Emansipatorinen tavoite ja näkökulma on kriittinen, millä viitataan siihen, että kriittisen realismin ontologia ja epistemologia haastavat sortavia rakenteita. Kriittinen realismi on yksi tulkitseva viitekehys siitä, miten maailma ja todellisuus nähdään. (Craig & Bigby 2015, 311–312.) Pekkarinen tuo esille miten eri aikakausina lasten asema ja positio on rakentunut sosiaalityön käytännöissä hyvin erilaisiksi. Tutkimuksen mukaan 1940-luvulla lapsi on saatettu määritellä rikolliseksi ja psykopaatiksi, minkä johdosta lapsen ympärillä olevaa yhteisöä ja yhteiskuntaa tuli suojella. Yksi suojelun keino oli eristää lapsi muista yhteiskunnan jäsenistä ja rakenteista. 1960-1980-lukujen aikana lapsen asema muuttui sosiaalityön näkökulmassa ja käytänteissä autettavaksi lapseksi, joka nähtiin olosuhteiden uhriksi ja suojelun kohteeksi. Pekkarinen esittää, että siirryttäessä 2000-luvulle normeja rikkova lapsi nähdään taas vaarallisena yksilönä, jota tulee rajoittaa yhteiskunnan turvallisuuden nimissä. (Pekkarinen 2010.)

Erityinen huolenpito kiinnittyy käsitteenä lastensuojelun sijaishuoltoon, jota edustavat koulukotien lisäksi muun muassa lastenkodit. Laitoshuoltoon sijoitettujen lasten ja nuorten kokemukset ovat usein tutkimusten mukaan

negatiivissävytteisiä. Tuija Eronen (2012) selvitti väitöskirjassaan mitä ja miten lastenkodista kerrotaan osana henkilökohtaista elämää. Tämän lisäksi hän tutki, miten erilaisia tarinoita lastenkodista osana henkilökohtaista elämää kerrotaan ja voidaan tutkia. Tutkimusaineistoina Eronen käytti tarinoita ja elämäkerrallisia aineistoja. Metodologiset lähtökohdat rakentuivat omaelämäkerrallisen ja narratiivisen tutkimuksen varaan. Eronen lähestyi ilmiötä muun muassa sosiologisen tunteiden tutkimuksen kautta kontekstin ollessa lastensuojelu ja lastensuojelun laitokset. Työn käsitteellinen kehys muodostui toisiinsa sitoutuneista metodologisista ja teoreettisista käsitteistä jotka liittyivät henkilökohtaisen elämän tutkimiseen. Tutkimuksen päätulos oli, että lastenkoti osana henkilökohtaista elämää on sellainen kokemus ja sellainen lapsuuden tarina, josta sen kokeneet ihmiset eivät haluaisi mielellään puhua ulkopuoliselle, esimerkiksi tutkijalle. (Eronen 2012.)

Tarja Pösön (2004) empiirinen tutkimus koulukodeissa eläneiden nuorten kertomuksista siitä, mitä koulukoti merkitsee siellä asuvalle, toi esille yksinäisyyden ja lapsen kokeman luottamuksen puutteen tunteen koulukotielämässä (Pösö 2004). Myös Marjo Laitalan ja Vesa Purosen (2016) palkittu ja urauurtava tutkimus koulukodeissa vuosina 1940-1985 asuneiden nuorten kokemuksista tuo esille negatiivisia kokemuksia koulukodeissa elämisestä. Haastateltavat toivat esille kuinka he olivat joutuneet koulukotiarjessa kaltoin kohdelluiksi joutuen kokemaan alistamista ja väkivaltaa muiden nuorten ja koulukodin henkilökunnan toimesta. Tutkimus osoittaa vahvasti perustellun näkökulman, jonka mukaan koulukotisijoitus on voinut leimata sinne sijoitettua nuorta ,eikä se ole pystynyt tarjoamaan parempaa elämää sinne sijoitetuille nuorille. Tutkimus tuo esille, että varsinainen yhteiskunnan tahra eivät olleet koulukotiin sijoitetut lapset, vaan koulukotisijoitus. (Laitila & Puuronen, 2016.)

Ennen tätä tutkielmaa Suomessa on tehty kaksi pro gradu –tutkielmaa erityisestä huolenpidosta. Ensimmäisenä pro gradu –tasolla ilmiötä tutkivat Janne ja Mari Puolitaipale (2006) osana suomalaista laitoshuoltoa lasten näkökulmasta käsin. Vuonna 2014 Johanna Kamunen selvitti pro gradu -tutkielmassaan lapsen asemaa erityisen huolenpidon järjestämisessä. Hän selvitti lainopillisesti erityisen huolenpidon järjestämistä lastensuojelussa

säädettynä rajoitustoimenpiteenä ja sitä, mitkä ovat erityisen huolenpidon järjestämisen lastensuojelulakiin kirjatut edellytykset, joilla lapsen perus- ja ihmisoikeuksia voidaan rajoittaa ja mitkä ovat lapsen oikeudet ja rooli häntä itseään koskevassa päätöksenteonprosessissa. Johtopäätöksen mukaan erityisen huolenpidon järjestämistä koskevassa päätöksenteossa keskeisin tehtävä on määritellä lapsen etu. (Kamunen 2014, 1–7.)

2.4 Lapsen etu

Tämän tutkielman keskeinen käsite on lapsen etu, joka on lastensuojelulain (Lsl 4 §) keskeisiä periaatteita ohjaava käsite. Sosiaalityön päätöstä sijoittaa huostaan otettu lapsi erityisen huolenpidon jaksolle voidaan nähdä yhtenä viimeisijaisena lastensuojelun keinona lapsen edun tavoittelussa.

Tyhjentävä ja yksiselitteinen lapsen edun määrittäminen on lähes mahdoton tehtävä. Lapsen edun käsite on laaja. Määrittelylle hankaluutta aiheuttavat useat tekijät: mitkä ovat sen kriteerit, kuka sitä määrittelee, ja miten asiaa tutkitaan sekä lähestytään? (Iivonen 2016, 20–21; Bardy 2013, 67; Kataja 2012, 11–13; Virta 1994, 68.). Tämän johdosta lapsen etu jää käsitteenä usein näkökumien ja tulkintojen taakse.

Lapsen etua voidaan lähestyä niin oikeustieteellisestä, kuin yhteiskuntatieteellisestä näkökulmasta. Juridinen, lakia pintapuolisesti lähestyvä tarkastelu antaa lapsen edulle selkeät raamit. Lastensuojelun sosiaalityö tukeutuu selkeisiin lainpykäliin, mutta se ei poista sitä näkökulmaa, jonka mukaan lastensuojelu perustuu lähes aina epävarmalle ja kiistanalaiselle pinnalle, koska sen saama tai hankkima tieto on aina jollain tavalla puutteellista. (Pösö 2012, 81, 94.)

2.4.1 Lapsen etu oikeudellisen sääntelyn näkökulmasta

Käsitteenä lapsen etu tulee esille teksteissä myös muissa tieteenaloissa kuin sosiaalityössä. Näitä ovat esimerkiksi sosiaalityölle tärkeät kasvatustieteen

näkökulma (Linnavuori 2007, 41–42) ja oikeustieteiden juridinen näkökulma (Sinko 2004, 98–105). Jotta lapsen etu voisi toteutua, täytyy lapsen tulla kuulluksi. Lasta kuulevan aikuisen tulee ymmärtää lapsen kasvua ja kehitystä. Lapsen kuuleminen perustuu lain normistoon (Lsl 4 §), mutta itse lapsen kuuleminen vaatii jotain muutakin kuin juridiikan osaamista (Toivonen 2017). Lapsen etu on oikeusteoreettisen ajattelun soveltamisen, mutta myös sosiaalityön ja esimerkiksi kasvatustieteiden teorioiden intresseissä.

”Kaikissa sosiaalihuollon toimissa, jotka koskevat lasta, on ensisijaisesti otettava huomioon lapset etu” (Sosiaalihuoltolaki 1301/2014, 5 §). Lasten kohdalla on kiinnitettävä sosiaalihuoltolain mukaan erityistä huomiota siihen, miten ja mitkä ratkaisut parhaiten turvaavat lapsen edun toteutumista. Huomiota tulee lain mukaan kiinnittää lapsen hyvinvoinnin turvaamiseen. Lapsen hyvinvointi pitää sisällään lapsen kehitystason mukaisen tasapainoisen kehittymisen mahdollisuuden, jolloin lapsi saa osakseen huolenpitoa ja ymmärrystä. Tämän lisäksi lapsen edun mukaista toimintaa on taata lapselle turvallinen kasvuympäristö, joka pitää sisällään lapsen henkisen ja fyysisen koskemattomuuden. (Sosiaalihuoltolaki 1301/2014 5 §.)

Lastensuojelulain mukaisen erityisen huolenpidon tavoitteena on lapsen edun mukainen toiminta. Lastensuojelun keskeinen periaate ja tavoite on lapsen edun turvaaminen (Lsl 4 §). Lain mukaan vastuu lapsen edun turvaamisesta ja toteuttamisesta on lopulta lapsen asioista vastaavalla sosiaalityöntekijällä. Kun lapsi on otettu huostaan ja sijoitettu kodin ulkopuolelle esimerkiksi valtion koulukotiin, on lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän valvottava, että lapsen etu ja oikeudet laitoksessa toteutuvat. (Lsl 24 §.)

Lasten edun tavoittelussa on haasteita. Lastensuojelun haasteet eivät aina näy välttämättä selvärajaisina ja joskus lapselle haitalliset elinolot voi olla vaikea konkretisoida. Lastensuojelulain 4 § määrittelee mitä sosiaalityöntekijän tulee huomioida lapsen edun tavoittelussa, jos lapseen kohdistetaan eri toimenpidevaihtoehtoja ja ratkaisuja. Laki sanoo, että huomiota tulee kiinnittää lapsen tasapainoiseen kehitykseen ja hyvinvointiin turvaamalla lapselle läheiset ja jatkuvat ihmissuhteet. Lain mukaan lapsen etu on, että lapsi saa ymmärrystä, hellyyttä ja huolenpitoa ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti. Lapselle pitää

tarjota turvallinen kasvuympäristö sekä fyysinen ja henkinen koskemattomuus. Lain mukaan lapsen edun toteutumisessa on tärkeää huomioida lapsen mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa omiin asioihinsa. (Lsl 4 §.)

Lastensuojelulain 4§:n mukaan lapsen etua arvioitaessa on selvitettävä eri toimintavaihtoehtot, jotka turvaavat lapsen etua. Lastensuojelulain 4 §:n 3 mom mukaan lapset etua ovat tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi sekä läheiset ja jatkuvat ihmissuhteet. Lain teksteissä ei kuitenkaan anneta tyhjentävää selvitystä siitä, mitä tarkoittaa lapsen etu ja miten sitä tulisi määritellä. Lain ohjeistus ei ole tyhjentävä, koska jokainen lapsi ja tilanne ovat ainutkertaisia.

Erityisen huolenpidon jakson tavoitteita ohjaa aina lapsen etu. Lastensuojelulaissa on määritelty erityisen huolenpidon edellytyksistä. Erityisen huolenpidon edellytykset pitävät sisällään kaksi näkökulmaa. Ensimmäisessä näkökulmassa huomio kiinnittyy lapsen tilanteeseen, lapsen edun mukaisiin tarpeisiin. Lapsen siirtymistä erityisen huolenpidon jaksolle arvioi moniammatillinen työryhmä. Arvio on moniammatillinen ja juridinen prosessi, jota johtaa sosiaalityö. (Lsl 71 § – 73 §.) Toinen näkökulma erityisen huolenpidon jakson edellytyksistä tarkastelee erityisen huolenpidon osaston fyysisiä vaatimuksia, sekä niitä vaatimuksia, jotka kohdistetaan erityisen huolenpidon jakson henkilökuntarakenteeseen (Lsl 73 §).

Yksi tapa lähestyä lapsen etua on lapsen kuuleminen ja kuulluksi tuleminen. Lastensuojelulain 5 §:n mukaan lapsen ja nuoren mielipide sekä toivomukset on otettava huomioon lastensuojelua toteuttaessa. Lastensuojelulain 20 §:ssä tarkennetaan lapsen mielipiteen selvittämiseen ja kuulemiseen liittyvää toimintamallia, jonka mukaan lapsen mielipide on selvitettävä hienovaraisesti, eikä se saa aiheuttaa tarpeetonta haittaa lapsen ja hänen lähimmäistensä välisille suhteille. Hallituksen esityksessä uudeksi lastensuojelulaiksi (HE 252/2006 vp, 15) todetaan, että lapsen tahdon ja mielipiteiden selvittäminen voidaan suorittaa muun muassa havainnoimalla lapsen käyttäytymistä. Vaikka hallituksen esitys on heikosti velvoittava oikeuslähde, käy siitä tässäkin tapauksessa hyvin esille lain tarkoitus ja henki.

Yhdistyneiden Kansakuntien (YK) ihmisoikeussopimus määrittelee lapsille oikeuden suojeluun valtion, yhteiskunnan ja hänen perheensä taholta. Käytännössä tämä tarkoittaa muun muassa sitä, että lapsen etu on eri asia kuin yhteiskunnan tai lapsen vanhempien etu. (Asetus YK:n ihmisoikeussopimuksesta 8/1976.) Lapsen etu on lasten oikeuksien yleissopimuksen mukaisesti aina ensisijainen periaate lainsäädännössä, hallinnossa, tuomioistuimissa ja sosiaalihuollossa (Asetus lapsen oikeuksien yleissopimuksesta 60/1991, artikla 3 a). YK:n yleissopimusta lapsen oikeuksista (1989: 3 artikla, kohta 1) voidaan lähestyä monesta näkökulmasta. Lapsen oikeuksien komitea (2013) painotti lausunnossaan, että lasta koskevissa päätöksentekoprosesseissa täytyy aina tuoda näkyväksi, miten lapsen etua on arvioitu kulloisessakin prosessissa. Tulkintaa ohjaavana periaatteena lapsen etu on harkinnan lähtökohdan lisäksi myös lapseen kohdistuvan päätöksenteon tavoitteena. (Lapsen oikeuksien komitea 2013, 3, 9.)

Lapsen edun avaaminen ei onnistu yksin juridiikan keinoin, vaan käsitteen syvemmän ymmärtämisen tueksi tarvitaan sosiaalityön ja laajemmin yhteiskuntatieteiden näkökulma. Lapsen edun määrittelemisen onkin mitä suurimmissa määrin yhteiskuntatieteellinen kysymys. Oikeusteoreettinen ajattelu ja juridinen näkökulma jättävät lapsen edun määritelmän lopulta kapeaksi.

2.4.2 Lapsen etu sosiaalityön näkökulmasta

Lastensuojelun normatiivisena käsitteenä lapsen etu ohjaa sosiaalityöntekijän päätöksiä. Lapsen etu on tavoite kaikissa lapsia koskevissa päätöksissä suomalaisessa lastensuojelussa. Sisällöltään monimutkaisen lapsen edun määrittäminen on vaikeaa, koska jokainen lapsi on yksilö. Tämän johdosta lapsen etu tulee määrittää aina tapauskohtaisesti. (Lapsen oikeuksien komitea 2013, 9.)

Lastensuojelun käytännön tehtävänä on huolehtia lapsen edun toteutumisesta. Sen tehtävänä on muun muassa varmistaa, että lapsen kodin olosuhteet eivät vahingoita lapsen kasvua ja kehitystä. Kotona asuessaan lapsen asioista

huolehtivat hänen vanhempansa. Kun huoli lapsen asioista nousee esille, on sosiaalityön reagoitava. Vanhemmuuden arvioiminen on olennainen osa lastensuojelutyötä. Yhteiskunnassa vallitsevat kulttuurilliset ja historialliset taustat vaikuttavat käsitykseemme lapsen edusta. Vanhemmuutta arvioitaessa lapsen edun näkökulmasta on siinä aina läsnä historiallisesti ja kulttuurillisesti muokkautuneet käsitykset pahasta ja hyvästä, äitiydestä ja isyydestä. (Vierula 2016, 264.)

Lapsen etu on vanha käsite, joka on peräisin lastensuojelua tehneiden pyrkimyksistä sekä tietenkin lasten oikeuksia koskevista sopimuksista ja kansallisista lain ohjauksista. Esimerkiksi 1970 –luvulla Yhdysvalloissa pyrittiin voimassa olevaa järjestelmää muuttamaan niin, että lastensuojelukäytäntöjen kohteena olisikin vanhempien sijasta lapset. Tämän johdosta lapsen tarpeiden näkökulma voimistui. Koska lapsen etu on vaikeasti määriteltävä käsite, voidaan ajatella, että lapsen etu toimii moraalisia ja toiminnan arvoja vahvistavana periaatteena, joka ohjaa yhteiskunnallista katsetta. (Pösö 2016, 18.)

Sosiaalityön näkökulmasta lastensuojelun asiakkaana olevan lapsen etua määrittelee sosiaalityöntekijä. Arvioidessaan huostaan otetun lapsen siirtymistä erityisen huolenpidon jaksolle tulee sosiaalityöntekijän ottaa arviossaan huomioon lapsen etu. (Lsl 41 §). Arviointi ja harkinta voivat olla joskus sosiaalityöntekijälle vaikeaa tilanteessa, jossa hänen pyrittävä lapsen edun toteuttamiseen ja samalla huomioida useiden eri osapuolten keskenään ristiriitaisia näkökulmia asian suhteen (Lamponen 2016, 137). Lasten edun tavoittelu ei ole aina yksinkertaista, koska lastensuojelun haasteet eivät näyttäydy useinkaan selvärajaisina. Jossain tilanteissa lapselle haitallisten elinolojen osoittaminen voi olla vaikea konkretisoida.

Lapsen etua käytetään usein perusteena eri toimille, joita kohdistetaan lastensuojelussa lapseen. Kaikilla aikuisilla, jotka työskentelevät lapsen kanssa, on vastuu lapsen edun toteutumisesta. Lapsen etu on huomioita aina, kun arvioidaan lastensuojelun tarvetta, tai kun toteutetaan lastensuojelua käytännössä. Yksilökohtaisen arvioin lapsen tilanteesta ja toimenpiteestä tekevä sosiaalityöntekijä joutuu selvittämään miten lapsen etu toteutuu. Joskus sosiaalityöntekijän käsitys lapsen edusta voi poiketa lapsen tai hänen

huoltajiensa käsityksestä lapsen edusta. Konkreettisesti tämä tulee esille huostaanottotilanteessa, jossa sosiaalityöntekijä joutuu tekemään päätöksen lapsen tahdon vastaisesta huostaan ottamisesta. Huomioon tulisi ottaa muun muassa lapsen koulutukselliset ja uskonnolliset tarpeet ja niiden toteutuminen. (Pösö 2016, 17.) Lapsen mahdollista huostaanottoa arvioitaessa peruskysymykseksi nousee, turvaako sijoitus kodin ulkopuolelle lapsen edun toteutumisen paremmin, kuin lapsen kotona asuminen (Taskinen 2007, 53; Hurtig 2003, 11) .

Lähtökohtaisesti huostaanoton vaikutuksille asetetaan korkeita odotuksia, eikä esimerkiksi lapsen tilanteen turvaaminen väkivallalta yksin riitä, vaan lapsen edun tulisi toteutua laajemminkin (Pösö 2016, 17). Huostaanotto vaikuttaa monella tapaan lapsen elämään. Huostaanoton mahdollisuutta pohtiessaan sosiaalityöntekijän on arvioitava lapsen edun toteutumista useasta näkökulmasta. Tällöin lapsen etua arvioitaessa on huomioitava lapsen näkemys asiasta, lapsen huolenpito ja suojelu, perheen säilyttäminen ja suhteiden ylläpitäminen, lapsen identiteetti, lapsen turvallisuus, haavoittava tilanne, lapsen oikeus terveyteen ja lapsen oikeus koulutukseen (Lapsen oikeuksien komitea 2013, 13–17).

3 Erityistä huolenpitoa ja lasta koskeva sääntely

Vaikka sosiaalityön ei tarvitse harjoittaa lainoppia, joka tulkitsee ja systematisoi oikeusnormeja, on sosiaalialan ammattilaisten hyvä tuntea pintatasolla oikeusnormistoa. Kriittinen positivismi jakaa Tuorin (2000) mukaan oikeuden kolmelle tasolle, joita ovat pintataso, oikeuskulttuuri ja oikeuden syvärakenne. Pintatasolla tarkoitetaan lakikirjasta luettavia säädöksiä sekä kirjallisia tuomioistuimien ratkaisuja. Pintatasolla tapahtuu jatkuvasti muutoksia, joista vastaavat lainsäätäjät ja tuomioistuimet. (Tuori 2000, 163, 212.) Sosiaalihuollon asiakastyössä oikeusnormien pintatason tuntemista tärkeämpää on kuitenkin sosiaalityön teorioiden ja käytäntöjen ymmärtäminen. Käytännön sosiaalityö tarvitsee kuitenkin esimerkiksi lapsen edun tavoittelussa oikeusteoreettista ymmärtämistä ja sosiaalityön näkökulmaa. Kriittisen positivismin pintatasoa pro gradu -työssäni edustavat erityisestä huolenpidosta säädetyt lastensuojelulain pykälät 71 – 73 §.

Ihmisten tai oikeushenkilöiden toimintaa, jota ohjaa oikeusjärjestykseen kuuluvaa periaate tai sääntö, kutsutaan oikeusnormiksi. Kyseessä voi olla oikeuslähteestä tulkittu merkityssisältö, lain pykälä tai tuomioistuimen ratkaisu. Oikeusnormit käskevät, sallivat tai kieltävät tekemästä jotain, joka liittyy tai vaikuttaa oikeussubjektien välisiin suhteisiin. Oikeusnormilla voidaan tarkoittaa esimerkiksi oikeuslähdettä, joka sisältää säännön. Tällaisia oikeusnormeja ovat esimerkiksi lain pykälät ja tuomioistuimien ratkaisut. Oikeusnormit ohjaavat yhteiskunnan käytäntöjä, ohjaten esimerkiksi virkamiesten ja tuomareiden toimintaa. (Tuori 2000, 138.) Käytännön sosiaalityössä oikeusnormeista tärkeimpiä ovat erilaiset sosiaalihuoltoa säättävät lait, joita ovat muun muassa lastensuojelulaki ja sosiaalihuoltolaki.

Yhteiskuntatieteilijä, sosiologi Maximilian Webberin (1864–1920) mukaan oikeusnormit koskettavat kausaalisesti sosiaalista toimintaa, jolloin yhteiskuntatieteiden tutkimuksella on hypoteettis-kausallinen tehtävä. Ihmiset sosiaalisina toimijoina huomioivat oikeusnormit, joko mahdollistavina keinoina, tai esteinä. Tämä tarkoittaa sitä, että toimija arvioi eri toimintojen seuraukset, joita hänelle tulee, kun hän toimii oikeusnormien mukaisesti tai niitä vastaan. Tämän johdosta Webber päätyi siihen, että sosiologia ja yhteiskuntatieteet

ylipäättään ovat riippuvaisia oikeuden dogmaattisista merkityksistä. (Tuori 2000, 320.)

Yhteiskuntatieteissä ollaan kiinnostuneita oikeusnormeista ja ennen kaikkea niiden suhteista ja kiinnittymisestä yhteiskunnallisiin käytänteisiin, jotka ovat vaikuttavia kausaalitekijöitä. Yhteiskuntatieteen suhde juridiikkaan on lähinnä tarkkailijan näkökulma, joka tekee huomioita oikeudellisista käytänteistä ulkoa käsin. Yhteiskuntatieteilijän näkökulmaa voidaan kuvailla hermeneuttiseksi näkökulmaksi, joka ottaa näkökulman tutkittavan juridisen ilmiön ulkopuolelta. (mt., 317, 319.)

Yhteiskuntatieteessä oikeusdogmatiikalla ja oikeusnormeilla on epistemologinen tehtävä (mt., 319). Tämä tarkoittaa sitä, että yhteiskuntatieteilijälle oikeusdogmatiikka ja oikeusnormit ovat viitekehystä ja näkökulmaa sille, mitä tutkimme ja niiden avulla tutkija pyrkii tietämään ja ymmärtämään tutkittava ilmiötä. Tämä tutkimus tarkastelee tutkittavaa ilmiötä, erityistä huolenpitoa, eri oikeusnormien kautta. Oikeusnormit eivät kuitenkaan voi vastata kysymykseen, mitä on erityisen huolenpidon sisältö, koska sitä ei ole lakiin kirjoitettu.

Erityisen huolenpidon jaksolle ohjatun lapsen asioihin keskeisesti vaikuttavia lakeja ja sopimuksia ovat YK:n lapsen oikeuksien sopimus, Euroopan ihmisoikeussopimus, Suomen perustuslaki (11.6.1999/731), lastensuojelulaki, rikoslaki (Luku 40, 11§, 5 mom), sosiaalihuoltolaki (30.12.2014/1301), laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista sekä hallintolaki (6.6.2003/434).

3.1 Kansainväliset ihmisoikeussopimukset

Kansainväliset ihmisoikeussopimukset ohjaavat osaltaan lastensuojelulain mukaista erityistä huolenpitoa. Sosiaali- ja terveysministeriön asettaman työryhmän (4.12.1996) muistion mukaan ”suljettu hoito” nimenä tulisi unohtaa ja tilalle asettaa huolenpidon käsite. ”Suljettu hoito” käsitettä ei enää voitu pitää

juridisesti hyväksyttävänä, kun esille nostettiin kansainväliset ihmisoikeussopimusvelvoitteet ja perusoikeussäännöstömme. Esityksensä mukaisesti käsite ”erityinen huolenpito” määriteltäisiin tulevassa lastensuojelulaissa 32 b § seuraavalla tavalla: *”Erityisellä huolenpidolla tarkoitetaan sijaishuollossa olevalle lapselle lastensuojelulaitoksessa järjestettävää erityistä, moniammatillista hoitoa ja huolenpitoa, jonka aikana lapsen liikkumavapautta voidaan hänen hoitonsa ja huolenpitonsa edellyttämässä laajuudessa rajoittaa siten, kuin jäljempänä 32 c ja d §:ssä säädetään.”* (Sijaishuollon pakkotoimityöryhmän muistio 1998, 1–3, 57, 91–92.)

Suomi on ratifioinut Yhdistyneiden kansakuntien lapsen oikeuksien sopimuksen 20.6.1991. Sopimuksen yleisperiaatteet ohjaava osaltaan suomalaista julkista ja yksityistä sosiaalihuoltoa lapsiin kohdistuvissa asioissa. Sopimuksen yleisperiaatteita ovat muun muassa syrjinnän kieltö (Artikla 2), lapsen edun huomioiminen (artikla 3) , oikeus elämään ja edellytykset henkiinjäämiseen ja kehittymiseen (artikla 6) sekä velvollisuus lapsen näkemysten huomioimiseen (artikla 12).

Suomi on myös Euroopan ihmisoikeussopimuksen velvoitteiden sitoma. Euroopan ihmisoikeussopimus ohjaa kansainvälistä ihmisoikeuksien sääntelyä. Artiklan 2 kohdan 1 mukaisesti jokaisen ihmisen oikeus elämään on suojattu. 5 artikla säättää oikeudesta vapauteen ja turvallisuuteen. Mikäli ihmisen vapautta riistetään, tulee sen kohteeksi joutuneelle henkilölle esittää toimenpiteen perusteet viipymättä. Artiklan 5 mukaan vapauden riisto pitää lopettaa heti, kun sille ei ole laillista perustetta. 8 artikla säättää ihmisten oikeudesta nauttia yksityis- ja perhe-elämän kunnioitusta.

3.2 Kansalliset lait

Suomen perustuslain (1 §) perusperiaatteet ovat: ihmisarvon loukkaamattomuus, yksilön vapauden ja oikeuksien turvaaminen sekä oikeudenmukaisuuden edistäminen suomalaisessa yhteiskunnassa. Suomen perustuslain (11.6.1999/731) 7 § turvaa oikeuden elämään sekä

henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen. Lain kolmannessa momentissa (Perustuslaki 7 § mom. 3) on säädetty siitä, ettei henkilökohtaiseen koskemattomuuteen saa puuttua, eikä ihmisen vapautta saa riistää ilman laissa säädettyä perustetta. Perus- ja ihmisoikeuksia voidaan rajoittaa silloin, kun tavoitteena on turvata vielä vahvempia perusoikeuksia. Kun ihmisen oikeuksia rajataan jollain erityislainsäädännössä määrätyllä tavalla, täytyy rajoitustoimenpiteen pitää sisällään rajoittamisen pituuden. Tämän lisäksi rajoitustoimenpiteen päätöksestä tulee ilmetä oikeusturvakeinot ja päätöksenmenettely. (HE 137/1999, 23.)

Lastensuojelulain ymmärtäminen oikeusdogmatiikan kannalta oli vähintäänkin pintatasolla välttämätöntä, kun selvitin pro gradu -työssäni erityisen huolenpidon jakson sisältöä. Lastensuojelulain (4 §) mukaan lastensuojelussa tulee sen kaikissa toimissa ensisijaisesti huomioida lapsen edun tavoittelu. Lastensuojelulain (13 b §) mukaisesti asiakkaana olevalle lapselle on nimitettävä hänen asioistaan vastaava sosiaalityöntekijä, jolla on lastensuojelulain 24 §:n mukainen vastuu lapsen edun toteutumisesta.

Erityisen huolenpidon jaksolla (Lsl 71 § – 73 §) lapsen oikeuksia voidaan vahvasti rajata, muun muassa rajoittamalla liikkumisvapautta. Niin kuin aikaisemmin toin esille, ennen erityisen huolenpidon syntymistä osaksi lastensuojelulakia käytettiin vahvasti lasta rajaavasta huolenpidosta käsitettä suljettu hoito, joka nimensä puolesta olikin hyvin toimenpidettä kuvaava käsite. Vaikka vanha lastensuojelulaki (683/1983) ei kieltänyt suljettua hoitoa, niin ei se myöskään pitänyt sisällään erityisiä suljetun hoidon mahdollistavia säännöksiä. Monet sosiaali- ja terveysministeriön kuulemat (4.12.1996) asiantuntijat arvioivat erityisen huolenpidon olemassa olon tarpeelliseksi. Lopulta lastensuojelulaakin esitettiin sellaisia lisäyksiä jotka mahdollistivat nykyisen erityisen huolenpidon toteuttamisen. (Sijaishuollon pakkotoimityöryhmän muistio 1998, 91–92, 94.)

Erityisen huolenpidon järjestämisen edellytykseksi työryhmä esitti säädettäväksi lastensuojelulain 72 c §:n 1 momentissa, että ”*mikäli lapsen yksityinen etu sitä vaatisi, niin lapsi voitaisiin sijoittaa sijaishuollon aikana erityisen huolenpidon osastolle*”. Esityksen mukaisella lapsen yksityisellä edulla tarkoitettiin esimerkiksi sitä, että lapsen vakava päihde- ja rikoskierre tulisi katkaista. Tämän lisäksi katsottiin, että lapsi voitaisiin sijoittaa erityisen huolenpidon jaksolle, jos hän vakavasti vaarantaa jotenkin muuten kuin edellä mainitulla tavalla, omalla käyttäytymisellään, kehityksensä ja terveytensä. Työryhmä katsoi myös, että erityisen huolenpidon jakso tulisi kysymykseen sellaisissa tilanteissa joissa lapsen tarpeisiin vastaavaa sijaishuoltoa ei voida muutoin järjestää. (mt., 96.)

Erityisen huolenpidon lain 72 c § (3 mom.) sisällöksi työryhmä kirjasi, että erityisen huolenpidon aloittamispäätöksen tulisi aina tekemään silloisen sosiaalihuoltolain 6 §:n tarkoittama toimielin. Työryhmän mukaan päätöksen tulisi perustua aina moniammatilliseen arviointiin. (mt., 98) Moniammatillisen työryhmän vahvuudeksi nostettiin sen mahdollisuus saada myös terveydenhuollon asiantuntijoilta näkemystä lapsen edusta. Lapsen mahdollisuus mahdollisimman hyvään ja sopivaan hoitoon katsottiin mahdollistuvan, kun moniammatillinen työryhmän pystyisi arvioimaan esimerkiksi sen, hyötyykö arvioinnin kohteena oleva lapsi sosiaalihuollon palveluista, vai tulisiko hänet saattaa terveyden huollon palvelujen piiriin. Työryhmän esitys tuli lopulta osaksi uutta lastensuojelulain 72 §:ää.

Lastensuojelulain 64 §:ssä on säädetty rajoitustoimenpiteiden käyttämisen yleisistä edellytyksistä. Tarkemmin rajoituksista sijaishuollossa on säädetty lastensuojelun laissa 61 § – 74 §. Lastensuojelulain luvun 11 mukaisilla rajoitustoimenpiteillä tulee aina olla pyrkimys lapsen edun tavoitteluun, eikä mahdollista rajoitustoimenpidettä saa asettaa rangaistukseksi. Lastensuojelulain rajoitustoimenpiteet huolehtivat perustuslain 19 §:n mukaisen oikeuden toteutumisesta liittyen välttämättömään huolenpitoon.

Vapauden menetys voi tulla kyseeseen tilanteessa, jossa lapsi on huostaanoton (Lsl 40 §) seurauksena sijoitettu lastensuojelulaitokseen (Lsl 49 §) ja häneen on kohdistettu lastensuojelulain mukainen rajoitustoimenpide (Lsl 68 § – 71 §).

Erityisen huolenpidon jakson aikana lapsen liikkumisvapautta voidaan rajoittaa. Erityinen huolenpito täytyy lopettaa, jos on tullut selväksi ettei sen keinoin voida saavuttaa jaksolle asetettuja tavoitteita, tai kun tavoitteet ovat saavutettu ja tarvetta ei enää ole. (Saastamoinen 2010, 280.)

Muita lakeja, jotka vaikuttavat huostaan otetun ja erityisen huolenpidon jaksolle ohjatun lapsen asemaan ovat Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (22.9.2000/812), Hallintolaki (6.6.2003/434) sekä Sosiaalihuoltolaki (30.12.2014/1301). Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista tunnetaan myös nimellä asiakaslaki. Asiakaslain 1 §:n mukaan lain tarkoituksena edistää sosiaalihuollossa olevan asiakkaan oikeutta hyvään kohteluun ja palveluun. Asiakaslain 5 § velvoittaa lapsen omaa sosiaalityöntekijää selvittämään lapselle hänen oikeutensa ja velvollisuutensa tilanteessa, jossa lapsi siirtyy erityisen huolenpidon jaksolle. Jaksolle siirryttäessä ja sen aikana lapsen mielipide ja toivomukset ovat asiakaslain 10 §:n mukaan selvitettävä ja otettava huomioon, lapsen iän ja kehitystason mukaisesti. 10 §:n mukaan sosiaalihuollon toiminnassa on alaikäisen etu otettava huomioon.

Hallintolain tarkoitus (1 §) on muun muassa edistää oikeusturvaa hallintoasioissa. Hallintolain 31 §:n mukaisesti viranomaisen on hankittava asian ratkaisemiseksi tarpeelliset tiedot ja selvitykset. Erityisen huolenpidon jaksolle ohjaamisen yhteydessä lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä toimii tämän lain mukaisesti hankkimalla tietoja moniammatilliselta työryhmältä, joiden lausuntojen perusteella päätös lapsen sijoittumisesta erityisen huolenpidon jaksolle mahdollistuu. Hallintolain 34 §:n mukaan asianosaiselle tulee varata tilaisuus lausua mielipiteensä asiasta ennen viranomaisen ratkaisua. Lapsen kuuleminen erityisen huolenpidon aloittamisen päätöksen johdosta voidaan tehdä joko suullisesti tai kirjallisesti.

Sosiaalihuoltolain tarkoitus (1 §) on ylläpitää ja edistää hyvinvointia, edistää asiakaskeskeisyyttä ja asiakkaan oikeutta hyvään palveluun sekä kohteluun sosiaalihuollossa. Lain 4 §:n mukaan asiakkaan etua arvioitaessa on kiinnitettävä huomiota siihen, miten eri toimitavat ja ratkaisut auttavat asiakasta. 4 §:n mukaan sosiaalihuoltoa toteuttaessa erityishuomiota tulee kohdentaa

sellaisia ihmisiä kohtaan jotka tarvitsevat erityistä tukea. Sosiaalihuoltolaissa on säädetty, että kaikissa lasta koskevissa sosiaalihuollon toimissa on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu (Sosiaalihuoltolaki 5 §).

4 Tutkielman toteutus

4.1 Tutkielman tehtävä ja tavoite

Tieteelliselle tutkimukselle on keskeistä asioiden ja ilmiöiden ymmärrettäväksi tekeminen. Yhteiskuntatieteissä tutkittavat asiat ja ilmiöt nousevat esille usein toiminnan tulkitsemisesta, korostaen tutkittavan omaa näkökulmaa. Tällöin tutkimuksille on keskeisenä tavoitteena ymmärtää sosiaalisia käytäntöjä ja ihmisen toimintaa. Tutkimusta varten tutkijan on ymmärrettävä tutkittavan toiminnan sosiaalisten konteksteihin liittyviä sääntöjä. (Rolin 2006, 109-110.)

Tutkimuksen tiedolla pyritään aina joihinkin päämääriin, joita kutsutaan tiedon tiedonintresseiksi, jotka lopulta ohjaavat tiedon pohjalta rakentuvaa todellisuutta. Ronkainen ym. (2014) nostaa esille Jurgen Habermasin (1976) tiedonintressin erottelun praktiseen, tekniseen ja kriittiseen osaan. Praktinen tiedonintressi lähtee ajatuksesta, että pystyäkseen yhteistoimintaan ihmisten on kommunikotava ja tehtävä asioita yhteisestä sopimuksesta. Ilman tietoa ihmiset eivät voi ymmärtää toisiaan, eivätkä voi nähdä todellisuutta samanlaisena. Tekninen tiedonintressi puolestaan ohjaa tutkimustoimintaa. Kriittinen tiedonintressi tarkoittaa tutkimustyön tehtävää tarjota ihmisille riittävästi tietoa jonka turvin he voivat suhtautua kriittisesti heille saatettuun tietoon. (Ronkainen, ym. 2014, 23–24.)

Tämän tutkielman tavoitteena on tutkittavan ilmiön eli erityisen huolenpidon jakson sisällön selittäminen ja säännönmukaisuuksien sekä rakenteiden osoittaminen. Esitän asiantuntijoiden kertomusten avulla erityisen huolenpidon jakson sisällön rakentumista. Tutkielmani praktisena tiedonintressinä on tuottaa tutkimuskysymykseen vastaavaa, mahdollisimman tarkkaa tietoa erityisestä huolenpidosta sekä edelleen tuottaa tietoa erityisesti sosiaalityöntekijöille ja erityisen huolenpidon osastoilla työskenteleville. Tiedon jakamisen lopullisena ja tärkeimpänä päämääränä on tukea lapsen edun toteutumista. Teknisenä tiedonintressinä toimivat tässä tutkielmassa tutkimuskysymykset: mistä erityisen huolenpidon jakso koostuu ja mikä on sen suhde lapsen etuun? Tutkielmani kriittinen tiedonintressi toteutuu, kun kuvaan mahdollisimman

tarkasti ja avoimesti aineistonkeruun ja aineiston analysoinnin toteuttamisen, joiden avulla olen saavuttanut tutkimustulokset.

4.2 Tutkielman metodologiset lähtökohdat

Pro gradu –tutkielmani on laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus. Laadullisen tutkimuksen lähtökohtana todellisuus on moniulotteinen ja sen tehtävänä on elämän kuvaaminen tutkimuskohteen itsensä näkemänä. Laadullinen tutkimus on kiinnostunut tutkimaan ja ymmärtämään tutkittavaa kohdetta kokonaisvaltaisesti sen luonnollisessa tilassa. (Hirsjärvi ym. 2007, 157.) Laadullinen aineisto voidaan kerätä esimerkiksi valmiiden dokumenttien sisällöistä, haastattelemalla ja havainnoimalla (Rantala 2010, 111).

Metodilla eli tutkimusmenetelmällä tarkoitetaan sitä tapaa, jota tutkija käyttää havaintojen tuottamiseen. Tieteellisessä tutkimuksessa teoreettisen viitekehyksen ja metodin tulisi olla yhteensopivia. (mt., 82.) . Tutkimusaineistoa tulisi tulkita ennalta määritellystä näkökulmasta. Teoreettinen viitekehys tarjoaa näkökulman, josta käsin aineistosta saatuja havaintoja voidaan tutkia. (mt., 79.) Teoreettisella viitekehyksellä tarkoitetaan sitä, miten ja mistä näkökulmasta havaintoja tarkastellaan ja lopulta tulkitaan (Alasuutari 1994, 69). Tämän tutkielman teoreettisen viitekehyksen muodostaa lapsen edun käsite ja laki. Tutkielmani keskeisimmät kontekstit ovat lastensuojelu ja koulukoti. Metodina käytin tutkimuksessani puolistrukturoitua teemahaastattelua, joka antoi minulle mahdollisuuden kuulla haastateltavilta heidän näkökulmiaan laajemmin kuin täysin strukturoitu haastattelu.

4.3 Aineiston keruu ja haastattelujen toteutus

Tutkielmani tutkimusaineiston hankin haastattelemalla terveyden ja hyvinvointilaitoksen (THL) alaisten valtion koulukotien asiantuntijoita. Haastatteluun osallistuneet asiantuntijat olivat ennen tätä tutkimusta olleet mukana THL:n kokoamassa erityisen huolenpidon sisällön kehittämisestä

vastaavassa selvitystyöryhmässä. Selvitysryhmään kuulumisen lisäksi kaikki haastateltavat tekevät töitä erityisen huolenpidon jaksoilla. Haastatteluissa käytin kokoamaani puolistrukturoitua haastattelulomaketta (Liite 2). Tämän lisäksi olen käyttänyt tutkimusaineistona aikaisempia tutkimustuloksia liittyen lastensuojeluun, koskien erityisesti lapsen etua, koulukoteja ja erityistä huolenpitoa. Minulla on ollut käytössäni myös valtion koulukotien asiantuntijoiden työryhmän kokoaman raportti liittyen erityisen huolenpidon jakson sisältöön, jonka THL:n alainen työryhmä oli koonnut 9.5.2017-31.1.2018. (Liite 3.)

Toteutin aineiston keruun yksilöhaastatteluina, puolistrukturoidun teemahaastattelun keinoin. Haastatteluun osallistui kuusi asiantuntijaa. Toteutin haastatteluista puolet (3/6) paikan päällä valtion koulukodeissa, jolloin tapasin haastateltavia kahden kesken. Toisen puolen (3/6) haastatteluista toteutin puhelinhaastattelujen muodossa. Olin alun perin suunnitellut tapaavani kaikki tutkimukseen osallistuvat haastateltavat heidän omilla työpaikoillaan, mutta omat ja haastateltavien aikataulut sekä välimatkoista johtuvat haasteet johtivat siihen, että jouduin suorittamaan lopulta myös puhelinhaastatteluja.

Laadullinen tutkimus on kiinnostunut aineiston määrän sijaan aineiston laadusta joka analysoidaan perusteellisesti. Tutkimusasetelmaani nähden katson aineiston olevan riittävä ja sitä tuki hyvin asiantuntijoiden työryhmän kokoaman raportti jonka tämä THL:n alainen työryhmä oli koonnut 9.5.2017-31.1.2018. (Liite 1.) Tutkielmani tavoitteena oli tulkita, ymmärtää ja kuvata erityisen huolenpidon jakson sisältöä ja sen rakentumista.

Selvitin ennen haastatteluja Suomessa toteuttavia erityisen huolenpidon taustoilla toimivia organisaatioita. Rajasin tutkimukseni haastattelut koskemaan ainoastaan THL:n alaisten valtion koulukotien erityisen huolenpidon osastoilla toimiviin asiantuntijoihin. Päädyin rajaukseen, koska valtion koulukodeilla on useita erityisen huolenpidon osastoja ja tiedossani oli, että THL oli asettanut työryhmän selvittämään erityisen huolenpidon jakson sisältöä ja yhtenäistä hoitomallia. Lähtökohtaisesti olin suunnitellut kerääväni aineiston tekemällä haastatteluja vierailemalla eri valtion koulukodeissa, mutta vierailut jäivät tekemättä edellä mainittujen syiden johdosta.

Pyysin tutkimuslupaa ensin sähköpostitse epävirallisesti valtion koulukotitoiminnasta vastaavalta johtajalta Matti Salmiselta, joka suhtautui asiaan myönteisesti. Epävirallisen luvan saatuaani pyysin sähköpostilla kirjallisen tutkimusluvan (Liite 1). Tämän jälkeen lähestyin erityisen huolenpidon sisältöä selvittäneen työryhmän jäseniä yhteisellä sähköpostilla, jossa kerroin tutkimuksestani ja tutkimusluvasta. Yhteisen sähköpostin jälkeen lähestyin haastateltavia, kutakin erikseen, pyytäen saada heitä haastateltavaksi.

Yleisesti ottaen tutkimuslupien saaminen ja haastatteluajkojen sopiminen kävi lopulta pääosin helposti. Haastatteluun osallistuneiden työnkuva erityisen huolenpidon jaksoilla ja asema organisaatiossa oli vaihteleva. Haastatteluun osallistuivat edustivat omissa yksiköissään eri ammattiryhmiä joita olivat: laitoksen sosiaalityöntekijä, perhetyöntekijä, psykologia sekä tiimivetäjä jonka koulutustausta jäi avoimeksi. Kaikki haastateltavat tekivät asiakastyötä erityisen huolenpidon yksiköissä niin, että kaikki tapaavat erityiselle huolenpidon jaksolle sijoitettuja lapsia. En selvittänyt asiantuntijoiden koulutustaustoja.

Teemahaastattelun rungon kysymykset kirjoitin niin, että monissa kysymyksissä toistui sama teema (Liite 2). Tavoitteena oli saada lopulta mahdollisimman tyhjentävä ja tarkka asiantuntijakuvaus tutkittavasta ilmiöstä. Hypoteesini oli, että tietyt teemat nousisivat toisia enemmän, jolloin niihin on mahdollista syventyä tarkemmin. Muotoilin teemoja niin, että vastaukset ja keskustelu tuottaisivat mahdollisimman paljon sellaista keskustelua joka vastaisi tutkimuskysymykseeni. Tämän lisäksi teemojen valintaan ja muotoiluun vaikutti aikaisemmin saamani tieto tutkittavasta ilmiöstä. Aikaisemman tiedon olen saanut aikaisemmista tutkimuksista ja alan kirjallisuudesta sekä käytännön työkokemuksestani erityisen huolenpidon jaksoilta.

Haastattelut suoritin helmi-huhtikuun aikana vuonna 2018. Nauhoitetut haastattelut kestivät 45-60 min/haastattelu. Nauhoitin haastattelut puhelimeni nauhuriin myöhempää litterointia varten. Äänitallentamiseen sain suullisen luvan kaikilta haastateltavilta. Haastattelut etenivät teemahaastattelurungon mukaisessa järjestyksessä. Haastattelut sujuivat hyvin, ennakkosuunnitelmien mukaisesti. Tein haastattelun aikana joitakin tarkentavia kysymyksiä, jolla varmistin, että ymmärsin oikein sen mitä haastateltava minulle kertoi. Pyrin

kuitenkin tietoisesti olemaan mahdollisimman paljon hiljaa, etten ohjaisi haastateltavaa vastaamaan ”itselleni sopivalla tavalla”.

Tein haastattelun aikana kirjauksia itselleni. Nämä olivat lähinnä huomioita ja ajatuksia liittyen haastateltavan vastauksiin. Haastattelujen litteroinnin suoritin kotikoneella aina mahdollisimman pian nauhoitetun haastattelun jälkeen. Litteroinnin yhteydessä poimin jo ensimmäisen kerran ylös aineistosta nousseita, tutkimukselleni tärkeitä asioita.

4.4 Aineiston analysointi

Analysoin tutkimusaineistoni aineistolähtöisen sisältöanalyysin keinoin. Tieteellisenä metodina sisältöanalyysin tavoitteena on tehdä systemaattisesti aineistosta käsin päätelmiä, joiden avulla voidaan tuottaa mahdollisimman tarkka ja selkeä kuva tutkittavasta ilmiöstä. Tavoitteena on tiivistää tutkittava aineisto niin, ettei sen sisältämä olennainen informaatio kuitenkaan häviä. (Eskola & Suoranta 2000, 137.)

Laadullinen analyysi voidaan jakaa karkeasti kahteen vaiheeseen: havaintojen pelkistämiseen ja tutkittavan ilmiön ymmärtämiseen (Alasuutari 2011, 39). Haastatteluaineiston analyysin toteutukselle on tyypillistä, että kun aineisto on kerätty ja litteroitu, aloitetaan aineistoon tutustuminen, luokittelu, rajaaminen ja järjestely (Ruusuvuori ym. 2010, 10, 12). Aineistolähtöisen sisällönanalyysin tekeminen voidaan jakaa aineiston redusointiin, eli aineiston pelkistämiseen, aineiston ryhmittelyyn, eli klusterointiin ja lopuksi teoreettisten käsitteiden luomiseen, eli abstrahointiin. Tavoitteena on sulkea aineistosta sellainen epäolennainen aineisto, joka jää tutkittavan ilmiön ulkopuolella ja etsiä aineistosta sellaiset keskeiset käsitteet, jotka toimivat tutkimuksen tukirankana. (Tuomi ym. 2009, 111.)

Tässä tutkimuksessani ennen varsinaista aineistoanalyysiä tutustuin keräämääni aineistoon, järjestelin sen sisältöä etsien aineistosta toistuvia sanoja sekä teemoja. Tätä tehdessäni huomasin, kuinka oma ontologinen ja epistemologinen ymmärrykseni tutkittavasta aineesta johdatteli minua

nostamaan tiettyjä asioita aineistosta esille. Mason (2002, 148) toteaaakin, että on tyypillistä, että tutkimusaineiston purkaminen ja lukeminen ei ole analyyttisesti neutraalia, vaan siihen vaikuttaa tutkijan aikaisempi ymmärrys tutkittavasta asiasta. Aineiston tarkempi tutustuminen ja tutkiminen aiheutti myös sen, että jouduin tarkastelemaan hyvin kriittisesti alkuperäistä tutkimuskysymystäni: mistä erityisen huolenpidon jakso koostuu? Kriittisyyttä aiheutti epäily siitä, voiko aineisto millään muotoa vastata tutkimusongelmaan, vai antaisiko se paremminkin vastuksen johonkin muuhun tutkimuskysymykseen.

Aineiston analysoinnin yhtenä keinona on aineiston uudelleen järjestäminen (Eskola 2015, 194). Jäsentelin ja luokittelin aineistosta toistuvia ja keskeisiä teemoja, jotka luokittelin yläteemoiksi ja alateemoiksi. Litteroidut haastattelut jaoin yläteemoihin kysymysten perusteella seuraavasti:

1. Mitä tarkoittaa erityinen huolenpito?
2. Mistä koostuu erityisen huolenpidon jakson sisältö?
3. Miten lapsen edun toteutuminen näkyy erityisen huolenpidon jaksoilla?
4. Mikä on erityisen huolenpidon jakson tavoite?
5. Mitkä tekijät edistävät lapsen asioiden hoitamista erityisen huolenpidon jaksolla?

Aineiston alateemoiksi aineistosta nousivat lapsen etu, huolenpito, rajoitukset, työntekijät ja lapsi, rajoitustoimenpiteet, viimesijainen lastensuojelun keino, teoriapohja, jakson sisältö, jakson tavoite, yhteisö, yksilötyöskentely ja arjen struktuuri. Aineiston analyysi ei kuitenkaan tarkoita vain aineiston luokittelua. (Ruusuvaara ym. 2010, 19.) Kun olin luokitellut, teemoitellut ja jäsennellyt aineistoa, aloin uudelleen systemaattisesti käymään läpi haastateltavien kertomuksia. Nostin haastateltavien sellaisia lauseita ja sellaista kerrontaa, joiden katsoin vastaavan tutkimuskysymykseeni, tai joiden sisältö toistui monen haastateltavan kerronnassa. Tämän lisäksi tiivistin kertomuksista sellaisia asioita, joita suorissa lainauksissa ei ole löydettävissä. Kun olin saanut lauseista ja kertomuksista tehtyä kokonaisuuksia, lähdin kirjoittamaan niitä auki ja etsimään aikaisemmista tutkimuksista samankaltaisia löytöjä tai ristiriitaisuuksia. Tunsin olevani oikeilla jäljillä ja turvallisilla vesillä, kun aikaisemmat tutkimukset olivat nostaneet esille samankaltaisia löydöksiä, joita

oman tutkielmani aineiston analyysi oli tuottanut. Ristiriitaisuuksia en lopulta löytänyt vaikka koitin niitäkin etsiä. Tämän johdosta voidaan todeta, että tutkielmani ei tuota varsinaisesti sellaista uutta tietoa jota tutkijat eivät olisi aikaisemmin kohdanneet. Vaikka tutkielmani tulokset ovat aikaisempia tutkimuksia ja niiden tuloksia tukevia, uskon, että tämän tutkielman sisältö tuo lisää ymmärrystä ja syvyyttä tutkittavasta ilmiöstä, erityisestä huolenpidosta. Lopulliseen muotoonsa järjestelin aineiston seuraaviin yläteemoihin, jotka päätyivät lopulta tämän tutkielman tulosten otsikoiksi:

- Valtion koulukotien erityinen huolenpito
- Tavoitteena lapsen etu
- Arviointi osana lapsen edun tavoittelua
- Lapsen näkökulma ja kokemus
- Lapsen edun mukaiset tilat ja tekijät
- Lapsen etua tukeva hoitomalli ja menetelmät

Analysoituani aineiston lopulliseen muotoon tarkastelin tutkimustuloksia lain ja lapsen edun näkökulmasta, jotka toimivat tämän tutkielman teoreettisena viitekehyksenä. Tulokset kiinnittyivät tutkielmassa toimiviin lapsen edun konteksteihin, joita tässä tutkielmassa ovat erityisen huolenpidon lisäksi lastensuojelu ja koulukoti.

4.5 Eettiset periaatteet

Jokainen tutkimus pitää sisällään eettisiä ongelmia ja ratkaisuja. Eettisesti kestävien valintojen tulisi ohjata tutkimuksen teon kaikkia vaiheita (Pohjola 2007). Varsinkin ihmistieteissä, jota sosiaalityökin edustaa, eettiset kysymykset nousevat esille tutkimuksen kaikissa vaiheissa (Hirsjärvi & Hurme 2001, 19). Keskeinen eettinen kysymys tässäkin tutkielmassa on tutkimuksen tarkoitus. Katson, että tämän tutkielman keskeisin tarkoitus on lisätä tietoa erityisestä huolenpidosta, jonka johdosta jaksolle menevän lapsen asema ja etu tulee jatkossakin huomioiduksi mahdollisimman hyvin. Näin tapahtuessa tutkielma voisi parhaimmillaan parantaa erityisen huolenpidon jaksolle saapuvien lasten inhimillistä tilannetta. Sosiaalityön arvo ja eettinen velvollisuus onkin tuoda esille hyvinvointiin vaikuttavia asioita (Pehkonen 2011, 7–8).

Tutkijaa ohjaa eettisesti tutkijan kunnioitus tutkittavien ihmisarvoa, itsemääräämisoikeutta ja yksityisyyttä kohtaan. Tutkimuksessa tulee välttää tutkimuskohteille koituvia vahinkoja ja haittoja. (Tutkimuseettisen neuvottelukunnan työryhmän muistio 25.5.2018, 2.) Tässä tutkimuksessa eettiset kysymykset liittyvät ensisijaisesti tutkimukseen osallistuneiden ihmisten ihmisarvoa, itsemääräämisoikeutta ja yksityisyyttä kohtaan. Tutkittavalta on aina kysyttävä lupa ja hänellä tulee olla aina mahdollisuus kieltäytyä osallistumasta tutkimukseen. Tämän johdosta lähestyin tämän tutkielman asiantuntijoita sähköpostilla ja puhelimitse kertoen tutkielmastani ja sen tavoitteista pyytäen saada haastatella heitä. Tutkimuseetiikan kannalta on keskeistä, että tutkimukseen osallistuvat ymmärtävät olevansa osana tutkimusta ja heillä on oikeus kieltäytyä tutkimukseen osallistumisesta sekä mahdollisuus keskeyttää osallistumisensa tutkimukseen koska tahansa. Tämän lisäksi tutkittavilla tulee olla riittävästi tietoa siitä, mitä osallistuminen tutkimukseen heidän kohdallaan konkreettisesti tarkoittaa. (mt., 2–3.) Kerroin kaikille haastateltaville, että haastatteluun osallistuminen on täysin vapaaehtoista.

Tutkimuseettisen periaatteen mukaan tutkijan on suojeltava haastateltavan anonymiteettia tehdessään tutkimusta. Tämän lisäksi tutkijan tulee käsitellä ja säilyttää keräämiään tietoja huolella niin, että ne ovat turvattu ulkopuolisilta. (Tiittula & Ruusuvuori 2005, 17; Kuula 2006, 124.) Kerroin kaikille tutkielmaan osallistuneille haastateltaville takaavani heidän anonymiteettinsä niin, ettei kenenkään ole mahdollista saada tietoonsa haastateltavien henkilötietoja, eikä kukaan voi saada tietoonsa, kuka tai mistä koulukodista olevan asiantuntijan mielipide tai näkemys on.

Eettisesti kestävä sosiaalityön tutkimus pyrkii vahinkojen välttämisen lisäksi olemaan hyödyllistä ja rakentavaa tutkimukseen osallistuneille henkilöille (Rauhala & Vironkangas 2011, 239). Toivon, että tutkimukseen osallistuneiden henkilöiden ja muidenkin lastensuojelualan ammattilaisten hyöty tästä tutkielmasta toisi lisää ymmärrystä liittyen erityiseen huolenpitoon ja lapsen edun tavoitteluun.

5 Lapsen edun toteutuminen valtion koulukotien erityisessä huolenpidossa

Tässä tutkielmassa selvitin mistä valtion koulukodeissa erityisen huolenpidon jakson sisältö koostuu. Tutkielmani tuloksissa kuvaan asiantuntijoiden kertomusten avulla erityisen huolenpidon jakson sisällön rakentumista. Tutkimuskysymykseni on: mistä erityisen huolenpidon jakso koostuu, ja mikä on sen suhde lapsen etuun? Esittelen tutkielmaani osallistuneiden asiantuntijoiden näkökulmia tuoden sen rinnalle tietoa erityisesti lastensuojelulaista, kirjallisuudesta ja aikaisemmista tutkimuksista.

Tämän tulosluvun alussa käsittelen erityisen huolenpidon tavoitteita ja sisältöä lapsen edun näkökulmasta. Seuraavassa luvussa tuon esille kuinka keskeisessä roolissa arviointi on erityisessä huolenpidossa. Vaikka tutkielmani haastateltavat olivat aikuisia, toivat he ja aikaisemmat tutkimukset esille lapsen näkökulmaa ja kokemusta liittyen erityiseen huolenpitoon, jota käsittelen luvussa 5.3. Tämän jälkeen esittelen tutkimustuloksissa, kuinka erityisen huolenpidon tilat ja työntekijät vaikuttavat lapsen edun toteutumiseen erityisen huolenpidon jaksolla. Lopuksi selvitän valtion koulukodeissa erityisen huolenpidon osastoilla käytössä olevaa hoitomallia ja menetelmiä.

5.1 Tavoitteena lapsen etu

Lastensuojelun viimesijaisuuden keinona erityisen huolenpidon jakso tarkoittaa sitä, että muut lastensuojelun toimet eivät ole riittäviä takaamaan lapsen turvallisuutta. Lastensuojelulain 4 §:ssä on säädetty lastensuojelun keskeiset periaatteet. Lain mukaan lastensuojelua toteuttaessa on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu. Lapsen etua arvioitaessa tulee lastensuojelulain 4 §:n mukaan kiinnittää huomiota siihen, että lapseen kohdistettava toimenpidevaihtoehto turvaa muun muassa lapselle turvallisen kasvuympäristön ja ruumiillisen sekä henkisen koskemattomuuden. Erityinen huolenpito tulee kyseeseen lain mukaan (Lsl 72 §) vain silloin, kun lapsen erittäin tärkeä yksityinen etu sitä välttämättä vaatii.

Yhteiskunnan ja sosiaalityön kannalta erityinen huolenpito on lastensuojelun viimesijaisin toimenpide, jonka tarkoituksena on kriisiytyneessä tilanteessa olevan huostaan otetun lapsen edusta huolehtiminen. Erityistä huolenpitoa ohjaa lastensuojelulaki ja sitä tarjoavat pääsääntöisesti koulukodit. (Lsl 71 § – 73 §.) Tämän tutkielman haastateltavat toivat esille kuinka erityisen huolenpidon jaksolle saapuva lapsi tulee osastolle aina keskeltä kriisiä. Salmisen (2001) tutkimuksessa lapset kertoivat valtion koulukotiin sijoittamisen syiksi kriisiytyneen tilanteen, jonka taustalla olivat muun muassa luvattomat poissaolot koulusta, päihteiden käyttö, itsemurhayritykset ja ongelmat kotona ja kodin ulkopuolella. Usein lapsi saattaa kuitenkin kokea, ettei hän tarvitse apua tai että sijoitus koulukotiin on täysin ylimitoitettu toimenpide. (Salminen 2001, 44, 48.) Useampi tutkimukseeni osallistunut asiantuntija kertoi, että tavoitteellisen jakson onnistumisen kannalta on jakson oikea-aikaisuudella selkeä merkitys. Jos lapsen elämäntilanne on vaiheessa, jossa lapsi kokee itse tarvitsevänsä apua, on onnistuneen jakson mahdollisuus parempi kuin tilanteessa, jossa lapsi ei koe tai näe omassa elämässään ongelmia.

”No mä nään sen niin, että silloin se jakso onnistuu ku se on oikea-aikaisesti asetettu sille nuorelle, niin että se nuori ymmärtää, että hän tarvitsee omassa tilanteessaan apua.” (Haastateltava 5.)

Erityisen huolenpidon osastolla olleet lapset ovat huostaan otettuja ja heillä on usein takanaan useita sijoituksia eri lastensuojeluyksikköihin. Aikaisemmassa, Stakesin kokoamassa tutkimuksessa (Kekoni ym. 2008) ovat nuoret kokeneet erityisen huolenpidon olevan vahva rajoitustoimenpide, jossa työntekijät puuttuvat kaikkeen heidän tekemiseensä ja olemiseensa (Kekoni ym. 2008, 68–71). Lapsen etu on, että hän saa tarvitsemansa hoidon ja huolenpidon myös erityisen vaikeissakin elämäntilanteissa. Tämän tutkielman haastateltavat kertoivat, että erityisen huolenpidon jakso voidaan nähdä yhteiskunnan palvelumuotona äärimmäisessä tilanteessa olevien lasten auttamiseksi.

Haastatteluun osallistuneiden asiantuntijoiden mukaan valtion koulukodeissa tavoitteellinen erityisen huolenpidon jakso nähdään prosessina, joka pitää sisällään eri vaiheita. Eräs haastateltavista nimesi vaiheita seuraavasti:

tulovaihe, sisäänajovaihe, tutustumisvaihe, varsinainen työvaihe ja irrottautumisvaihe.

”Mutta meillä on kyllä tässä työssä avattu sitä erityistä huolenpitoa sillä tavalla, että me jotenki ajatella tätä prosessina. Eliikkä meillä on tulovaihe, sisäänajovaihe, tutusteluvaihe, jonka ajatella, että se kestää pari viikkoo, kolme viikkoo. Jollakin voi mennä kuukausi. Sitte sen jälkeen on se varsinainen työvaihe, päästään käsiks niihin probleemiin ja päästään tavallaan siihen. Kun tähän arkeen tottuu ja näihin struktuureihin, päästään syihin ja seuraamukset, kuka sä oot, mistä sä tuut, mikä on tää juttu, mitä sä kaipaat. Sitten, ku me ollaa niihin päästy, ni alkaa aika äkkiä se, sanotaanko, se irrottautumisvaihe. Eliikkä sit pitäis jo suunnata, mitä sä tämän jälkeen teet. Eliikkä semmosena prosessina tätä meillä tässä talossa on kuvattu, jos se semmosena halutaan nähä.” (Haastateltava 1.)

Lastensuojelun keskeisten periaatteiden mukaisesti lapsen etua arvioitaessa on kiinnitettävä huomiota, että lapseen kohdistettu toimenpide turvaa kehitystason mukaisen valvonnan ja huolenpidon (Lsl 4 §). Jakson aikana lapsi saa erityistä huolenpitoa vahvasti valvotussa ympäristössä. Hyvin valvottu, turvallinen ja aikuisten huolenpidon täyttämä jakso antaa mahdollisuuden tavoitteelliselle työskentelylle (Timonen-Kallio ym. 2017). Erityisen huolenpidon jakson yhtenä keskeisenä tavoitteena on lapsen pysäyttäminen niin, että lapselle epäedullinen käyttäytyminen loppuu. Haastateltavat puhuivat siitä, kuinka ylimääräisten ärsykkeiden vaikutus hoidossa oleviin lapsiin vaikuttaa kielteisellä tavalla. Myös vuonna 2008 julkaistun Stakesin tutkimusraportin tuloksien mukaan erityisen huolenpidon jakson työntekijät kokivat, että ulkopuolisten ärsykkeiden sulkeminen hoidon ulkopuolelle on merkittävä tekijä hoidollisten tavoitteiden saavuttamisen näkökulmasta. (Kekoni ym. 2008, 83.)

”Se mitä mietin muuten, että mä oon aina ollu sitä mieltä mitä mä oon erityisest huolenpidost ollu, että kyl se niinku se nuoren tilanteen pysäyttäminen, se tilanteen vakauttaminen on ilman ulkopuolisia ärsykeitä tärkeää tän päivän sosiaalisen median ja kaiken härpäkkeen niin eihän se nuori pysähdy.” (Haastateltava 6.)

Haastateltavat toivat esille, että erityisen huolenpidon jakson sisältö on rakennettu niin, että se tukisi yksilöllisesti lapsen etua, kasvua ja kehitystä. Sisältöä ohjaa arjen selkeä ja itseään toistava arjen struktuuri, jolloin elämä osastolla on lapselle mahdollisimman hyvin ennakoitavissa. Selkeä arki tukee

lapsen edun toteutumisesta erityisen huolenpidon jaksolla. Arjen sujumisesta huolehtiminen on osaston aikuisten vastuulla ja vaatii aikuisten aktiivista läsnäoloa (Kekoni ym. 2008, 80). Ennakoiva arki tukee lapsen vakautumista ja rauhoittumista omien asioiden äärelle.

”Eli kaikki arjen struktuurit ja menetelmät on rakennettu niin, että sen nuoren vointi siinä paranee hiljalleen ja hän niin ku rauhottuu ja vakautuu siihen”. (Haastateltava 5.)

Tutkielman asiantuntijat painottivat kertomuksissaan selkeän ja ennakoitavan arjen merkitystä. Vaikka erityistä huolenpitoa tarjotaan laitossolosuhteissa, pyrkii sen sisältö tarjoamaan tavallista arkea jokaiselle lapselle. Arjen struktuuri on kaikille lapsille sama, pitäen sisällään selkeän vuorokausirytmien. Arjen struktuuria ohjaavat osaston säännöt, jotka ovat kaikille lapsille samat.

”Ja päiväohjelmat ovat samanlaisia, mutta sitten ne on kenenkin nuoren kohalla niin on mietitty sitten viikottain mitä sen nuoren kanssa, minkälaisia asioita, mitä se nuori tarvitsee ja mitä asioita sen kanssa käydään läpi”. (Haastateltava 6.)

Tavallinen arki erityisen huolenpidon yksikössä koostuu koulunkäynnistä, vapaa-ajan toiminnoista sekä arjen perustoiminnoista, joita ovat muun muassa siivoaminen ja ruoan laitto. Tavallinen arki osastolla pitää sisällään myös jatkuvia sosiaalisia kontakteja jotka mahdollistavat osaltaan sosiaalisten taitojen kehittymistä. Tavallisen arjen merkitystä huostaan otetuille lapsille on kuvattu tärkeäksi, jopa terapeutiksi (Timonen-Kallio ym. 2017, 27).

”Se on yhdistelmä struktuuria. Niin ku tämmöst niin ku säännöllistä arkee, rakenteita, syyn ja seurauksen niin ku tämmöst välitöntä läheisyyttä. Tiivistä aikuisen tukee. Sit sen rinnalla ja sen sisällä pitää kulkea semmonen, niin ku ihmisten välinen aito kohtaaminen. Ja kognitiiviset psykoterapiamenetelmät”. (Haastateltava 2.)

Arjen struktuuri on yksi keskeisimpiä erityisen huolenpidon jakson menetelmistä, jonka johdosta palaan siihen vielä luvussa 5.5: Lapsen etua tukeva hoitomalli ja menetelmät.

Erityisen huolenpidon jakson tavoitteena on lapsen asioiden edistäminen. Lapsen asiaa osastolla edistää ihmisten välinen positiivinen ilmapiiri. Varsinkin lasten ja aikuisten yhteinen hyvä ryhmähenki vaikuttaa positiivisella tavalla lapsen asioiden edistymiseen jakson aikana. Osaston työntekijöillä on keskeinen vastuu siitä, minkälaisena osaston ilmapiiri näyttäytyy sinne sijoitetuille lapsille.

”Semmonen hyvä yhteishenki. Semmonen mukava, lupsakka meininki siinä osastolla myös edesauttaa sitä lasten kuntoutumista. Sillon, jos osastolle pääsee pesiytymään semmonen aikuisvastainen tai muutovastanen kulttuuri, niin se vaikuttaa kaikkiin lapsiin.” (Haastateltava 3.)

Lastensuojelutyössä on lapsen edun mukaista, että hänen kanssaan työskentelevillä ihmisillä on koulutusta ja näkemystä liittyen lapsen kasvuun ja kehitykseen. Tavoitteellisen erityisen huolenpidon jakson koostumukseen vaikuttavat sitä tekevät alan ammattilaiset, jotka tuovat haastateltavien asiantuntijoiden mukaan jakson sisältöön oman orientaationsa, joka kumpuaa ihmisen persoonan lisäksi esimerkiksi koulutustaustoista.

”No tietenkin varmaan se koostuu siitä, että meillä jokaisella työntekijällä on tieteenki tietty orientaatio, oma orientaatio tähän työhön riippuen siitä, mitä kukanenkin on opiskellu ja mitkä on ne mielenkiinnon ja kiinnostuksen kohteet, ni omalla persoonalla voi tehdä paljon.” (Haastateltava 3.)

Asiantuntijat kertoivat, että erityisen huolenpidon jakson viitekehyksenä sisältöä ohjaa lapsen edun tavoittelussa muun muassa traumalähtöinen ajattelu ja traumateoria. Tämän lisäksi haastateltavat kertoivat, että työtä ohjaavat voimavara- ja ratkaisukeskeiset lähtökohdat. Myös kognitiivinen käyttäytymisterapia nostettiin yhdeksi näkökulmaksi, joka ohjaa tavoitteellista erityisen huolenpidon jakson sisältöä valtion koulukodeissa.

”Mitä viitekehyksiä ja teoriapohjaa niin niit aika laajasti mitä käytetään. Kyllähän traumatisoituneen lapsen niinku ja traumaterapia on yks tärkeimmistä teoriapuolesta siellä ja erilaiset voimavara- ja ratkaisukeskeiset ja kognitiivinen käyttäytymisterapia ja erilaiset siitä olevat menetelmät ja muodot.” (Haastateltava 6.)

Erityisen huolenpidon jakso pitää sisällään tavoitteellista toimintaa. Lastensuojelulaki velvoittaa huomioimaan lapsen mahdollisuuden osallistua ja vaikuttaa omiin asioihinsa (Lsl 4 §). Kun lapselle asetetaan erityisen huolenpidon jaksolle tavoitteita, olisi haastatteluun osallistuneiden asiantuntijoiden mukaan jakson toteutumisen kannalta hyväksi, että lapsi olisi lähtökohtaisesti myös itse motivoitunut jollain tasolla menemään jaksolle.

Lapsen etu on, että hän tulee kuulluksi ja että hän voi vaikuttaa itseään koskeviin asioihin ja päätöksiin (Lsl 4 §). Valtion koulukotien erityisen huolenpidon jakson tavoitteita käydään keskustellen läpi työntekijöiden toimesta lapsen, hänen vanhempiansa ja sosiaalityöntekijän kanssa. Lapsen, perheen ja sosiaalityöntekijän tavoitteet voivat olla eriävät ja ristiriidassa toisiinsa nähden.

Erityisen huolenpidon tavoitteena voivat olla esimerkiksi lapsen vaikean tilanteen pysäyttäminen, rikoskierteen katkaiseminen, perhetilanteen parantaminen tai päihdekatko. Jakson tavoitteet voivat siten olla hyvin samankaltaisia, kuin mitä pidemmälle koulukotisijoitukselle on vuosien mittaan asetettu (Jahukainen ym. 2004, 9; Laitala & Puuronen 2016, 91; Pekkarinen 2017, 37; Pösö 1993, 95; Pösö 2004, 49–54). Yleisenä tavoitteena ovat kaikilla lapsilla heidän kriisiytyneen tilanteen arviointi, työstäminen ja parantaminen. Konkreettisten tavoitteiden taustalla on päämäärä siitä, että lapsi saisi kokemuksen, että voi pärjätä nyt ja tulevaisuudessa.

Pysyvät ihmissuhteet ovat lapsen etu (Lsl 4 §). Huostaan otetun lapsen pysyviä ihmissuhteita edustavat huoltajien ja sukulaisten lisäksi lapsen sijaishuollossa työskentelevät aikuiset. Usein myös lapsen sijaishuoltoyksiköstä, josta lapsi saapuu erityisen huolenpidon jaksolle, on esitetty jaksolle tavoitteita. Tavoitteet ovat sellaisia jotka tukevat lapsen edun toteutumista ja paluuta sijaishuoltopaikkaan sekä siellä lapsen pärjäämistä jatkossa.

”Mutta sijoittajan kannalta on sen varsinaisen sijaishuollon paikka, koska meille tulee varmaan 99 prosenttia nuorista jostain muusta sijaishuoltopaikasta meille, hyvin harvoin tullaan suoraan kotoa. Mutta varsinainen sijaishuoltopaikka, missä ne huolet on parhaiten nähty, niin he on esittänyt sosiaalitoimelle sitä sitten ja sosiaalitoimi on luottanu heidän asiantuntijuuteensa. Kyllä sanon, että varsinainen sijaishuoltopaikka on ehkä se vahvin tekijä siinä, että kenen asettama se on se tavoite.” (Haastateltava 3.)

Lapsen tilanteeseen positiivisella tavalla vaikuttava, sekä jakson aikana lapsen asioita edistävänä asiana nousi lapsen mahdollisimman hyvä psyykkinen ja fyysinen kunto silloin, kun lapsi saapuu osastolle. Huonossa kunnossa oleva lapsi ei jaksaa tai kykene aina tavoitteen mukaiseen haastavaan työskentelyyn.

”Että edelleenkin mä korostan ammattitaitoo siinä kuinka hyvin niinku nähdään se, että missä kunnossa se on. Että jos siel on vakavasti masentunu nuori ja se on täysin loppu niin ei välttämättä ei se kykene. Se ei niinku nähdä siellä hoitojakson aikana. Et se oleellinen pointti erityises huolenpidos on myös se, et nähdään missä kunnossa se lapsi oikeesti on.” (Haastateltava 3.)

Haastateltavat toivat esille, että lapsen etu voidaan nähdä eettisenä kysymyksenä, jolle vastauksia etsitään työntekijöiden välillä puhumalla asiasta esimerkiksi työntekijöiden osastokokouksissa. Joissain tilanteissa lapsen etu on asiantuntijoiden mukaan se, että lapsen toimintaan rajataan lastensuojelulain mukaisilla rajoitustoimenpiteillä, jolloin lapsi ei voi täysin päättää omista asioistaan.

”Siis niinku siinä erityisen huolenpidon viitekehyksessä, että jossain kohti lapsen etu on se, että hän ei voi itse päättää omista asioistaan.” (Haastateltava 2.)

Jakson tavoitteita voidaan tarkentaa jakson aikana ja niistä voidaan keskustella esimerkiksi jakson ensimmäisessä palaverissa, jossa paikalla voivat olla lapsen ja sosiaalityöntekijän lisäksi lapsen vanhemmat. Lapsen ja hänen perheensä tavoitteet voivat olla jakson suhteen erilaiset. Myös lapsen ja sosiaalityöntekijän näkemykset jakson tavoitteista ja lapsen ongelmista saattavat olla ristiriitaisia.

”Useasti sen muksun omat tavoitteet on jotakin eriä kuin sen sosiaalityöntekijän tavoitteet. Useasti se nuori itse ei näe tarvetta tälle hoidolle, että osa ajasta meneeki vastusteluun ja inttämistä, väittämistä, ”ei näin oo tapahtunut”.” (Haastateltava 1.)

Lapselle asetettuja erityisen huolenpidon jakson tavoitteita ei aina saavuteta. Vaikka joskus vaikuttaa siltä, että työskentely ei ole johtanut mihinkään, voi jaksolla olla kuitenkin positiivinen vaikutus hänen elämässään.

"Mä ajattelen, että se oikea tavote on jossakin sellanen, että se muksu saa semmosia vahvuuksia, kokemuksia sinne pipon alle, että se sitten ehkä kaksvitosena tai kolmekymppisenä, ku se oma motivaatio ja järkitonttu herää, se muistaa, että "hei vitsi, mä olin kolme kuukautta selvinpään ja mä sain ihan hyvää palautetta ja mä pystyn, mä pelasin sähköä, mä opiskelin matikkaa, et mä olin ihan hyvä tyyppi selvinkin päin, että pystysinkö mä vielä olemaan." (Haastateltava 1.)

Lapsen etu on, että häntä tuetaan itsenäistymisen ja kasvamisen vastuullisuuteen (Lsl 4 §). Haastateltavat kertoivat kuitenkin kokemuksistaan, joiden mukaan jaksolle tullut lapsi ei ollut hyötynyt jaksosta juuri millään tavoin. He pohtivat kuitenkin, että jaksolta saatu kokemus, oppi tai ymmärrys voi tuottaa sellaisen vahvuuden tunteen, jota lapsi voi käyttää myöhemmässä elämänvaiheessaan ja joka silloin toimii hänelle suojaavana tekijänä.

5.2 Arviointi osana lapsen edun tavoittelua

Erityinen huolenpito on jatkuvaa lapsen tilanteen arviointia. Arviota tehdään, jotta voidaan varmistaa, että lapsi saa tarpeittansa vaatimaa hoitoa ja huolenpitoa. Arviointi huostaan otetun lapsen kanssa työskenneltäessä on muun muassa lapsen tarpeiden ja tunteiden tunnistamista. Lastensuojelulaitoksessa työskenteleviltä ammattilaisilta edellytetään kykyä ymmärtää traumatisoituneen lapsen käytöstä ja ottaa se huomioon laitoksen arjessa. (Timonen-Kallio ym., 2017, 27.) Lapsen etu on, että hän saa iän ja kehitystasonsa mukaista huolenpitoa (Lsl 4 §). Arviota jaksolla tehdään moniammatillisesti. Työhön osallistuvat lapsen omat ohjaajat, osaston muut ohjaajat, laitoksen psykologi, lääkäri ja laitoksen oma sosiaalityöntekijä. Tekemieni haastattelujen pohjalta aineistoista nousi vahvasti se, että tiimityön toimivuus ja merkitys ovat erityisen huolenpidon jakson sisällön tuottamisen keskiössä. Myös Stakesin raportissa (36/2008) työntekijätiimin toimivuus nostettiin tärkeämmäksi toimivan erityisen huolenpidon jakson elementiksi kuin yksittäisen työntekijän yksilölliset ominaisuudet (Kekoni ym. 2008, 87).

Moniammatillinen työryhmä arvio jatkuvasti lapsen tilannetta ja sitä toteutuuko lapsen etu, mikäli jaksoa jatketaan tai se lopetetaan. Arviointi ei kuitenkaan pidä

sisällään laajoja terveydenhuollon lääketieteellisiä tai psyykkisiä tutkimuksia, joita tekevät terveydenhuollon henkilöstö. Vaativan lastensuojelun ja psykiatrian yhteisen toimintakentän yhteistyön selkeyttä ja tarkoituksen mukaisuutta lapsen edun tavoittelussa on pohdittu paljon. Varsinkin lastensuojelun haastavissa tilanteissa lastensuojelu ja sosiaalityön haluaisi tukeutua myös terveydenhuollon arvioivaan näkemykseen lapsen tilanteesta. (Timonen-Kallio ym. 2017, 30–31.) Arvion tuloksien pohjalta jaksolla käsitellään lapsen asioita. Lapsen asioita käsitellään työotteella, jota voidaan kuvailla terapeutiksi eli eheyttäväksi työskentelyksi. Tutkielmaan osallistuneiden asiantuntijoiden mukaan jaksolla ei kuitenkaan tarjota terapiaa.

”Ja sitten siinä, kun kauanko se erityinen huolenpito kestää, niin sehän on jatkuvaa arviointia vähintään mekin viikottain sitä katotaan sitä nuoren tilannetta ammatillisesti, että onko se lapsen etu jatkaa tätä vai olisiko se kääntyykö se itseään vastaan elikä olisiko tässä kohti tavoitteet saavutettu ja lapsen edun mukaista että se siirtyis sitten johonkin avoimeen yksikköön.” (Haastateltava 5.)

Lapsen etua arvioitaessa on kiinnitettävä huomiota siihen, että lapseen kohdistettu toimenpidevaihtoehto turvaa lapselle läheiset ja jatkuvat ihmissuhteet (Lsl 4 §; Timonen-Kallio ym. 2017, 22–23). Yksi tämän tutkielman haastatelluista katsoi, että erityisen huolenpidon jakso on apukeino, jolla voidaan mahdollistaa, että lapsen sijoitusta jatketaan samassa paikassa josta lapsi saapui erityisen huolenpidon jaksolle.

”Et siinä kohti, kun muut keinot on käytetty ni sit on vielä käytössä erityinen huolenpito, että jotenkin semmonen viimeinen mahdollisuus yrittää vaikuttaa huonoon tilanteeseen. Ja yleensä se tarkoittaa sitä, että lapset on ollu jo sijoitettuna monesti monessa paikassa, mut sit nyt on kyl myös sellasii, jotka on ollu pitkään ja ne on pienenä sijoitettu johonki ja sitte ku tulee murrosikä ni, sit siel ei enää pärjätäköön. Että mä nään, että se on semmonen tavallaan niinku apukeino sellaseen tilanteeseen, että niitä sijoituksia ei tarvis lopettaa ja muuttaa.” (Haastateltava 4.)

Lastensuojelulain 4 §:n mukaan lapsen etua arvioitaessa on kiinnitettävä huomiota siihen, että lapsella on mahdollisuus saada osakseen ymmärrystä. Ymmärryksen lisäksi lapselle kuuluu lain mukaan mahdollisuus saada kehitystasonsa mukaista huolenpitoa (Sosiaalihuoltolaki 5 §). Lapsen etu ei

kuitenkaan tarkoita aina sitä, että aikuiset ja lapset olisivat samaa mieltä asioista.

Arviointi vaatii tekijöiltään kokonaisvaltaista ymmärrystä arvioitavan tilanteesta. Lapsen vaikean, mutta useasti helpontuntuisesti nimettävän ongelman taustalla on usein sellaisia asioita, joita jakson aikana pyritään nostamaan esille ja työstämään lapsen kanssa. Jos esimerkiksi aikuisten mielestä lapsen konkreettinen ongelma on ollut jatkuva sijaishuoltopaikasta karkailu, on tärkeää ymmärtää, miksi lapsi karkailee. Karkailu ei ole aina seikkailu ja itse tarkoitus. Karkailu saattaa lopulta olla oire jostain lasta haittaavasta asiasta.

”Lapsen etu ei oo se, et hän ei käy koulua, hänen annetaan vaeltaa ja olla ja tehdä rikoksia tai karkailla ja käyttää päihteitä kautta olla sitten hoitamaton. Esimerkiks vakavat masennukset tai syömishäiriöt tai mitä kaikkee mahdollista siellä taustalla on, hoitamattomat traumat. Niin se ei oo lapsen etu, ettei niihin tartuta.” (Haastateltava 6.)

Haastateltavat kertoivat, että lapsen edun toteutumista pyritään peilaamaan joka päivä kaikkeen toimintaan, joka kohdistuu lapseen tai jossa lapsi on osallisena. Haastateltavat toivat esille, että lapsen etua arvioitaessa työntekijät miettivät, mitkä asiat voisivat olla lapselle hyväksi ja veisivät lapsen asiaa eteenpäin: Miten koulunkäynti ja koulussa tapahtuvat asiat tukisivat lapsen etua? Miten lapsen ja hänen perheensä yhteydenpito voisi tukea lapsen etua?

”Siis kyllä sitä pohditaan varmasti joka ikinen päivä tässä työssä. Ei välttämättä näillä sanoilla, mutta näistä lähtökohdista. Tavallaan kaikkia näistä minusta, muksujen asioita mietitään, että mikä heillä tässä on hyväksi ja mikä heitä vie tässä eteenpäin. Ihan mistä tahansa lähtien, mietitää kaikki arjen toiminnot, koulussa oleminen, mikä ketäkin tukisi ja yhteydenpito kodin ja vanhempien ja tämmösten kanssa. Sitten jotenki myös sitä problematiikkaa, mikä kenelläkin on, niin mikä ois heidän edun mukaista.” (Haastateltava 1.)

Jakson tavoitteita arvioitaessa on lain mukaan kiinnitettävä huomiota siihen, että tavoitteet ovat lapsen edun mukaisia. Lastensuojelulain mukaan lastensuojelun toimenpidevaihtoehtojen on edistettävä lapsen suotuisaa kehitystä ja hyvinvointia. (Lsl 4 §.) Asiantuntijat kertoivat haastatteluissa, että erityisen huolenpidon jakson tavoitteet kirjataan lapsen oman sosiaalityöntekijän

toimesta asiakassuunnitelmaan. Tavoitteita voi olla yksi tai useampi. Tavoite voi olla kirjattu hyvin tarkasti ja konkreettisesti, mutta se voi olla kirjattu myös hyvin laajasti. Jakson tavoitteeksi voi olla kirjattu esimerkiksi, että erityinen huolenpito tarjoaa lapselle päihdekatkon ja päihteettömän jakson. Selkeät jaksolle asetetut tavoitteet tukevat lapsen onnistunutta erityisen huolenpidon jaksoa. Selkeät tavoitteet on kirjoitettu tosiasioiden pohjalta ja ne ovat hyvin perusteluja. Olettamuksiin perustuvat epämääräiset tavoitteet hidastavat ja vaikeuttavat lapsen asioiden hoitoa. Jakson tavoitteet ovat aina sellaisia, että niillä pyritään tukemaan lapsen edun mukaista tervettä kasvua ja kehitystä.

”No selkeesti määritetyt tavoitteet ja hyvät perusteet kyllä edesauttaa hirveen hyvin tätä työskentelyn käynnistymistä. Jos päätös on kirjoitettu selkeesti perustellen, niin, jotenki lasten on helpompi lähteä niitä asioita käymään läpi. (Haastateltava 2.)

Lastensuojelun keskeisten periaatteiden mukaisesti sen tehtävänä on edistää lapsen fyysistä ja psyykkistä hyvinvointia (Lsl 4 §). Jakson tavoitteiden reunaehdoista asettavat lapsen fyysinen ja psyykkinen kunto, jota arvioivat ennen jakson alkua lastensuojelulain (Lsl 72 §) mukaisesti psykologi ja lääkäri. Myös jakson aikana arvioidaan lapsen kuntoa ja sitä, onko työskentelylle asetettuja tavoitteita mahdollista työstää lapsen kunnon puolesta.

”Nyt pitää ottaa aina huomioon, et nuoren kunto on sellanen, että vaikka me asetettas mikä tavoite ja ulkoisesti asetetaan ja nähdään sitten hoidon sisällä erityishuolenpidossa, et lapsen ja nuoren kunto on sellanen, et tavoitteet pitää panna erilaiseks, mitä ne on, niin ne joudutaan muuttaa siel sisällä.” (Haastateltava 6.)

Tutkimustulosteni mukaan lapsen edun tavoittelu ja toteutuminen ohjaavat valtion koulukodeissa erityisen huolenpidon jaksoja. Tutkielmani yhtenä keskeisenä johtopäätökseni nousi se, että onnistunutta erityisen huolenpidon tavoitteellista työtä tukee jatkuva moniammatillinen arviointi.

5.3 Lapsen näkökulma ja kokemus

Lastensuojelussa on kiinnitettävä erityistä huomiota lapsen mielipiteisiin ja toivomuksiin (Lsl 5 §.). Hänellä tulee olla oikeus tuoda vapaasti ajatuksensa itseään koskevissa asioissa (Lapsen oikeuksien sopimus, artikla 12.). Lasten kokemukset huostaanoton aika ovat tutkimusten mukaan hyvin vaihtelevia. Huostaan otetut lapset ovat kertoneet positiivisina asioina sijaishuoltoajalta muun muassa kuulluksi tulemisen, läheiset ihmissuhteet ja lisääntyneen sosiaalisen pääoman. Negatiivisia kokemuksia ovat olleet yksinäisyys, häpeä, väkivallan ja epäoikeudenmukaisuuden kokemukset sijaishuoltopaikan käytännöissä. (Laakso 2016, 159.)

Lapsen sijoitus koulukotiin ei lähtökohtaisesti ole aina sinne sijoitetun lapsen mielestä hyvä asia (Laitala & Puuronen 2016, 194–195). Pösön (2004) tutkimuksen mukaan monet lapset kokivat koulukotiin sijoittumisen joutumisena, jolloin aikuiset päättivät sijoituksesta, eikä lapsi voinut päätökseen vaikuttaa (Pösö 2004, 55–59). Varsinkin sijoituksen alkuvaiheessa lapsilla saattaa olla vaikea kiinnittyä uuteen sijaishuoltopaikkaan jota valtion koulukotien erityisen huolenpidon osastotkin lapsille edustavat. Toisaalta osa lapsista on aikaisempien tutkimusten (Pösö 2004, 59–61, Laakso 2016, 166–167) mukaan kokenut, että sijoituksesta lastensuojelulaitokseen on ollut jotain hyötyä heille itsellensä. Tämä kokemus lapsilla ei Pösön (2004) tutkimuksen mukaan ollut pääsääntöisesti sijoituksen alussa, vaan vasta sitten, kun lapsi oli elänyt jo jonkin aikaa koulukodissa.

Lapsen kuuleminen lastensuojelun asiakkaana on tärkeää ja lain velvoittamaa. Lapsen saapuessa erityisen huolenpidon jaksolle hänet on sitä ennen huostaan otettu ja kuultu huostaanotto prosessissa. (Pösö 2016, 16.) Lapsi on saattanut vastustaa huostaanottoa, eikä ole välttämättä tämänkään jälkeen ollut myönteinen niille lastensuojelun palveluille joita häneen on kohdistettu. Varsinkin erityisen huolenpidon jakson alussa lasten näkemys jakson tarpeesta ja sisällöstä poikkeavat usein asiasta päättävien aikuisten näkemyksistä. Tutkielman asiantuntijoista useampi kertoi, että lapsen ajatukset jaksolle tultaessa jaksoa kohtaan ovat usein hyvin negatiiviset. Myös aiemmassa tutkimuksessa on noussut esille nuorten negatiiviset kokemukset jakson

tavoitteellisuudesta, kun nuoret ovat kertoneet, että erityisen huolenpidon osastolle tuleminen oli ollut pakotettua ja äkillistä vieroittumista aiemmista elämäntavoista. Lapset kertoivat, että jakson tavoitteena oli saattanut olla esimerkiksi päihdekatko. (Kekoni ym. 2008, 72.)

”Mutta niistä tavoitteista käydään kyllä läpi jakson keskustelua lapsen, hänen läheistensä ja sosiaaliviranomaisten kanssa. Ja, toki monesti on niitä tilanteita, että varsinkin lapsen ja sosiaalityöntekijän tavoitteet on ristiriidassa.” (Haastateltava 2.)

Erityisen huolenpidon jaksolla aikuisen ja lapsen näkökulmat voivat poiketa sen suhteen, mitä erityinen huolenpito käytännössä tarkoittaa. Muutama haastateltava arveli lasten kokevan jakson pysäyttävänä ja jopa traumaattisena kokemuksena. Vaikka lasten kokemukset voivatkin aikuisten arvioinnin perusteella olla negatiivisia, toi osa haastateltavista esille, että jakson loppua kohden lasten käsitykset jaksosta usein muuttuvat positiivisimmiksi. Myös aikaisemmissa tutkimuksissa (esimerkiksi Kekoni ym. 2008) on noussut esille, että erityisen huolenpidon jaksolle ohjautuneet lapset ovat kokeneet jakson rajoitustoimenpiteenä, jossa osaston ovet aina lukittuna, aikuiset päättävät asioista ja lapsi kokee ulkopuolistumista oman elämänsä asioista. Tutkimukseen osallistuneet lapset kokivat negatiivisena myös sen, että heidät pakotettiin yhteisöllisyyteen, jolloin heidän yksilöllisyytensä ja henkilökohtaiset tarpeensa saattoivat jäädä huomioimatta. (mt., 68–79.) Sointu Möllerin ja Marko Nikkasen kokoaman raportin mukaan lastensuojelulaitoksissa sääntöjä oli joidenkin lasten mukaan liikaa ja niitä pitäisi vähentää (Möller & Nikkanen 2009, 9.). Laakson (2016) tutkimukseen osallistuneet huostaan otetut lapset toivat esille negatiivisena asiana sen, että lastensuojelulaitoksissa on joustamattomia sääntöjä liittyen arkipäivän kulkuun ja arjen käytänteisiin laitoksissa (Laakso 2016, 169). Vaikka lapset ovat kokeneet erityisen huolenpidon jaksossa negatiivisia asioita, on heille saattanut syntyä myös positiivisia tunteita jaksosta, varsinkin jakson loppupuolella tai sen jälkeen.

”Ja tuota, sitten se on lapsen näkökulmasta, että ne voi kokea sen ensi alkuun ikään ku näin, että hänet ikään ku eristetään kaikesta maailmasta, että kun siinä kuitenkin ollaan suljetussa tilassa ja rajotetaan yhteydenpitoa ulkomaailmaan ja vapaata liikkumista ja tavallaan pienennetään se elinpiiri, niinkö semmoseen niin ku turvalliseen pieneen yksikköön. Ja sitten kun se lapsen näkökulmasta

aika hieman etenee, niin se on niinkö lapsen näkökulmasta apua tai niinkö pakollinen pelastus hänen elämästään siinä kohti. Että jälkeen päin kun nää nuoret on puhuneet, niin tuota he ovat puhuneet, että eivät he ole siinä ongelmista päässeet ilman tällaista apua.” (Haastateltava 5.)

Lapsen käsitys omasta edustaan voi erota joskus rajustikin aikuisten näkemyksistä. Lapset saattavat ajatella, että he pärjäävät yksin ilman vahvaa aikuisten tukea, jota koulukoti ja erityisen huolenpidon jakso tarjoavat. (Pösö 2004, 62–63.) Jos lapsi kokee, että hän ei tarvitse apua, on hänen vaikea asettaa sijoitukselle realistisia tavoitteita. Joskus myös aikuisten jaksolle ehdottamat tai asettavat tavoitteet ovat utopistisia. Asiantuntijoiden mukaan sosiaalityöntekijän asettamat tavoitteet lapsen osastojaksolle eivät aina ole realistisia. Erityisen huolenpidon jakso on lopulta pisimmilläänkin toteutuessaan varsin lyhyt periodi lapsen elämässä. Lain mukaan erityistä huolenpitoa voidaan järjestää aluksi vain kolmenkymmenen vuorokauden ajan. Sitä voidaan kuitenkin jatkaa erittäin painavasta syystä kuudellakymmenellä vuorokaudella, mikä tarkoittaa sitä, että jakso voi olla maksimissaan yhdeksänkymmenen vuorokauden mittainen. (Lsl 72 §.) Merkittävien asioiden ja kokonaisuuksien muuttuminen varsin lyhyellä aikavälillä on vaikeaa, ellei jopa mahdotonta. Vaikka päihteidenkäyttöä voidaan jakson aikana rajata niin, että todellinen päihdekatko tapahtuu, ei hyvinkään onnistunut jakso voi taata sitä, että lapsi ei enää palaisi päihteiden ongelmakäyttäjäksi.

”Sitten, niin ku asetetaan aika isoja tavoitteita; nyt pitää lopettaa päihteiden käyttö, nyt pitää lopettaa rikostelu, pitää loppua hatkailu... Nii ku kolmen kuukauden aikana.” (Haastateltava 5.)

Lapsen kognitiivisilla taidoilla ja kyvyillä on vaikutusta jakson vaikuttavuuden kannalta. Lapsen hyvät kognitiiviset taidot auttavat asioiden käsittelyä osastojaksolla. Osastolla toimivat työntekijät arvioivat lapsen tilannetta läpi jakson ja pyrkivät löytämään työskentelytapoja sekä menetelmiä, joihin lapsi pystyy kuntonsa ja kognitiivisten kykyjensä puolesta tarttumaan.

”No sit tietysti se, että mikä edesauttaa, jos lasta miettii, ni kylhän tossakin nyt on jo näin lyhyes ajas huomannu sen, et toisil on valmiuksia semmoseen tavallaan kognitiiviseen työskentelyyn ja miettimiseen siitä, et mikä hänen tilanne on ja toisil sitä ei oo.” (Haastateltava 4.)

Sosiaalityön asiakkaan sitoutuminen työskentelyyn omien asioiden suhteen ei ole itsestään selvyyttä. Vaikeutta sitoutumiselle voi tuottaa esimerkiksi liian vaikea ja haastava asia tai epäluottamus, jonka johdosta yhteistä säveltä auttajan ja autettavan välille ei synny. Myös kriisiytynyt tilanne voi olla sellainen tekijä, jonka johdosta asiakas ei ole heti motivoitunut työskentelemään oman etunsa mukaisesti, vaan tarvitsee harkinta-aikaa. (Pekkarinen 2016, 107, 118.) Erityisen huolenpidon jaksolle ohjatun lapsen omalla motivaatiolla suhteessa omien asioiden hoitamiseen on keskeinen vaikutus. Hyvä motivaatio ja muutoshalu suhteessa omaan toimintaan edesauttavat lapsen asioiden eteenpäin viemistä jakson aikana.

”Kun tätä pohtii, päättyy siihen, että lapsen vaikutus asiaan on ykkönen siinä. Hänestä se kaikki lähtee, että onko motivoitunut vai eikö oo motivoitunut.” (Haastateltava 3.)

”Jos se nuori vastustaa ja ei ota mitään vastaan, eikä niinku ymmärrä tilannettaan niin se on niin ku sitten siinä kohtaa sitä säilyttämistä tai sitä semmosta ulkoista rajaamista ettei tuhoais itseään.” (Haastateltava 5.)

Lapsen etua määrittelevät aikuisten lisäksi myös lapset itse. Lapsi ei kuitenkaan aina välttämättä tiedä itse mikä on hänelle parhaaksi. Tutkielman asiantuntijoiden mukaan lapset suhtautuvat jakson alkuvaiheessa erityiseen huolenpitoon kriittisesti, kokien, että he eivät tarvitse tai hyödy jaksosta. Haastateltavat kertoivat lasten kritisoivan muun muassa yhteydenpidon rajoittamisista, kokien ne tarpeettomiksi ja heidän etujensa vastaisiksi. Vaikka jakson alun kokemukset voivat lapsen kokemuksena olla negatiivisävytteisiä voi tilanne jakson aikana muuttua. Riitta Laakso (2016) on tuonut esille huostaan otettujen lasten kertomuksia liittyen lasten saamaan huolenpitoon sijaishuoltopaikoissa. Lapset puhuivat saamastaan huolenpidosta, jonka kokivat aikuisten asettamina rajoina ja aikuisten lapsista huolehtimisena. Huolehtiminen oli lasten mukaan sitä, että sai ruokaa ja mahdollisuuden nukkua riittävästi. Tämän lisäksi lapset kokivat huolenpidon tarkoittaneen heille läheisiä ja luottamuksellisia huolenpitosuhteita, jotka mahdollistivat muun muassa sen, että asioista voi puhua ja on mahdollisuus saada lohdutusta. (Laakso 2016, 167.) Tämän tutkielman asiantuntijoiden kokemuksen mukaan lasten ajatukset oman etunsa tavoittelusta lähentyvät usein työntekijöiden mielipiteitä jakson aikana ja monet lapset ovat kertoneet jakson lopussa, että ovat kokeneet tärkeäksi

asiaksi, että heitä on jaksolla rajattu, mikä on mahdollistanut esimerkiksi päihteettömän jakson.

”Tietysti nuorilla jakson alkuvaiheessa saattaa sitä kritiikkiä tulla, mutta jakson edistyessä nuori rupeaa huomaamaan, mikä on oman edun mukaista. Semmoset, jos jostakin vääntöä tulee, on kun nuoret kattoo, että joku yhteydenpidon rajaaminen on tarpeetonta tai heidän etujensa vastaista.” (Haasteltava 3.)

Laakso (2016) tuo esille tutkimuksessaan kuinka huostaan otetut lapset ovat kokeneet elämän menneen monesti parempaan suuntaan huostaan otton seurauksena. Lapset toivat esille myös negatiivisia muutoksia, jotka liittyivät sijoituspaikkojen joustamattomiin sääntöihin. Lapset kuvailivat arjen muuttuneen huostaanoton ja sijoituksen myötä tarkasti aikataulutetuksi ja säädellyksi. (Laakso 2016, 169.) Erityinen huolenpito rajaa vahvasti lapsen elämää jakson aikana. Lapset saattavat kokea vahvasti ulkopäin ohjatun arjen ahdistavana, jossa lapsen mahdollisuutta vaikuttaa omiin asioihin on rajattu. Tätä taustaa vasten muutamit haastateltavista pohtivat, miten lapsen etu voi toteutua erityisen huolenpidon jaksolla. Osittain tästä dilemmasta johtuen erityisen huolenpidon jakson jatkamisen edellytyksiä tulee lainkin mukaan jatkuvasti arvioida. Jakso tulee lopettaa, jos sille asetetut tavoitteet ovat saavutettu tai on käynyt selväksi, ettei niitä pystytä erityisen huolenpidon keinoin saavuttamaan.

”Kyllä pohditaan, että erityisen huolenpidon lakipykälässä sanotaan, että erityinen huolenpito on lopetettava silloin, kun se on ilmeisen tarpeetonta tai siitä ei enää ole hyötyä muutenkaan. En tiä mitä muut tahot tekee, mutta me ollaan hyvin tarkkoja siitä, että on huomioitu lapsen etu sillä tavalla, että jos vaikka sijoittaja rupee ennalta vääristelemään, että miten kauan sen lapsen pitää olla niin siinä vaiheessa me sanotaan, että kyllä se jakso näyttää sen miten kauan tulee olla, että miten nuori työskentelee. Mun mielestä se on hyvinkin vahvasti lapsen edun katsomista se, minkä verran se hyötyy meillä olemisesta ja minkää aikaa oleminen on sille ihanteellista.” (Haastateltava 3.)

Erityisen huolenpidon aikana lapsen liikkumisvapautta rajoitetaan erityisen huolenpidon päätöksellä. Tämän lisäksi erityisen huolenpidon jaksolla olevaa nuorta voidaan tarpeen vaatiessa rajoittaa muillakin lastensuojelulain mukaisilla rajoitustoimenpiteillä (Lsl 62 § – 70 §). 2008 tehdyssä tutkimuksessa (Kekoni ym.) erityisen huolenpidon jaksoilla olleet lapset kokivat päällimmäisenä, että

kyse on heidän rajoittamisesta suljetuin ovin. Tämän lisäksi lapset kokivat, että kaikkea valvotaan ja että heidän yhteydenpitomahdollisuuksiaan osaston ulkopuolella oleviin henkilöihin rajataan vahvasti. (Kekoni ym. 2008, 68–70.) Tutkimukseeni osallistuneet asiantuntijat kertoivat, että lapsiin kohdistetaan jakson aikana lastensuojelulain mukaisia rajoitustoimenpiteitä, joiden tavoitteena on turvata lapsen edun toteutuminen. Koska erityisen huolenpidon jakso voidaan toteuttaa lapsen tahdon vastaisesti, ja sen aikana lapsen liikkumista rajoitetaan, voi lapsi kokea jakson psyykkisesti raskaana, jopa traumaattisena kokemuksena.

”Sitä käydään niinku jatkuvasti. Sitä, niinku, painia siitä, että mikä on lapsen etu. Onko lapsen etu vielä, edelleenkin olla suljettuna lukkojen taakse sinne, ilman mahdollisuutta elää normaalia nuoruusiän elämää. Niinku, tota vaihetta. Onko hänen etunsa se, että muut turvaavat häntä sen sijaan, että hän itse harjoittelisi ottamaan vastuuta ikätasosesti? Tää on semmonen tasapainottelu, mitä mun mielestä eholla joudutaan tekemään koko ajan.” (Haastateltava 2.)

”Se on myös emotionaalisesti lapsille raskasta olla siellä, kun se on niin rajoittava ympäristö ja niin poikkeuksellinen ympäristö. Niin koko ajan joudutaan myös painimaan sen kanssa, että onko se. Onko niin painava rajotus oikeesti niin tarpeellinen, että ollaan valmiita sietämään se niinku hyväksymään se, että se aiheuttaa sille lapselle myös psyykkistä kipua?” (Haastateltava 2.)

5.4 Lapsen edun mukaiset tilat ja tekijät

Lapsen etu on se, että hänelle taataan sellaiset puitteet ja ympäristö jotka tukevat lapsen tervettä kasvua ja kehitystä (Lsl 4 §, Sosiaalihuoltolaki 5 §). Fyysisten puitteiden merkitys erityisen huolenpidon osastoilla korostui tutkielmaan osallistuneiden asiantuntijoiden näkemyksissä.

”Ensinnäkin minusta se lähtee siitä, että toimintaympäristö ja ne tilat täytyy olla ja ne resurssit täytyy olla erityisen kunnossa”. (Haastateltava 5.)

Toimivilla fyysisillä puitteilla on tärkeä rooli erityisen huolenpidon lapsen edun tavoittelussa. Toimivat tilat tarjoavat lapselle mahdollisuuden turvalliseen

hoitoon ja huolenpitoon. Valtion koulukotien erityisen huolenpidon osastoilla jokaisella lapsella on oma huone. Tämän lisäksi jokaisella osastolla on vähintään olohuone, keittiö, eristämishuone, toimistohuone ja luokkatila.

"Meillä on semmonen tupakeittiö. Jokaiselle neljälle lapselle oma huone, jossa on kylpyhuone ja WC. Luokkatila sen tupakeittiön välittömässä läheisyydessä. Sit siinä on jotain siivouskomeroa ja sellasta ja ohjaajien toimisto. Ne tilat on pyritty tekemään sellasiksi, että ne on hallittavat ja turvalliset tilat. Niin, että siinä sitte esimerkiksi aggressiolla oireilevaa lasta pystytään turvallisesti hoitamaan. Siinä on valittu esimerkiksi sellaset materiaalit, että ne ei ihan niin äkkii hajoo." (Haastateltava 2.)

Turvalliset tilat pyrkivät takaamaan lapsen edun toteutumista. Turvalliset tilat tukevat lapsen turvallisuuden tunnetta, jossa lapsen ei tarvitse pelätä. (Lsl 4 §, Sosiaalihuoltolaki 5 §.) Lastensuojelulain 73 §:n mukaan erityisen huolenpidon jakson tilojen tulee olla terveydellisiltä ja muilta olosuhteiltaan asianmukaiset. Haastateltavat nostivat esille, että erityisen huolenpidon yksikön tilat on oltava hallittavat ja turvalliset. Turvallisten tilojen yhtenä tavoitteena on mahdollistaa tiloissa tapahtuvaa lasten valvontaa, joka luo osaltaan osaston turvallisuutta. Turvallisuus voi olla esimerkiksi sitä, että lapsi on turvassa omassa vertaisryhmässään ja yhteisössään. Turvallisuus suojaa lasta väkivallalta, kiusaamiselta, hyväksikäytöltä ja laiminlyönneiltä. (Timonen-Kallio ym. 2017, 19.) Hyvät tilat mahdollistavat aggressiivisesti oireilevien lasten asianmukaisen ja turvallisen huolenpidon, jotka ovat keskeisiä asioita lapsen edun tavoittelussa.

"No, tietysti varmaan suurin ero sillee, jos miettii tavallista osastoa ja erityisen huolenpidon osastoa ni ympäristönä siin on nyt yritetty ottaa huomioon mahdollisimman tarkasti se turvallisuus. Että oli sitte minkälaisia lapsia vaan ne, että se ympäristö mahdollistais semmosen valvonnan ja turvallisuuden." (Haastateltava 4.)

Haastateltavat toivat esille, että jakson onnistumisen kannalta on tärkeää, että tilat mahdollistat myös lapsen liikkumisen rajoittamisen jakson aikana. Erityisen huolenpidon jakson aikana lapsen liikkumisvapautta voidaan rajoittaa lastensuojelulain mukaisesti. Lastensuojelulain mukaiset rajoitustoimenpiteet eivät ole rangaistuksia lapselle vaan niillä tavoitellaan lapsen edun toteutumista lain mukaisin keinoin. Rajoitustoimenpiteitä saa käyttää vain lain tarkoittamalla

tavalla. Tilojen tulee olla sellaiset, että niiden avulla voidaan varmistaa, että liikkumisvapauden rajoittaminen toteutuu käytännössä. Lsl 71 §:n mukaisesti lapsen liikkumisvapautta voidaan rajoittaa hänen hoitonsa ja huolenpitonsa edellyttämässä laajuudessa. Lsl 73 §:n mukaan lasta voidaan estää poistumasta erityisen huolenpidon tiloista ilman lupaa ja valvontaa. Esittelijäneuvos Tapio Rätty eduskunnan oikeusasiamiehen toimistosta vahvisti Haukiputaalla 22.8.2018 kanssani käydyssä keskustelun yhteydessä, että liikkumisvapauden rajoittamisen huolehtimisen haasteet konkretisoituvat tilanteissa, jossa jaksolla olevan lapsen kanssa liikutaan osaston ulkopuolella. Mikäli lapsi päättää silloin lähteä hatkaan, ei laitoksen ohjaaja saa häntä fyysisesti estää millään tavoin. (Tapaaminen Haukiputaalla 22.8.2018)

Äärimmäisissä tilanteissa lapsi voidaan lain mukaan eristää, jolloin kyseessä tulee aina olla lapsen edun mukainen toimenpide, eikä esimerkiksi rangaistus tai henkilökunnan keinottomuus toimia lapsen parhaaksi. Erityisen huolenpidon osastolla tulee olla myös lainmukaiset eristämistilat. Lastensuojelulain 70 §:n mukaan lapsi voidaan eristää muista lapsista, jos hän on vaaraksi itsellensä tai muille tai jos eristäminen on lapsen hengen, terveyden tai turvallisuuden vuoksi pakko toteuttaa.

"No totta kai puitteilla on hirveän suuri merkitys. Voi ajatella, että voidaanko tällästä erityistä huolenpitoa järjestää kaikenlaisissa puitteissa, jos ei meillä olis ikkunat ja ovet lukittu, jos me ei voitais tarvittaessa pitää tässä sisällä. Myöskin tosi inhottava sana, mutta nuo eristystilat on hirveän tärkeitä." (Haastateltava 1.)

Lapsen karkaaminen erityisen huolenpidon jaksolta ei ole lapsen edun mukaista. Lapsen edun mukaista on se, ettei itsetuhoinen lapsi pääse satuttamaan itseään. Valtion koulukotien erityisen huolenpidon osastojen rakennusmateriaaleiksi on valikoitunut kestäviä materiaaleja esimerkiksi turvalasia, jonka johdosta lapset eivät pääse karkaamaan tai satuttamaan itseään rikkomalla lasi-ikkunoita tai ovia. Osaston fyysiset puitteet ovat rakennuksen rakenteita myöden turvallisia ja minimalistisia, jotta lapsen itsensä vahingoittaminen osastolla olisi mahdollisimman vaikeaa.

"No ne on turvalasia, että niistä ei hajottamalla pääse lähtemään ja ovet, ulko-ovet on tietysti lukossa, että tämmöset puitteet. Turvallisuutta silleen, että on minimoitu sellasia, millä pystyis vahingoittamaan ittee tai muita." (Haastateltava 3.)

Lapsen etu on, että hänen asioistaan huolehditaan ja ne menevät lapsen kannalta positiivisella tavalla eteenpäin. Asianmukaiset tilat, arjen ennakoivan ja selkeä struktuurin lisäksi osaava henkilökunta edistää haastateltavien mielestä lapsen hoitoa ja huolenpitoa erityisen huolenpidon jaksoilla.

"Kyl sanon, että varmaan melko tasan menee siinä, että se tiukka struktuuri ja ne aikuiset ja fyysiset tilat saa myöskin vaikutusta asiaan." (Haastateltava 3.)

Läsnäolevien ja turvallisten aikuisten merkitys lapsen elämässä on keskeistä lapsen edun toteutumisen näkökulmasta (Lsl 4 §). Riittävän ison, koulutetun ja osaavan henkilökunnan määrä katsottiin tutkimukseen osallistuneiden asiantuntijoiden puolesta tärkeäksi lähtökohdaksi sille, että erityisen huolenpidon jakson sisältöä voidaan toteuttaa. Moniammatillisen työryhmän yhteistyö tukee lapsen etua ja asioiden hoitoa (Timonen-Kallio ym. 2017, 31.). Aikaisempi tutkimus nostaa esille, että työntekijöiden riittävä määrä mahdollistaa erityisen huolenpidon jaksoilla muun muassa aikuisten aktiivisen ja jatkuvan läsnäolon (Kekoni ym. 2008, 82). Valtion erityisen huolenpidon osastoilla on työntekijöitä enemmän kuin muilla sen osastoilla. Jatkuva läsnäolo ja aktiivinen vuorovaikutus lasten ja aikuisten välillä voidaan nähdä myös valvonnan ja turvallisuuden kysymyksenä, jotka ovat lapsen edun tavoittelussa tärkeitä asioita.

"Ja lapsen etu on, että hänestä pidetään erityistä huolta ja on vahva aikuinen, kun jokainen lapsi tarvii aikuisia ympärilleen. Meillä niitä nyt on vielä erityisen paljon siinä." (Haastateltava 3.)

Käytännössä erityisen huolenpidonjaksolla lapseen kohdistetaan kasvatustyötä erilaisten menetelmien avulla. Työntekijöiden eli aikuisten jatkuva läsnäolo ja saatavuus nousi tämän tutkielman asiantuntijoiden kertomuksien pohjalta

yhdeksi tärkeimmistä menetelmistä erityisen huolenpidon jaksolla. Asiantuntijoiden näkökulmasta työ näyttäytyy vaativana työnä, joka vaatii tekijöiltään koulutuksen ja motivaation lisäksi hyviä sosiaalisia taitoja. Myös aikaisempi tutkimus (Kekoni ym. 2008.) nostaa esille erityisen huolenpidon osastoilla työskennelleiden näkemyksiä siitä, että työ osastoilla vaatii aikuisten aktiivista läsnäoloa ja se on vaativaa tiimityöskentelyä. Jakson onnistumisen kannalta työntekijätiimin toimivuus nähtiin jopa tärkeämpänä elementtinä kuin työntekijöiden yksilölliset ominaisuudet. (Kekoni ym. 2008, 80–83, 86–89.)

”Työntekijän näkökulmasta erityinen huolenpito on erittäin vaativaa työtä. Se on todella monipuolista, haastavaa, strukturoitua, jatkuvasti asiakkaan vaihtumista. Elikkä pitkäaikasia tälläisiä niinku hoitoprosesseja niinku jos on pitkäaikainen hoito vaikka pari vuotta kestää sijotus, niin niitähän siel ei oo vaan lapsi, nuori tulee ja se lähtee viimestään 90 vuorokauden jälkeen ja työntekijälle se on erittäin haastava ja vaativa työpaikka. Pitää sitoutua siihen työhön ja yhteistyötaidot ja ryhmätyötaidot ja sitten haastaa ittesä joka ainoa päivä siihen, että minkälaista vuorovaikutusta kenenkin asiakkaan kanssa on ja päästä pienil askelilla eteenpäin. Erittäin vaativa niinku kyllä lastensuojelun puoli muutenkin on korjaavalla puolella tai joka puolella, mutta erityisen huolenpidon yksikössä ehdottomasti.” (Haastateltava 6.)

Kekoni ym. (2008) nostivat tutkimuksessaan esille erityisen huolenpidon työntekijöiden kertomukset, joiden mukaan erityinen huolenpito on aikuislähtöistä pitäen sisällään aikuisten aktiivista läsnäoloa. Tutkimuksen haastateltavat kertoivat, että työntekijöiden tehtävänä on motivoida ja pakottaa hoitoon. Pakottamisella tarkoitetaan tässä yhteydessä sitä, että osastojakson aikana lapselta on rajoitettu monia asioita, jonka johdosta työntekijät arvelivat lapsen keskittyvän paremmin hoitoon, *”kun mitään muutakaan ei ole tarjolla”*. (mt., 2008, 80–83.)

Ennen erityisen huolenpidon osastojen perustamista oli olemassa niin sanottuja suljettuja osastoja. Vuonna 2001 sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskuksen (Stakes) teettämä tutkimus tuo esille kuinka haastatteluun osallistuneet valtion koulukotien työntekijät kertoi koulukotien yhdeksi tehtäväksi antaa tietynlaista ensiapua vaikeassa tilanteissa oleville lapsille ja nuorille. Kriisiytyneessä tilanteessa lapsen erittäin voimakasta oireilua pyrittiin pysäyttämään muun muassa vahvasti yksilön itsemääräämisoikeuteen puuttuvalla vierihoidolla. (Salminen 2001, 25–26.) Tutkielmaani osallistuneet

asiantuntijat esittivät näkemyksen, jonka mukaan erityisen huolenpidon jakso tarjoaa vahvaa aikuisjohtoista hoitoa, kasvatusta ja puuttumista huostaan otetun nuoren elämään. Jakson tarkoituksena haastateltavat näkivät yhteiskunnan velvollisuuden huolehtia kaikkein haastavimmissakin tilanteissa olevien lapsen elämästä.

”Mun mielest erityinen huolenpito tarkoittaa kolmen kuukauden intensiivistä satsausta sen lapsen asiaan. Yhteiskunnallisesti mä ajattelen niin, että erityinen huolenpito on niinku lastensuojelun äärimmäinen keino puuttua vaikeasti oireilevien lasten ja nuorten asioihin. Se on niinku. Sekä yhteiskunnan keino myös niinku yhteiskunnan velvollisuus.” (Haastateltava 2.)

Työntekijöiden vaikutus lapseen osastojaksolla on erittäin keskeinen ja merkittävä. Tutkielmaan osallistuneet haastateltavat kertoivat, että koulutettu, ammattitaitoinen ja motivoitunut henkilökunta tukee lapsen onnistunutta osastojaksoa. Lapsen kokemus työntekijöiden vaikutuksesta Stakesin raportin (36/2008) mukaan oli kuitenkin negatiivinen. Lapset toivat tutkimuksessa esille työntekijät ihmisinä jotka rajoittavat, puuttuvat kaikkeen ja pakottavat erilaisiin asioihin erityisen huolenpidon jakson aikana. Lapset ovat kokeneet, että aikuisen vahva rooli jakson aikana on aiheuttanut kokemuksia siitä, että lapsi olisi ulkopuolinen suhteessa omaan elämäänsä ja päätöksiin. (Kekoni ym. 2008, 68–79.)

Aikaisempien tutkimusten mukaan aikuisten rooli ja merkitys ovat keskeisessä asemassa erityisen huolenpidon osastoilla (esimerkiksi Kekoni ym. 2008, 80–89). Tutkielmaani osallistuneet asiantuntijat nostivat erityisesti omaohjaajan roolin merkitystä erityisen huolenpidon jaksolla. Yksi haastateltavista kuvaili hyvää työntekijää *”itsensä liikoonlaittavaksi, turvalliseksi ja jämyksi aikuiseksi”*. Haastateltavat toivat esille, että aina omaohjaajan ja lapsen välinen työskentely ei toimi.

”Omaohjaajan sitoutuminen ja jotenkin osaaminen on tietysti tärkeitä asioita, jotka edistää sitä työskentelyä. Mutta sitten on myös joku, tällanen enemmän niinku ihmissuhdekemiajuttu, että joillakin lapsilla joittenkin työntekijöitten kanssa vaan niinku löytyy se yhteys nopeemmin, kun jollain toisella lapsella jonkun toisen työntekijän kans.” (Haastateltava 2.)

Jokaiselle lapselle nimetään valtion koulukodin erityisen huolenpidon jaksolla kaksi omaa ohjaajaa, joiden tehtävänä on varmistaa, että jaksolla käydään lapsen kanssa läpi niitä asioita joiden vuoksi lapsi on saapunut erityisen huolenpidon jaksolle. Oma ohjaajien tehtävänä on tukea lasta osastojaksolla muun muassa osallistuman ja toimimaan omaksi parhaaksi. Lastensuojelun keskeisten periaatteiden mukaan lapsen etu tarkoittaa muun muassa sitä, että lapsella on mahdollisuus osallistumiseen ja vaikuttamiseen omissa asioissaan (Lsl 4 §).

”Omaohjaajatyö on hyvin tärkeää. Mä jotenki ajattelen, että omaohjaajan työ on oppilaan huomaamista, näkemistä, läsnäolemista, että nähää, kuka on tämä tyyppi.” (Haastateltava 5.)

Mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa omiin asioihin erityisen huolenpidon jaksolla toteutuu valtion koulukotien erityisen huolenpidon osastoilla muun muassa yksilötyöskentelyn keinoin. Jakson sisältöä ohjaa sille valitut teemat, joita lapsi työstää oman ohjaajansa kanssa. Teemoja voidaan käydä lapsen kanssa läpi muun muassa erilaisin yksilötehtävien ja yksilökeskustelujen avulla.

5.5 Lapsen etua tukeva hoitomalli ja menetelmät

Erityinen huolenpito on lapsen hyvinvointia tavoitteleva sijaishuollon huolenpito- ja hoitokäytäntö, jota ohjaa lapsen etu. Sijaishuoltojen työmenetelmät ovat vuosituhannen vaihteen jälkeen olleet Tuija Erosen (2007) mukaan kiinnostaneet pikemminkin käytännön kehittämisen näkökulmasta kuin tutkimuksen ja työmenetelmien kehittämisen näkökulmasta. Hänen mukaansa työmenetelmien kehittämisen painopiste on ollut vuosituhannen alkupuolella terapeuttisissa ja psykoterapeuttisissa sovellutuksissa.

Perinteisesti suomalaisessa lastensuojelutyön keskiössä on vahva kasvatustieteellinen orientaatio, jonka johdosta siitä puhutaan ja kuvaillaan kasvatustyönä, ei niinkään huolenpito- tai hoitokäytäntönä. Kasvatustyön yhtenä menetelmänä voidaan nostaa esimerkiksi yhteisökasvatus. (Kekoni ym. 2008, 16–17.) Tutkimukseen osallistuneet asiantuntijat toivat esille, että valtion

koulukotien erityisen huolenpidon jaksoilla toteutetaan lapsiin kohdistettua kasvatustyötä yksilöllisen kasvatustyön lisäksi yhteisökasvatuksen keinoin. Yhteisökasvatusta tapahtuu muun muassa erilaissa aikuisten ohjaamissa ryhmätoiminnoissa. Ryhmätoiminta on suunnitelmallista ja aikuisten ohjaamaa ja siihen osallistuu jaksolla olevien lasten lisäksi osaston henkilökunnan jäseniä, pääsääntöisesti ohjaajia. Ryhmätoimintoja ovat esimerkiksi yhteiset aikuisten ohjaamat harrastushetket sekä yhteiset ruokailutilanteet. Ryhmätoiminta voi olla toiminnallisuuden lisäksi ryhmässä keskustelua.

”Sen lisäksi siel on joka päivä joku ryhmä, mihin kaikki ne nuoret, jotka on siinä, ni osallistuu. Että ne on vähän eri päville teemotettu eri lailla, et jonain päivänä ne voi olla toiminnallisempia ja sit siel on esimerkiksi ART:sta otettuja osia ja sitte kaikennäköst pohdintaa ja.” (Haastateltava 4.)

Valtion koulukotien erityisen huolenpidon jakson sisältöä ohjaavat toisiaan tukevat menetelmät ja teoriapohjat, jotka tukevat lapsen edun tavoittelua. Valtion koulukotien EHO -työryhmän loppuraportissa (9.5.2017-31.1.2018) todettiin, että valtion koulukotien tuottamalla EHO –palvelulla tulisi olla yhteinen viitekehys ja hoitomalli. Loppuraportissa tuodaan esiin työryhmän näkemys, jonka mukaan *”hoito erityisen huolenpidon osastolla pohjautuu ajattelutapaan ja teoriapohjaan, joilla voi jäsentää hoitosuhdetta, ymmärtää nuoren ja perheen tilaa ja tilannetta sekä menetelmiä hoidon välineiksi.”* Loppuraportissa on määritelty, että valtion koulukotien tuottaman EHO –työskentelyn hoitomalli perustuu kiintymyssuhde- ja traumateoriaan, kognitiivisbehavioraaliseen kehitysteoriaan sekä ratkaisu- ja voimavarakeskeiseen näkökulmaan. (Liite 3.)

Useampi tutkielmani haastateltava kertoi, että arjen struktuurin vakauttamisen tavoite perustuu traumalähtöiseen ajatteluun ja sitä ohjaa traumateoria. Tämän lisäksi esille nousivat erilaiset voimavara- ja ratkaisukeskeiset teoriat ja menetelmät. Yksi haastateltavista toi esille myös kognitiivisen käyttäytymisterapian menetelmät osana traumatisoituneen lapsen hoitoa ja huolenpitoa.

”Kyllähän traumatisoituneen lapsen niinku ja traumateoria on yks tärkeimmistä teoriapuolesta siellä ja erilaiset voimavara- ja ratkaisukeskeiset ja kognitiivinen käyttäytymisterapia ja erilaiset siitä olevat menetelmät ja muodot.” (Haastateltava 3.)

Erilaiset menetelmät, joiden avulla lapsi kohdataan, ja joiden avulla lapsen asioita jakson aikana käydään läpi, tukevat tavoitteellista erityisen huolenpidon jaksoa. Työmenetelmien kehityksen ja käytön taustalla on aina se, miten työn kohde eli lapsi nähdään. Valtion koulukotien erityisen huolenpidon jaksojen ohjaavaa menetelmä on vahvasti strukturoitu hoitomalli. Strukturoidun hoitomallin taustalla ovat teoriapohjana kognitiivinen ja ratkaisukeskeinen malli, joka huomioi lapsen käytöshäiriöt ja traumataustat. Tämän johdosta voidaan päätellä, että valtion koulukotien lasten haasteet nähdään nykyään käytöshäiriöiden ja traumatisoituneisuuden viitekehyksestä käsin.

Suomalaisten koulukotien historiassa lapsi ollaan eri aikakausina asetettu erilaisiin positiioihin, jonka seurauksena lapsiin on kohdistettu erilaisia kasvatustapojia (Kitinoja 2004, 97–106; Laitala & Puuronen 2016, 48–58; Pekkarinen 2017, 26). Tutkielmani haastatteluissa kävi hyvin ilmi valtion koulukotien erityisen huolenpidon yksiköiden lähtökohtainen näkemys, jonka mukaan jokainen lapsi nähdään nykyään ainutkertaisena, arvokkaana ja tasa-arvoisena yksilönä, jonka tulee saada aina yhtä hyvä kohtelu, kuin muutkin lapset. Näin ei ole suomalaisissa koulukodeissa aina nähty, minkä johdosta moni on joutunut kokemaan koulukodeissa myös varsin epäinhimillistä kohtelua (Laitala & Puuronen 2016; Pösö 2004). Lasten kohtelu koulukodeissa on varmasti muuttunut paljon viimeisten vuosikymmenien aikana, mutta edelleen lapsen edun tavoittelussa koulukodeissa on parannettavaa. Eduskunnan oikeusasiamiehen kanslian tarkastuskäynnit koulukoteihin vuonna 2018 ovat osoittaneet puutteita muun muassa lasten kohtelussa ja lapsiin kohdistetuissa rajoitustoimenpiteissä (EOAK/1353/2018, EOAK/356/2018, EOAK/846/2018).

”Se on käytöshäiriöisen hoidossa ensarvosen tärkeätä, että se kohtelu on tasa-arvoista. Arki toimii kaikille samalla lailla joka päivä, että ero, mikä nuorten hoidossa tulee, tulee sit sen oman ohjaajan työssä se on sitte yksilöllistä.” (Haastateltava 3.)

Valtion koulukodeissa lapsille on perinteisesti tarjottu määrällisesti vahvaa aikuisen läsnäoloa. Aikuisten läsnäolon tarkoituksena on muun muassa tarjota mahdollisuus vuorovaikutustilanteille. Salmisen (2001) tutkimuksessa koulunkodin työntekijä toi esille, kuinka työntekijän rooli voi olla lähellä

valmentajan roolia (Salminen 2001, 42–43). Tutkielmani aineistoanalyysin tulosten mukaan erityisen huolenpidon jaksolla jatkuva aikuisten läsnäolo ja saatavuus ovat myös keskeisiä menetelmiä erityisen huolenpidon jaksoilla.

”Ja lapsen etu on, että hänestä pidetään erityistä huolta ja on vahva aikuinen, kun jokainen lapsi tarvii aikuisia ympärilleen. Meillä niitä nyt on vielä erityisen paljon siinä.” (Haastateltava 3.)

Edellisessä tulosluvussa (5.4) toin esille omaohjaajan merkityksen lapsen edun tavoittelussa erityisen huolenpidon jaksolla. Tutkielmani aineiston mukaan omaohjaajatyöskentely on myös keskeinen menetelmä valtion koulukotien erityisen huolenpidon jaksoilla. Jaksolle sijoitettu lapsi käy sovittuja teemoja läpi niin, että omaohjaaja ottaa keskeisen vastuun teemojen työstämisestä.

”Ne kaikki eivät tarvitse vaikka traumatyöskentelyä tai syvällisempää aggressionhallintatyöskentelyä. Joku voi tarvita ihan jotakin muuta teemaa, vaikka mitä siinä omaohjaajatyöskentelyssä käydään läpi.” (Haastateltava 5.)

Lastensuojelulain mukaiset rajoitustoimenpiteet (Lsl 64 § – 71 §) voidaan nähdä keinoina ja menetelminä lapsen edun tavoittelussa. Pösö toi vuonna 2004 tutkimukseen perustuvan näkemyksensä, jonka mukaan koulukotien yksi keskeinen toimintatapa on seurata sinne sijoitettujen lasten liikkumista ja sosiaalisia yhteyksiä (Pösö 2004, 101). Kyse on yli kymmenen vuotta vanhasta, tutkimukseen pohjautuvasta näkemyksestä ja tässä kohtaan on tärkeä alleviivata sitä, että uusi lastensuojelulaki on vaikuttanut vahvasti sijaishuoltopaikoissa tehtävän työn sisältöön, muun muassa voimassa olevien rajoitustoimenpiteiden kautta.

Rajoitustoimenpiteiden ja jatkuvan aikuisten läsnäolon lisäksi osastoilla on jatkuva nauhoittava kameravalvonta. Kameravalvonta ei ylety kuitenkaan lasten omiin huoneisiin. Lastensuojelulain 58 §:n mukaan lapsen hoito ja kasvatusta on järjestettävä lastensuojelulaitoksessa niin, että hänen yksityisyyttään kunnioitetaan.

”Sitä vois jotenki avata sillä tavalla, että varmaa lastensuojelun näkökulmasta ehkä sosiaalityöntekijä odottaa, täähän on tämmöstä tosi heviä hoitoa, ovet ja

ikkunat on lukossa ja meillä on osastolla kameravalvonta, ni tää on ehkä lyhyesti sanottuna pysäytystä. Kriisiytyneen tilanteen pysäytystä.” (Haastateltava 1.)

Matti Salmisen (2001) tekemän tutkimuksen mukaan valtion koulukodeissa työskentely on ollut työntekijöiden kertoman mukaan nuoren kanssa elämistä kaikissa arkipäivän tilanteissa ja lapsen perustarpeiden tyydyttämisestä vastaaminen (Salminen 2001, 34). Lapsen perustarpeita ovat muun muassa säännölliset ruokailut ja selkeä vuorokausirytm, jolla varmistetaan lapselle riittävä levon mahdollisuus (Salomon 2014). Tutkimukseeni osallistuneet asiantuntijat kertoivat, että menetelmänä arjen ennakoiva struktuuri tukee lapsen edun toteutumista, tervettä kasvua ja kehitystä, sekä tukee käsittelemään lapsen jaksolle asetettuja tavoitteita.

”Se, et siin on semmonen selkee se päivän struktuuri. Se on todella tärkeä ja jotenkin mietin, että monet aika traumatisoituneita, ni se semmonen ennakoitavuus ja selkeys, ni se kyl luo sitä semmosta turvallisuutta ja monesti varmaan on se tekijä, mikä ensisijaisesti rauhoittaa.” (Haastateltava 4.)

Lapsen toimintakyvyn paraneminen tukee lapsen itsenäistymistä ja kasvamista vastuullisuuteen. Itsenäistyminen ja vastuullisuuteen kasvaminen ovat keskeisessä osassa lapsen edun toteutumisessa. (Lsl 4 §, Sosiaalihuoltolaki 1301/2014 5 §.) Osa haastateltavista kertoi, että selkeä arjen struktuuri menetelmänä tavoittelee erityisen huolenpidon jaksolle tulleen lapsen tilanteen vakauttamista ja toimintakyvyn paranemista. Arjen struktuuri erityisen huolenpidon osastolla pitää sisällään koulunkäyntiä, ruoan laittoa, harrastustoimintaa ja yhdessäoloa aikuisten ja muiden lasten kanssa. Arjen struktuurin sisällä aikuiset ”tarttuvat hetkeen”, mikä tarkoittaa sitä, että aikuiset huomioivat ja ohjaavat lasta jakson aikana kaikissa niissä tilanteissa, joita arjessa ilmenee.

”Ja sitten tota niin, aina meillä se tuo ajatellaan niin, että se koko jakso on tämmöinen tarkoitukseltaa sille nuorelle pysäytys ja vakautusjakso. Eli kaikki arjen struktuurit ja menetelmät on rakennettu niin, että sen nuoren vointi siinä paranee hiljalleen ja hän niin ku rauhoittuu ja vakautuu siihen.” (Haastateltava 5.)

Lapsen kasvun, kehityksen ja edun kannalta on tärkeää, että lapsi voi elää arkeaan vuorovaikutuksessa toisiin ihmisiin. Lapsi on jatkuvissa sosiaalisissa kontakteissa laitoksen muiden lasten kanssa, eikä häntä saa eristää muista lapsista, muuten, kuin mitä lastensuojelulain 70 §:ssä on säädetty eristämisen yhteydessä. Haastattelujeni perusteella osastojakso valtion koulukotien erityisen huolenpidon jaksoilla koostuu jatkuvista sosiaalisista vuorovaikutustilanteista. Lapsesta huolehditaan jakson aikana niin yksilö-, kuin ryhmätyönmenetelmien keinoin. Vuorovaikutustaitoja harjoitellaan osaston arjessa erilaisissa tilanteissa, jotka ovat joko aikuisten suunnittelemlia ja vahvasti ohjaamia, sekä ennakoimattomissa arjen vuorovaikutustilanteissa, joita tapahtuu esimerkiksi ruokailujen yhteyksissä. Lapsella on mahdollisuus olla yksin jakson aikana vain omassa huoneessa, jonne toiset lapset eivät saa mennä.

Erityisen huolenpidon jaksolla yhtenä menetelmänä käytetään oma-ohjaajatyöskentelyä, jonka tukemana lapsi käy läpi niitä teemoja, jotka ovat valikoituneet työstettäväksi jakson aikana. Teemojen läpikäyminen tapahtuu erilaisten tehtävien ja keskustelujen avulla. Käytössä on muun muassa ART -menetelmä (Aggression Replacement Training). ART:n avulla pyritään toiminnallisten harjoitusten kautta opettamaan lapselle yleisesti hyväksyttävissä olevia käyttäytymisen malleja sekä tukemaan lapsen moraalista ajattelua, itsehillintää ja erilaisia sosiaalisia taitoja. (Glick & Gibbs 2016.)

”Ja sitten menetelminä on sitten hyviä, kuten on esimerkiksi tuo Artti, se on tämmönen aggressionhallinta systeemi.” (Haastateltava 5.)

Yksilöllinen työskentely erityisen huolenpidon jakson menetelmänä antaa lapselle mahdollisuuden tavata aikuisia rauhassa, ilman muiden lasten läsnäoloa. Yksilöllinen työskentely pitää sisällään erilaisten teemojen läpikäyntiä, mitkä tukevat jakson tavoitteiden saavuttamista. Teemana voi olla esimerkiksi väkivalta tai päihteet. Yksilöllistä työskentelyä on myös lapsen itsenäisesti ja yksin tekemä, aikuisen hänelle ohjaama työ, joka voi olla esimerkiksi teemaan liittyvä kirjallinen työ, jonka lapsi kirjoittaa yksin huoneessaan. Voidaankin ajatella, että on lapsen edun mukaista, että hänellä tarjotaan mahdollisuus käsitellä hänen elämänsä kannalta tärkeitä asioita

vuorovaikutuksessa aikuisen kanssa, mutta myös ilman aikuisen välitöntä läsnäoloa.

”Ja sitte siin on aika paljon semmosta yksilöllistä työskentelyä ohjaajien kanssa. Et meil on päivittäin siinä ohjaajan kanssa joku teema, mikä käydään läpi joko keskustellen tai sit voi olla, et nuoril on joku tehtävä, minkä ne ensin tekee ja sitte käydään sitä läpi. Että se alkuvaiheessa useesti liittyy siihen, että minkä takia nyt ylipäättään ollaan EHO:lla. Ja sitte siitä pikkuhiljaa ruvetaan kaivamaan niitä jokaiselle niitä omia teemoja, et liittyyks se sitte päihteisiin vai karkailemiseen vai mihin se. Väkivaltaan, koulun käymättömyyteen, mikä se sit ikinä onkaan, että sitte ne rupee tavallaan eriytymään siitä jokaiselle vähän omanlaiset.” (Haastateltava 4.)

Valtion koulukotien erityisen huolenpidon osastojen menetelmät nojautuvat siis vahvasti ihmisten väliseen vuorovaikutukseen. Osastojakso tarjoaa sinne päässeelle lapselle jatkuvasti erilaisia vuorovaikutustilanteita, joita on tietoisesti rakennettu ohjaajien toimesta. Vuorovaikutusmenetelmät olivat haastateltavien kertomuksissa keskeisellä sijalla ja niitä käytetään niin yksilö- kuin ryhmätyömenetelmissä. Myös Stakesin (2008) raportissa työntekijät kertoivat, että erityisen huolenpidon jakson keskiössä on ihmisten välinen vuorovaikutus jonka toteutumisesta jakson aikana aikuiset ottavat vastuun. (Kekoni ym. 2008, 80–81.)

”Menetelmäthän, mitä eri niin kyl ne on pääsääntöisesti vuorovaikutusmenetelmiä. Sit tietenkin erilaista liikuntaa, mutta vuorovaikutus erilaisilla menetelmillä, yksilö- ja ryhmätyömenetelmillä. Niin nehan on niitä tärkeimpiä.” (Haastateltava 6.)

Yhtenä menetelmänä tutkielmani aineistossa nousi valtion koulukotien erityisen huolenpidon jaksoilla tehtävä perhetyö. Perhetyölle vaikuttaisi olevan tilausta ja merkitystä erityisenhuolenpidon jaksoilla. Joskus vanhempien oikeuksien tunnistamisessa on huostaanoton aikana haasteita ja vanhemmat saattavat kokea, että heidät ohitetaan ja jätetään vaille tukea (Helavirta 2016, 192). Onnistunut perhetyö parantaa huostaanotetun lapsen ja hänen vanhempien suhdetta (Laakso 2016, 172). Lapsen huoltajien ja vanhempien tuki lapselle, yhteistyö sekä lapsen että osaston aikuisten välillä auttavat monen haastateltavan mukaan lapsen asioiden hoitumista jaksolla.

Lastensuojelun tehtävänä on tukea lapsen vanhempia ja huoltajia heidän kasvatustehtävässään. Lastensuojelulain 2 §:n mukaan ensisijainen vastuu lapsen hyvinvoinnista on lapsen vanhemmilla ja muilla huoltajilla. Mikäli lapsi on huostaan otettu ja sijoitettu kodin ulkopuolelle, tulee perheiden kanssa tehtävää työtä jatkaa lapsen edun toteutumisen nimissä (Timonen-Kallio ym. 2017, 22–23). Tutkielman asiantuntijat kertoivat haastatteluissa, että valtion koulukotien erityisen huolenpidon osastoille sijoitettujen lasten perheiden kanssa tehtävä yhteistyö toteutuu virallisten neuvottelujen ja palaverien lisäksi muun muassa puhelimitse ja tapaamisten yhteydessä. Työntekijöiden tehtävä on antaa tietoa lapsen vanhemmille siitä, miten lapsella koulukodissa menee. Aina työntekijöiden ja lasten vanhempien välinen yhteistyö ei ole sujuvaa (Salminen 2001, 60–61). Sujumaton aikuisten välinen yhteistyö ei tue lapsen edun toteutumista, vaan saattaa jopa vaikeuttaa lapsen tilannetta.

”Sitten tästä sanosin myöskin, yks tosi merkittävä tekijä tässä edistymisessä on myöskin vanhemmilla ja perheellä. Jos vanhemmat ei anna sijotukselle lupaa, ni tää ei onnistu koskaan. Jos vanhempi sabotoi sitä koko ajan, jos et sä saa sitä vanhempaa mukaan, sit se on ihan sama, mitä sinä oot tai ihan sama, mitä se lapsi on, ni se ei useastikaan, sanotaanko, että se ei onnistu.” (Haastateltava 1.)

Yhteenvedona voidaan todeta, että koulutettu henkilökunta ja ammatilliset menetelmät edesauttavat erityisen huolenpidon perustehtävää, tukien lapsen hyvin vointia ja lapsen edun toteutumista (Timonen-Kallio & Yliruka & Närhi 2017, 20).

6 Johtopäätökset ja pohdinta

Tämän tutkielman tavoitteena oli tutkittavan ilmiön, eli erityisen huolenpidon jakson sisällön selittäminen ja säännönmukaisuuksien, sekä rakenteiden osoittaminen. Tutkimuskysymykseni oli: mistä erityisen huolenpidon jakso koostuu ja mikä on sen suhde lapsen etuun? Tutkielman tavoitteena oli kuvata asiantuntijoiden kertomusten avulla erityisen huolenpidon jakson sisällön rakentumista.

Lastensuojelun normatiivisena käsitteenä lapsen etu ohjaa lastensuojelun sosiaalityöntekijän työtä ja hänen päätöksiään. Suomalaisessa lastensuojelussa lapsen etu on tavoitteena kaikissa lasta koskevissa päätöksissä. Tutkielmassani toin esille, kuinka lapsen etu on moniselitteinen käsite, jota voidaan lähestyä oikeustieteellisestä ja yhteiskuntatieteellisestä näkökulmasta. Oikeustieteellinen näkökulma lapsen edusta kulminoituu lastensuojelulain 4 §:n sekä sosiaalihuoltolain 5 §:n. Lastensuojelulain mukaan lastensuojelun keskeinen periaate ja tavoite on lapsen edun turvaaminen (Lsl 4 §). Sosiaalihuoltolain 5 §:n mukaan kaikissa sosiaalihuollon toimissa, jotka koskevat lasta, on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu. Sosiaalihuoltolain mukaan lasten kohdalla on kiinnitettävä erityistä huomiota siihen, miten ja mitkä ratkaisut parhaiten turvaavat lapsen edun toteutumista. Lapsen edun tavoittelussa haasteet eivät näyttäydy aina selvärajaisina ja joskus lapselle haitalliset asiat voivat olla vaikeita konkretisoida. Lapsen edun tavoittelun haasteet ovat mielestäni vahvasti esillä erityistä huolenpitoa toteuttaessa.

Erityisen huolenpidon jakson keskiössä on sinne sijoitettu lapsi. Suomalaisten koulukotien historiassa lapsi ollaan eri aikakausina asetettu erilaisiin positioihin (Kitinoja 2004, 97–106; Laitala & Puuronen 2016, 48–58; Pekkarinen 2017, 26). Tutkielmani tulosten mukaan valtion koulukotien erityisessä huolenpidossa lapsi nähdään ainutkertaisena, arvokkaana ja tasa-arvoisena yksilönä, jonka tulee saada aina yhtä hyvä kohtelu, kuin muutkin lapset.

Yhteiskunnan velvollisuus on huolehtia myös kaikkein haastavimmissa ja vaikeimmissakin elämäntilanteissa olevista lapsista. Haastavassa tilanteessa oleva lapsi voi saapua jaksolle esimerkiksi päihdekatkolle ollen aggressiivinen itseään ja muita kohtaan. (Salminen 2001.) Joskus kyse on sanan varsinaisessa merkityksessä elämästä ja kuolemasta. Tilanne on vaativa niin osastolle tulleelle lapselle, kuin siellä työskenteleville sosiaali- ja terveysalan ammattilaisillekin. (Kekoni ym. 2008.)

Lapsen edun mukaisesti erityisen huolenpidon jakson tavoitteena on katkaista lapsen itseään vahingoittava toiminta. Tavoitteet ovat usein samankaltaisia, kuin mitä pidemmille koulukotisijoituksille on ollut tapana asettaa. (Jahukainen ym. 2004, 9; Laitala & Puuronen 2016, 91; Pekkarinen 2017, 37; Pösö 1993, 95; Pösö 2004, 49–54). Jakso tarjoaa aikuisjohtoista, lapselle kokonaisvaltaista huolenpitoa, joka on sekä ajallisesti, että sisällöltään hyvin intensiivistä hoitoa ja huolenpitoa. Erityisen huolenpidon tehtävänä on taata lapselle sellaista hoitoa, huolenpitoa ja turvallisuutta, jota muilla lastensuojelun keinoilla ei ole voitu saavuttaa. Sen lisäksi, että erityinen huolenpito tarjoaa aikuisjohtoista hoitoa ja kasvatusta, se on myös vahvaa puuttumista huostaan otetun lapsen elämään. Lapsen liikkumisvapautta rajoitetaan ja häneen saatetaan kohdistaa myös muita lastensuojelulain mukaisia rajoitustoimenpiteitä. Tämän lisäksi lapsen toimintaa voidaan rajata kasvatuksellisin keinoin. (Timonen-Kallio ym. 2017; Kekoni ym. 2008, 83.) Tutkielmani haastatteluiden perusteella nousi vahvasti esille se, että kaikenlaista lapsen toiminnan rajaamista yhdistää valtion koulukotien erityisen huolenpidon osastoilla lapsen edun tavoittelu.

Jokainen sijaishuoltopaikan muutos on lapselle kriisi, josta selviytymiseen lapsi tarvitsee aikuisten apua. Tullessaan erityisen huolenpidon jaksolle lapsella saattaa olla takanaan useita epäonnistuneita sijoituksia kodin ulkopuolelle. Vaikka lapsen oma toiminta on saattanut olla keskeisin vaikutin sille, että sijoitukset eivät ole onnistuneet, on lapsi joutunut kokemaan monia pettymyksiä ja epäluottamus aikuisiin voi olla syvällä lapsen mielessä. (Laakso 2016, 159; Laitala & Puuronen 2016, 194–195.) Tämän tutkielman haastatteluun osallistuneet asiantuntijat kertoivat, että varsinkin jakson alussa lapset ovat usein kokeneet, ettei osastojakso ole heidän etunsa mukainen, eivätkä jaksolla käsiteltävät asiat ole heidän kannaltaan sellaisia, joita pitäisi jaksolla työstää.

Kuitenkin jakson loppua kohden lasten ja aikuisten ymmärrys lapsen tarpeista ja edusta usein lähenee. Muun muassa Pösön (2004) tutkimus toi esille samaa ilmiötä, jonka mukaan lapsen kokemus sijoituksen alussa on usein ollut negatiivinen, mutta ajan kuluessa lapsen käsitys asiasta on muuttunut myönteisemmäksi. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että lasten kanssa työskenteleviltä vaaditaan määrätietoista työskentelyä sellaisessakin haastavassa tilanteessa, jossa lapsi vastustaa hoidon ja huolenpidon vastaanottoa käyttäytyen fyysisesti ja psyykkisesti aggressiivisesti itseään tai muita kohtaan. (Timonen-Kallio ym., 2017, 27; Kekoni ym. 2008, 87.)

Lastensuojelulain 4 §:n mukaan lastensuojelua toteutettaessa on aina otettava huomioon lapsen etu. Erityisen huolenpidon jakson tavoitteena on aina selkeyttää lapsen kriisiytynyt tilanne arvioimalla lapsen tilannetta ja työskentelemällä lapsen kanssa jaksolle asetettujen tavoitteiden mukaisesti. Erityisen huolenpidon jakson sisältö pyritään rakentamaan aina niin, että se tukisi yksilöllisesti lapsen kasvua ja kehitystä. Jakso voidaan nähdä prosessina, joka pitää sisällään eri vaiheita, joita ovat muun muassa tulovaihe ja työskentelyvaihe.

Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän velvollisuutena on kirjata erityisen huolenpidon jakson tavoite tai tavoitteet asiakassuunnitelmaan. Selkeä ja realistinen tavoite tukee lapsen onnistunutta erityisen huolenpidon jaksoa. Kuitenkin useampi haastattelemani asiantuntija koki, että sosiaalityöntekijöiden asettamat tavoitteet lapsen jakson suhteen ovat joskus hyvin epärealistia. Asiantuntijoiden kokemukset herättävät lisäkysymyksiä sen suhteen, mistä johtuu että sosiaalityöntekijöiden asettamat tavoitteet ovat ajoittain niin epärealistisia? Onko kysymys siitä, että sosiaalityöntekijä ei tiedä tai hahmota riittävästi lapsen haasteita? Johtuuko se taas mahdollisesti siitä, että sosiaalityöntekijä ei ole tavannut tai ollut muuten riittävän usein yhteydessä lapseen? Vai onko kyse siitä, että sosiaalityöntekijä ei tunne riittävän hyvin erityisen huolenpidon jakson sisältöä, mikä mahdollistaisi sille asetettujen tavoitteiden saavuttavuuden?

Lapsen ja aikuisten käsitykset työskentelyn tavoitteista varsinkin jakson alussa voivat olla joka tapauksessa hyvin ristiriitaisia. Esimerkiksi kriisiytynyt tilanne voi

olla sellainen tekijä, jonka johdosta lapsi ei ole heti motivoitunut työskentelyyn. (Pekkarinen 2016, 107, 118.) Kyse ei kuitenkaan ole siitä, että lapsen näkemys asioista olisi jotenkin väärä tai huonompi kuin aikuisten. Lapsen etua ovat lapsen kuuleminen ja kuulluksi tuleminen. Lastensuojelulain 5 §:n mukaan lapsen ja nuoren mielipide sekä toivomukset on otettava huomioon lastensuojelua toteuttaessa. Vaikka lapsi ei aina tunnista omaa parastaan, on lapsen edun mukaista ja erittäin tärkeää, että hän tulee kuulluksi ja hänen ajatuksensa sekä mielipiteensä otetaan aidosti huomioon. Lopullisen vastuun lapsen edun toteutumisesta tulisi ottaa aina aikuinen.

Reunaehdoja jakson tavoitteille asettaa lapsen fyysinen ja psyykinen kunto. Usein lapsen kunto on jaksolle tultaessa heikko ja se vaikuttaa vahvasti siihen, mitä ja miten lapsen kanssa voidaan työskennellä. Lapsen kuntoa arvio moniammatillinen tiimi, jonka terveyden huollon ammattitaito on antaa tärkeä näkemystä lapsen tilanteesta sosiaalialan ammattilaisille. (Timonen-Kallio ym. 2017, 30–31.) Kun lapsen kunto muuttuu ja paranee, on tulokselliselle työskentelylle hyvät mahdollisuudet. Onnistuneen jakson keskeisiä elementtejä ovat lapsen oma motivaatio ja sitoutuminen hänelle asetettua tavoitetta kohtaan sekä lapsen kognitiiviset taidot. Uuden ja vaikean tilanteen edessä lapsi saattaa vastustaa muutosta, jolloin työntekijöiden tärkeä tehtävä on motivoida lasta oman etunsa mukaiseen työskentelyyn.

Valtion koulukodeissa erityisen huolenpidon menetelmät pohjautuvat ajattelutapoihin ja teoriapohjiin, joiden tehtävänä on jäsentää hoitosuhdetta, tuoda ymmärrystä lapsen tilanteesta ja lapsesta itsestään, sekä valikoida ja ohjata erilaisia menetelmiä. Menetelmät perustuvat kiintymyssuhde- ja traumateoriaan sekä kognitiivisbehavioraaliseen kehitysteoriaan. Haastattelujen perusteella nämä menetelmät tukeutuvat vahvasti ratkaisu- ja voimavarakeskeiseen näkökulmaan. Jatkotutkimuksena olisi mielenkiintoista kuulla valtion erityisen huolenpidon osastoilla työskentelevien ohjaajien näkemyksiä kiintymyssuhde-, trauma- ja kognitiivisbehavioraalisen kehitysteorian sisällöstä ja sen käytännön soveltamisesta erityisen huolenpidon arjessa.

Käytännön keskeisin menetelmä erityisen huolenpidon osastoilla valtion koulukodeissa on jatkuva aikuisen läsnäolo ja saatavuus jakson aikana. Lasten kokemusten mukaan huolenpito tarkoittaa sitä, että lapsella on läheisiä ja luottamuksellisia huolenpitosuhteita joiden johdosta hänellä on mahdollisuus saada lohdutusta ja mahdollisuus puhua omista asioistaan (Laakso 2016, 167). Jatkuvan läsnäolon tavoitteena on taata lapselle turvaa ja se mahdollistaa lapsen ja aikuisen välistä vuorovaikutusta. Erilaiset vuorovaikutusmenetelmät ovatkin erityisen huolenpidon menetelmien keskiössä. Vuorovaikutusmenetelmät ovat käytössä kasvatustyön menetelmänä yhteisökasvatuksen ja ryhmätoimintojen keinoina. Ryhmätoimintaa jakson aikana on esimerkiksi aikuisten suunnittelema ja ohjaama harrastushetki ja yhteiset ruokailutilanteet. Ryhmätoiminta voi olla toiminnallisuuden lisäksi ryhmässä keskustelua. Esimerkiksi ART –ryhmissä menetelmänä käytetään ART -menetelmää, joka pitää sisällään vuorovaikutustilanteita ja ryhmässä oppimista (Glick & Gibbs 2016). Ryhmätyön haasteena on varmasti se, että lapset tulevat jaksolle eri aikoina erilaisista elämäntilanteista. Jokaisella lapsella on omat henkilökohtaiset haasteensa ja tarpeensa, joiden sovittaminen ryhmätyöskentelyyn voi olla haasteellista. Vaikka problematiikka olisi samalla osastolla olevilla lapsilla saman suuntainen, ovat lapset kuitenkin hyvin suurella todennäköisyydellä hyvin eri vaiheissa pysäyttävää ja kuntouttavaa prosessia.

Ryhmätoimintojen lisäksi lapsi huomioidaan aina valtion koulukotien erityisen huolenpidon jaksolla ainutkertaisena ja arvokkaana yksilönä. Yksilötyöskentelyn kulmakivenä on omaohjaajatyöskentely. Jaksolle saapuneelle lapselle nimetään aina yksi tai kaksi omaa ohjaajaa, joiden kanssa lapsi käy yksilöllisesti läpi jaksolle sovittuja teemoja. Teemoja lapsi voi käydä läpi kirjallisesti tai suullisesti. Ohjaajatyöskentelyn vaativuus tulee esille siinä, että ohjaajan tulee löytää yksilölliset parhaat mahdolliset käytössä olevat keinot, jotka tukevat lasta osastojakson tavoitteellisessa työskentelyssä. Uhmakkaasti, aggressiivisesti ja hoitovastaisesti orientointunut lapsi ei tee tästä työstä helppoa, vaan asettaa työskentelylle erityisiä haasteita. Moniammatillisen työryhmän vahvuutena onkin se, että eri ammattikunnan edustajat katsovat lasta ja hänen tilannettaan eri tulokulmista. Esimerkiksi osastolla toimiva psykologi ja sosionomin koulutuksella toimiva ohjaaja katsovat lasta ja hänen tilannettaan aina hieman eri viitekehyksestä käsin.

Perhetyö nähdään valtion erityisen huolenpidon jaksoilla tärkeänä menetelmänä. Onnistunut perhetyö tukee lapsen edun toteutumista (Helavirta 2016; Laakso 2016; Timonen-Kallio ym. 2017). Lapsen onnistunutta jaksoa tukee lapsen huoltajien lapselle antama hyväksyntä jaksoa kohtaan. Mikäli lapsen huoltajat vastustavat jaksoa, vaikeuttaa se lapsen kiinnittymistä jakson tavoitteisiin. Tämän johdosta erityisen huolenpidon perhetyön tärkein tehtävä on varsinkin jakson alussa liittoutua perheen huoltajien kanssa ja motivoida heitä työskentelemään yhdessä muiden aikuisten kanssa lapsen edun mukaisesti.

Työntekijät asettavat osaston lapsille kasvatuksellisia rajoja. Esimerkiksi aikuisen puuttuminen lapsen kiroiluun tai muuten rumaan kielenkäyttöön, asiasta huomauttamisen ja keskustelun keinoin, on rajojen asettamista kasvatuksellisin keinoin. Tämän lisäksi erityisen huolenpidon jaksolla lapsiin kohdistetaan tarpeen mukaan lastensuojelulain mukaisia rajoitustoimenpiteitä. Rajoitustoimenpiteet voidaan nähdä keinoina ja menetelminä, joita ohjaa lapsen edun tavoittelu. Eduskunnan oikeusasiamies on nostanut viime aikoina esille lastensuojelun kasvatuksellisen rajoittamisen ja lastensuojelulain mukaisten rajoitustoimenpiteiden käytön haasteita ja epäkohtia lastensuojelulaitoksissa. Aikaisempien tutkimusten mukaan lapset ovat kokeneet, että lastensuojelulaitoksissa on liikaa sääntöjä (Laakso 2016, 169; Möller & Nikkanen 2009, 9.) Lain mukaan erityisen huolenpidon päätöksellä saa rajoittaa lapsen liikkumista, mutta muut mahdolliset lainmukaiset rajoitustoimenpiteet tulee huomioida aina yksilöllisesti ja tapauskohtaisesti niin, että lapsen oikeusturvaa ei loukata ja toiminta on lapsen edun mukaista. Voimassa oleva lainsäädäntö haastaa lapsen edun toteutumista. Kun lapsi päätyy erityisen huolenpidon jaksolle, tulee hänellä olla mielestäni esimerkiksi oikeus käydä päivittäin ulkona, heti kun lapsen kunto ja yleinen tilanne antavat sille mahdollisuuden. Vaikka tutkielmani tavoitteena oli selvittää jakson sisältöä, ei tutkielmani ei tuo esille sitä, miten lapsen ulkoilut on osastojakson aikana käytännössä toteutettu. Muita haasteita, joiden käytännön ratkaisuja tämä tutkielma ei tuo esille, ovat lapsen yhteydenpito muihin ihmisiin osastojakson aikana. Missä menee raja kasvatuksellisen rajojen ja lain mukaisten rajoitustoimenpiteiden välillä ja kenen vastuulla on lopulta näitä asioita määritellä?

Kasvatuksellisten rajoittamisien ja lastensuojelulain mukaisten rajoitustoimenpiteiden tarkoituksena on lapsen edun toteutuminen. Kysymyksessä on usein myös lapsen turvallisuus. Turvallisuus suojaa lasta muun muassa väkivallalta, kiusaamiselta, hyväksikäytöltä ja laiminlyönneiltä (Timonen-Kallio ym. 2017, 19). Aikaisempien tutkimuksen mukaan lapset ovat kokeneet, että heidän yhteydenpidonmahdollisuuksiaan osaston ulkopuolisiin ihmisiin on rajattu vahvasti (Kekoni ym. 2008, 68–70). Yleisen käytännön mukaan lastensuojelulaitoksissa lapsilla ei ole öisin käytössään omaa puhelinta, jolla tuetaan sitä, että lapsi saa riittävän levon. Kun lapsi on valveilla, ei lastensuojelulaitoksissa voida puhelinta ottaa pois kasvatuksellisenä rajoittamisena. Jos lapselta otetaan puhelin pois käytöstä päivällä, tulee siitä tehdä lainmukainen rajoituspäätös. Tätä taustaa vasten voidaan mielestäni aiheellisesti pohtia, eikö lapsen hereillä ollessa ole sellaisia tilanteita, joissa lapsen puhelimen käyttö voitaisiin kieltää kasvatuksellisenä rajoittamisena? En selvittänyt tässä tutkielmassa sitä, miten lapsen yhteydenpidon käytänteitä tai rajoituksia erityisen huolenpidon jakson aikana toteutetaan. Tälle selvitystyölle olisi tilausta ja lisätutkimuksen tarvetta. Osastolle tulevan lapsen ja osastolla olevien lasten turvallisuuden kannalta on tärkeää, ettei osastolle päädy sellaisia välineitä, joilla on mahdollista vahingoittaa ketään. Miten lapsen turvallisuus tämän asian suhteen pystytään nykyisen lain mukaisesti turvaamaan käytännössä? Olisiko myös tässä tilausta jatkotutkimukselle?

Erityisen huolenpidon jakson sisältöä ohjaavat sille valitut teemat, joita lapsi työstää työntekijöiden ja erityisesti omaohjaajan tukemana. Jakson sisältöön vaikuttavat vahvasti osaston työntekijät, jotka tuovat siihen oman orientaationsa, joka kumpuaa muun muassa ihmisen persoonasta ja koulutustaustasta. Riittävän ison, koulutetun ja motivoituneen työryhmän olemassa olo on keskeinen onnistuneen erityisen huolenpidon jakson elementti (Kekoni ym. 2008, 82; Timonen-Kallio ym. 2017, 31). En selvittänyt minkälaisia koulutuksellisia vaatimuksia työntekijöiltä edellytetään, tai miten työntekijöiden jatkokoulutusta tuetaan ja miten mahdollinen työnohjaus on hoidettu. Koulutus, jatkokoulutus ja työnohjaus ovat kuitenkin niitä keskeisiä asioita, joilla voidaan vaikuttaa työntekijöiden osaamiseen, mikä suoraan vaikuttaa siihen, miten lapsi tulee ohjatuksi ja hoidetuksi erityisen huolenpidon jaksolla.

Tavallisen arjen merkitystä huostaan otetuille lapsille on kuvattu monella tapaa tärkeäksi ja eheyttäväksi (Timonen-Kallio ym. 2017, 27). Arjen selkeä struktuuri ohjaa erityisen huolenpidon jaksojen sisältöä. Tutkielman haastatteluun osallistuneet asiantuntijat kertoivat, että strukturoidun hoitomallin taustalla on koulutettu henkilökunta, jonka tehtävänä on huolehtia, että kaikki lapset tulevat kohdattua yksilöinä ja tasa-arvoisina lastensuojelun asiakkaina. Sosiaalisesta elämästä ja sosiaalisten taitojen opettelusta koostuva erityisen huolenpidon jakso pyrkii erityisestä asemastaan huolimatta tarjoamaan aina myös tavallista arkea. Tavallinen arki koostuu selkeästä vuokausirytmistä pitäen sisällään muun muassa koulun käyntiä.

Suomessa peruskoulu muodostuu 190:stä koulupäivästä. Tutkielmani ei selvittänyt, miten arjen struktuuri muodostuu viikonloppujen lisäksi niinä ajankohtina, jolloin koulua ei ole, esimerkiksi kesällä. Onko niin, että lapsen hoitoon erityisen huolenpidolla vaikuttaa se, mihin aikaan vuodesta hän osastolle ohjautuu? Kesän kouluttomuuden lisäksi erityisen huolenpidon jaksoa saattavat rasittaa vakiotyöryhmän jäsenten kesälomat, jolloin lastensuojelulaitoksissa on käytössä kesätyöntekijöitä. Kehittämisehdotuksena valtion koulukotien erityisen huolenpidon jaksoille esitän, että erityisen huolenpidon sisältöä pyritäisiin kehittämään ja tarjoamaan mahdollisimman tasalaatuisena riippumatta vuoden ajasta. Voisiko valtion koulukotien erityisen huolenpidon yksiköissä olla tarjolla läpi vuoden koulutyöskentelyä, vai mikä asia voisi ratkaista sen, että arjen vahva struktuuri, jonka sisällä on koulupäivät, toteutuisi vuoden jokaisena päivä?

Olen mielestäni ollut etuoikeutetussa asemassa, kun olen saanut tutustua valtion koulukotien erityiseen huolenpitoon sitä tuottavien asiantuntijoiden kertomana. Vaikka asiat ovat aina jotenkin kesken, ja kehitettävää löytyy, voisin sanoa olevan vakuuttunut valtion koulukotien erityisen huolenpidon toiminnasta. Tutkielmani tulosten mukaan erityisen huolenpidon jakso valtion koulukodeissa on tavoitteellista toimintaa, jota ohjaa lapsen edun tavoittelu.

Lähteet

- Alasuutari, Pertti 2011: Laadullinen tutkimus 2.0. Vastapaino. Tampere.
- Alasuutari, Pertti 1994: Laadullinen tutkimus. Vastapaino. Tampere.
- Bardy, Marjatta 2013: Lastensuojelun ytimissä. Neljäs uudistettu painos. Teema 5, Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy. Tampere.
- Enroos, Rosi & Heino, Tarja & Pösö Tarja (toim.) 2016: Huostaanotto. Lastensuojelun vaativin tehtävä. Juvenes Print Oy. Vastapaino. Tampere.
- Eronen, Tuija 2007: Katsaus 2000-luvulla julkaistuun suomalaiseen lastensuojelututkimukseen. Sosiaalialan kehittämishanke. Lastensuojelun kehittämishanke. Terveiden- ja hyvinvoinnin laitos.
- Eronen, Tuija 2012: Lastenkoti osana elämäntarinaa. Narratiivinen tutkimus lastenkodissa asuneiden kertomuksia. Akateeminen väitöskirja. Tampereen Yliopisto. Tampereen Yliopistopaino Oy – Juvenes Print.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha 2000: Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Vastapaino. Gummerus kirjapaino Oy. Jyväskylä.
- Forssèn, Katja & Nyqvist, Leon & Raitanen, Anniina 2009: Tutkiva sosiaalityö – Moniammatillisuus sosiaalityön mahdollisuutena. Talentia-Lehti/Sosiaalityön tutkimuksen seura 2009.
- Glick, Barry & Gibbs, John C. 2016: Aggression Replacement Training. Ryhmäharjoitusmenetelmä aggressiivisesti käyttäytyville nuorille. Suomen ART ry. Oy Nord Print Ab. Helsinki.
- Heikkell, Heidi 2013: Lapsen oikeuksien rajoittamisesta sijaishuollossa. Pro gradu. Lapin Yliopisto.
- Heikkinen, Vesa 2007: Kielen voima. Gaudeamus. Helsinki.
- Heino, Tarja 2016: Lastensuojelusta tietäminen – julkisen vallan vastuu, 72–102. Enroos, Rosi & Heino, Tarja & Pösö Tarja (toim.) 2016: Huostaanotto. Lastensuojelun vaativin tehtävä. Juvenes Print Oy. Vastapaino. Tampere.
- Helavirta, Susanna 2016: Lapsen asioista vastaaminen huostaanoton jälkeen sosiaalityöntekijöiden kuvaamana, 188–223. Enroos, Rosi & Heino, Tarja & Pösö Tarja (toim.) 2016: Huostaanotto. Lastensuojelun vaativin tehtävä. Juvenes Print Oy. Vastapaino. Tampere.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 2001: Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Yliopistopaino. Helsinki.
- Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2007. Tutki ja kirjoita. Kustannusosakeyhtiö Tammi. Helsinki.
- Huhtanen, Raija 2016: Vapaaehtoinen vai tahdonvastainen huostaanotto?, 33–51. Enroos, Rosi & Heino, Tarja & Pösö Tarja (toim.) 2016: Huostaanotto. Lastensuojelun vaativin tehtävä. Juvenes Print Oy. Vastapaino. Tampere.
- Honkatukia, Päivi & Nyqvist, Leo & Pösö, Tarja 2004: Väkipalsta koulukodista käsin 151–184. Jahnukainen, Markku & Kekoni, Tarja & Pösö Tarja (toim.). Nuoruus ja koulukoti. Nuorisotutkimusverkosto. Hakapaino Oy. Helsinki.
- Hurtig, Johanna 2003: Lasta suojelemassa – etnografia lasten paikan rakentumisesta lastensuojelun perhetyön käytännöissä. Akateeminen väitöskirja. Lapin Yliopisto. Rovaniemi.
- IHMISEEN KOHDISTUVAN TUTKIMUKSEN EETTISET PERIAATTEET . Ihmistieteiden tutkimusmenetelmiä käyttävän tutkimuksen eettisen

- ennakkoarvioinnin ohjeistus. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan työryhmän muistio 25.5.2018.
- livonen, Esa 2016: Lapsen etua ei ymmärretä. Mannerheimin lastensuojeluliiton jäsenlehti; Lapsemme 2/2016.
- Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero 1993: Diskurssianalyysin aakkoset. Vastapaino. Tampere.
- Kataja, Kati 2012: Lapsuuden rajoilla – Normaalin ja poikkeavan määrittäminen huostaanottokirjoissa. Koulutussosiologian tutkimuskeskuksen raportti 78. Koulutussosiologian tutkimuskeskus, RUSE. Turun Yliopisto. Uniprint. Turku.
- Katajamäki, Erja 2010: Moniammatillisuus ja sen oppiminen. Tapaustutkimus 72 ammattikorkeakoulun sosiaali- ja terveystieteiden laitokselta. Väitöskirja. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Kekoni, Taru & Kitinoja, Manu & Pösö, Tarja: Erityinen huolenpito koulukodeissa. Raportteja 36/2008. Stakes.
- Kitinoja, Manu 2004: Koulukoteihin sijoitetut lapset lapsityypeinä. Nuoruus ja Koulukoti. Toim. Jahnukainen, Markku & Kekoni, Taru & Pösö, Tarja. Nuorisotutkimusverkosto. Hakapaino Oy. Helsinki.
- Kuula, Arja 2006: Tutkimusetiikka. Aineiston hankinta, käyttö ja säilytys. Vastapaino. Tampere.
- Laakso, Riitta 2016: Huostaanotto ja muutokset lasten elämässä, 157–187. Enroos, Rosi & Heino, Tarja & Pösö Tarja (toim.) 2016: Huostaanotto. Lastensuojelun vaativin tehtävä. Juvenes Print Oy. Vastapaino. Tampere.
- Laitala, Marjo & Puuronen, Vesa 2016: Yhteiskunnan tahra? Koulukotien kasvattien vaietut kokemukset. Kustannusosakeyhtiö Vastapaino. Tampere.
- Lamponen, Tuuli 2016: Kiireellinen sijoitus vai ”minihuostaanotto!”, 126–140. Enroos, Rosi & Heino, Tarja & Pösö Tarja (toim.) 2016: Huostaanotto. Lastensuojelun vaativin tehtävä. Juvenes Print Oy. Vastapaino. Tampere.
- Lapsen oikeuksien komitea 2013: Yleisdokumentti nro 14 (2013) lapsen oikeudesta saada etunsa otetuksi ensisijaisesti huomioon (3 artikla, 1 kohta).
- Linnavuori, Hannariikka 2007: Lasten kokemuksia vuoroasumisesta. Tohtori väitöskirja. Jyväskylän University Printing House, Jyväskylä 2007.
- Lehto-Salo, Pirkko 2011: Koulukotisijoitus - nuoren toinen mahdollisuus? Mielenterveyden häiriöiden, oppimisvaikeuksien ja perheongelmien kirjo kehittämishaasteena. Väitöskirja. Jyväskylä studien in education. Psychology and social research 414.
- Mason, Jennifer 2002: Qualitative Researching. 2 edition. SAGE. England, London.
- Määttä, Jani & Ella Provialer 2012: Nuorten kokemuksia erityisestä huolenpidosta lastensuojelussa. Sosiaalialan koulutusohjelma. Opinnäytetyö. Metropolia Ammattikorkeakoulu.
- Möller, Sointu & Nikkanen, Marko 2009: Lastenkoti minun mielestä. Pelastakaa Lapset ry:n julkaisusarja n:o 11. Reusmark Oy 2009. Helsinki.
- Niemelä, Eino 1998: Sosioemotionaalinen kehitys ja sen häiriöt, opetusmateriaali 1. Jyväskylän Yliopisto. Erityispedagogiikan laitos.
- Pehkonen, Aini & Väänänen-Fomin (Toim.) 2011: Sosiaalityön arvot ja etiikka. PS-kustannus. Bookwell Oy. Juva.

- Pekkarinen, Elina 2010: Stadilaispojat, rikokset ja lastensuojelu – Viisi tapaustutkimusta kuudelta vuosikymmeneltä. Väitöskirja. Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 102. Yliopistopaino. Helsinki.
- Pekkarinen, Elina 2016: Toivottu, kiistelty ja torjuttu: Lastensuojelun avohuolto huostaanottoasiakirjoissa, 103–125. Enroos, Rosi & Heino, Tarja & Pösö Tarja (toim.) 2016: Huostaanotto. Lastensuojelun vaativin tehtävä. Juvenes Print Oy. Vastapaino. Tampere.
- Pekkarinen, Elina 2017: Koulukoti muutoksessa –Selvitys koulukotien asemasta ja tehtävästä. Nuorisotutkimusseura, Verkkojulkaisuja 110.
- Pekkarinen, Elina & Tapola-Haapala, Maria 2009: Kriittinen realismi sosiaalityössä – tiedontuotannosta emansipaatioon. Teoksessa Mäntysaari & Pohjola & Pösö (toim.): Sosiaalityö ja teoria, ss. 183–205.
- Pohjola, Anneli 2007: Eettisyyden haaste tutkimuksessa, 11–31. Viinamäki, Leena & Saari, Erkki (toim.): Polkuja yhteiskunnalliseen tutkimukseen. Tammi. Helsinki.
- Puolitaival, Janne & Puolitaival, Mari 2006: Erityinen huolenpito osana suomalaista lastensuojelun laitoshuoltoa. Kasvatustieteen pro gradu – tutkielma. Oulun Yliopisto.
- Pösö, Tarja 2004: Vakavat silmät ja muita kokemuksia koulukodeista. Stake tutkimuksia 133. Gummerus Kirjapaino oy. Saarijärvi.
- Rantala, Irma 2010: Laadullisen aineiston analyysi tietokoneella. Teoksessa Aaltola, Juhani & Valli, Raine: Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. PS-Kustannus. Jyväskylä, 106-126.
- Ruhala, Pirkko-Liisa & Virokannas, Elina 2011: Sosiaalityön tutkimuksen etiikka, opettaminen ja tietoarvo, 235–256. Pehkonen, Aini & Väänänen-Fomin (Toim.) 2011: Sosiaalityön arvot ja etiikka. PS-kustannus. Bookwell Oy. Juva.
- Ronkainen, Suvi & Pehkonen, Leila & Lindblom-Ylänne, Sari & Paavilainen, Eija 2014: Tutkimuksen voimasanat. Sanoma Pro Oy. Helsinki.
- Rolin, Kristina 2006: Humanistisen ja yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen perinteet. Teoksessa Jaana Hallamaa, Veikko Launis, Salla Lötjönen ja Irma Sorvali (toim.): Etiikkaa ihmistieteille. Hakapaino Oy, Helsinki. 108-123.
- Ruusuvuori, Johanna & Nikander, Pirjo & Hyvärinen Matti (toim.) 2010: Haastattelun analyysi. Haastattelun analyysin vaiheet. Vastapaino. Tampere.
- Räty, Tapio 2015: Lastensuojelulaki; Käytäntö ja soveltaminen. Edita. Helsinki.
- Saastamoinen, Kati 2010: Lapsen asema sijaishuollossa: Käsikirja arjen toimintaan (2. Uus p.ed.). Helsinki: Edita Publishing.
- Salomon, Merja 2014: Aika hukassa. Lastensuojelun asiakasnuorten arkirytmien ongelmia. Book on Demand GmbH. Helsinki.
- Salminen Matti 2001: Koulukotityön sisältö, latu ja tuloksellisuus. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus, 13/2001. Tilaus nro A 113. Stakesin monistamo. Helsinki.
- Sarajärvi, Anneli & Tuomi, Jouni & Paunonen, Leena 2009: Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Tammi. Helsinki.
- Sinko, Päivi 2004: Laki ja lastensuojelu – Juridisoituvat käytännöt sosiaalityön arjessa ja asiantuntijuuden määrittelyssä. Helsingin yliopisto/Koulutus- ja kehittämiskeskus Palmenia. Yliopistopaino, Helsinki.
- Sosiaali- ja terveysministeriön työryhmä muistio 1998:22.Sijaishuollon pakkotoimityöryhmän muistio 1998.

- Taskinen, Sirpa 2007: Lastensuojelulaki (417/2007). Soveltamisopas. Stakes. Helsinki.
- Tiittula, Liisa & Ruusuvuori, Johanna 2005: Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Vastapaino. Tampere.
- Timonen-Kallio, Eeva & Yliruka, Laura & Närhi Pekka 2017: Lastensuojelun terapeuttisen laitospäivätoiminnan mallinnus. Terveystieteiden ja Hyvinvoinnin laitos. Työpaperi 23/2017. Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy. Helsinki.
- Toivonen, Virve-Maria 2017: Lapsen oikeudet ja oikeusturva: Lastensuojeluasiat hallintotuomioistuimissa. Väitöskirja. Helsingin yliopisto, oikeustieteellinen tiedekunta.
- Tuori, Kaarlo 2000: Julkisoikeuden perusteet. Vammalan Kirjapaino Oy: Helsinki.
- Tuori, Kaarlo 2000: Kriittinen oikeuspositivismi. WSOY Lakitieto. Helsinki: Tummavuoren kirjapaino Oy.
- Vierula, Tarja 2016: Huostaanoton käynnistämät suhteet ja prosessit vanhempien henkilökohtaisessa elämässä, 261–290. Enroos, Rosi & Heino, Tarja & Pösö Tarja (toim.) 2016: Huostaanotto. Lastensuojelun vaativin tehtävä. Juvenes Print Oy. Vastapaino. Tampere.

VIRALLISLÄHTEET

- Asetus lapsen oikeuksien yleissopimuksesta (60/1991).
- Asetus YK:n ihmisoikeussopimuksesta (8/1976).
- Hallintolaki (6.6.2003/434).
- Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista sekä sosiaalihuoltolain muuttamisesta ja eräiksi niihin liittyviksi laeiksi (HE 137/1999).
- Hallituksen esitys Eduskunnalle lastensuojelulaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi (HE 252/2006).
- Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi lastensuojelulain, vankeuslain 4 ja 20 luvun sekä tutkintavankeuslain 2 luvun 5 §:n muuttamisesta (HE 225/2009).
- Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (22.9.200/812).
- Lastensuojelulaki (13.4.2007/417).
- Sosiaalihuoltolaki (30.12.2014/1301).
- Suomen perustuslaki (11.6.1999/731).
- YK:n yleissopimus LAPSEN OIKEUKSISTA 1989.

VALVONTAVIRANOMAISTEN RATKAISUT

- EOAK/356/2018.
- EOAK/846/2018.
- EOAK/1353/2018.

LIITE 1.

Tutkimuslupahakemus

Viranomainen, jolta lupaa haetaan

Matti Salminen, (matti.salminen@thl.fi, p. 029 524 7447), Valtion koulukotitoiminnasta vastaava johtaja, Terveiden- ja hyvinvointilaitos (THL), Valtion Koulukodit

Tutkimuksen tekijä

Marko Remahl, Opiskelija, YTK, yhteiskuntatieteiden tiedekunta, sosiaalityö, Lapin yliopisto

Pro gradu-tutkielman ohjaajat

Kati Kallinen, YTT, Lapin yliopiston yhteiskuntatieteiden tiedekunta, sosiaalityö.
Arto Kauppi, HTT, Lapin yliopiston yhteiskuntatieteiden tiedekunta, julkisoikeus

Tutkimuksen nimi

Erityisen huolenpidon jakson sisältö asiantuntijoiden näkökulmasta

Tutkimusaiheen kuvaus

Lupaa haetaan pro gradu-tutkielmaa varten, jossa tutkitaan erityisen huolenpidon jakson sisältöä asiantuntijoiden näkökulmista. Tutkimus toteutetaan haastattelemalla Terveiden- ja hyvinvointilaitoksen (THL) alaisten koulukotien kokoaman erityisen huolenpidon sisällön kehittämisestä vastaavan työryhmän jäseniä. Pyrin saamaan haastatteluun vähintään viisi edellä mainitun työryhmän jäsentä. Ehdottomaksi ylärajaksi asetan haastateltavien määrän suhteen viisitoista henkilöä. Haastattelut tulen toteuttamaan teemahaastattelun keinoin.

Aineiston analysoinnissa käytän diskurssianalyysiä. Tulen käsittelemään ja vertailemaan tutkimustuloksia lastensuojelun keskeiseen käsitteeseen lapsen etuun ja voimassa olevaan oikeusnormistoon, joka ohjaa erityisen huolenpidon jakson sisällön toteutumista. Teoreettis-metodologisena viitekehyksenä tässä tutkimuksessa toimii sosiaalinen konstruktioismi.

Tutkimuslupahakemuksen liitteenä on ote tutkimussuunnitelmasta, jossa kuvataan tarkemmin tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset sekä tutkimuksen tavoite.

Tutkimuksen eettisyys/eettiset kysymykset

Tutkimusprosessin aikana tutkija sitoutuu hyvän tutkimuksen teon eettisiin periaatteisiin ja pyrkii mahdollisimman sensitiiviseen tutkimusotteeseen, mitä tutkimuksen aihe ja tutkimuksen informantit edellyttävät.

Kerättävien tietojen käyttötarkoitus ja tutkimusaineiston keruu-aika

Tietoja käytetään laadulliseen analyysiin. Tutkimusta varten tutkijalle ei haeta lupaa asiakastietojärjestelmätietoihin. Aineisto on tarkoitus kerätä 1.1-31.3.2018 välisenä aikana. Tutkimuksen on määrä valmistua kesäkuussa 2018.

Tutkimusaineiston suojaus

Tutkija sitoutuu henkilötietolaissa (22.4.1999/523) säädettyihin tietojen suojaamista koskemiin velvoitteisiin. Tutkimusaineistoa ei luovuteta ulkopuolisille ja sitä säilytetään tutkimuksen teon ajan tutkijan kotona ilman tunnistetietoja.

Paikka ja aika

Hakijan allekirjoitus

Marko Remahl

Jukkotie 5

90650 Oulu

mremahl@ulapland.fi

+358 440 330715

Ohjaajien yhteystiedot

Arto Kauppi, HTT, julkisoikeus, Yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Matkapuhelin +358 40 484 4220

arto.kauppi@ulapland.fi

Katuosoite Yliopistonkatu 8, 96300 Rovaniemi

Postiosoite PL 122, 96101 Rovaniemi

Kati Kallinen, YTT , sosiaalityö, Yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Matkapuhelin +358 40 484 4157

kati.kallinen@ulapland.fi

Katuosoite Yliopistonkatu 8, 96300 Rovaniemi

Postiosoite PL 122, 96101 Rovaniemi

LIITE 2.

TEEMARUNKO HAASTATTELUUN

Haastattelun esitiedot

- Haastateltavan asema omassa organisaatiossa ja suhde oman organisaation erityisen huolenpidon yksikköön.

Haastattelun teemat

1. Mitä erityinen huolenpito mielestäsi tarkoittaa?

- Lastensuojelun näkökulmasta, sijoitetun lapsen näkökulmasta, työntekijöiden näkökulmasta, yhteiskunnan näkökulmasta.

2. Mistä koostuu erityisen huolenpidon jakson sisältö?

- Menetelmät, arjen käytänteet, teoriapohja, kenelle tarkoitettu, ulkoiset puitteet, arjen struktuuri, työntekijät jne.

3. Miten lapsen edun toteutuminen näkyy erityisen huolenpidon jaksoilla?

- Mitä tarkoittaa lapsen etu, erilaiset tilanteet tai käytänteet joissa huomioidaan lapsen etu. Onko mahdollinen lapsen edun tavoittelu tietoista ja läpinäkyvää? Mitä ajattelet lapsen edun tarkoittavan? Kerro tilanteista, joissa pohditaan lapsen etua? Miten lapsen edusta puhutaan jne.

4. Mikä on mielestäsi erityisen huolenpidon tavoite?

- Kuka tosiasiallisesti asettaa mielestäsi erityisen huolenpidon jakson tavoitteen? Onko lapsella, hänen perheellä, erityisen huolenpidon ohjaajilla, sosiaalityöllä eri tavoitteita/näkökulmia? Toteutuuko tavoitteet koskaan kokonaan tai osittain, ja jos toteutuvat niin mistä se mielestäsi johtuu.

5. Mitkä tekijät edistävät lapsen asioiden hoitamista erityisen huolenpidon jaksolla?

6. Miten erityisen huolenpidon jaksoja voitaisiin kehittää?

Mitä haasteita/ongelmia erityisen huolenpidon jakso sisältää?
Mitä kehittämisideoita sinulla olisi tarjota erityisen huolenpidon jakson sisällön suhteen?
Onko tulevaisuudessa jo suunnitelmissa jotain uudistuksia?

7. Sana on vapaa

LIITE 3.

Valtion koulukotien EHO-työryhmän loppuraportti

Valtion koulukotien EHO-työryhmän loppuraportti

9.5.2017-31.1.2018

Työryhmän jäseninä olivat

Henkilö 1.

Henkilö 2.

Henkilö 3.

Henkilö 4.

Henkilö 5.

Henkilö 6.

Henkilö 7.

Henkilö 8.

Henkilö 9.

Lisäksi kokouksiin osallistui kulloinkin isännöivästä yksiköstä johtajia ja ohjaajia

Tarve työryhmän työskentelylle nousi kun todettiin, että Valtion koulukodeille on viimeisinä vuosina työstetty yhteisiä hoitomalleja. EHO on Valtion koulukotien tuottama palvelu, ja sille on myös hyvä olla yhteinen viitekehys ja hoitomalli. Erityisen huolenpidon palveluna tulisi täyttää toiminnalle asetetut lainsäädökset ja korkean tason hoidon kriteerit jokaisessa yksikössä. Työryhmän työskentelylle alun perin varattu aika on kulunut umpeen. Yhteinen hoitomalli saatiin valmiiksi. Se on liitteenä tässä raportissa. Joiltain osin työskentely jäi vielä kesken ja sitä on suunnitteilla jatkaa.

EHO-yksiköissä on jo pitkään kehitetty hoitomalleja ja ne ovat eri yksiköissä muotoutuneet hiukan eri suuntaan. Työryhmän työskentelyn alkuvaiheessa huoli siitä, mistä omasta joutuu luopumaan, toi jännitettä työskentelyn alkuvaiheeseen. Toisaalta oltiin innoissaan siitä, että nyt tehdään yhdessä yhteistä hoitomallia. Esille nousi näkökulma siitä, että aiemminkin on työstetty/tutkittu ehon hoitomallia ulkopuolisen projektityöntekijän tekemänä (Katja Vainikainen 2010; Erityisen huolenpidon kehittämishankkeen loppuraportti). Ulkopuolisen selvityksen ei koettu kuitenkaan juurikaan vaikuttaneen käytännön toimintaan.

Jo alkuvaiheessa todettiin, että teemme yhtenäisen viitekehysten, mutta yksiköiden toimintatavoissa voi olla eroja ja ne ovat sallittuja. Erityisesti alkukeskusteluissa nousi tarve hahmottaa eho-yksiköiden henkilöresursointi ja lainsäädännön tulkinta, jonka tulee olla samanlainen joka yksikössä. Työskentelyn edetessä innostus yhteisestä tekemisestä ja asioiden jakamisesta kasvoi. Välitehtävät ryhdyttivät työskentelyä. Jo työryhmän työskentelyn aikana on aloitettu epäkohtien muutokset ja työntekijävaihtoa eho-yksiköiden välillä. Tätä kautta on saatu hyviä malleja ja käytäntöjä leviämään.

Koulukotien tehtävä lastensuojelun kentässä on määritelty vaikeimpien asiakkaiden hoitajana. Tämän tehtävän täyttämässä eho- palvelun laadukas kehittäminen nähdään tärkeänä. Laadun, joka toteutuu jokaisessa yksikössä, takaamiseksi jatkuva koulutus ja yhteydenpito, joka toteutuisi esimerkiksi säännöllisillä ammattipäivillä.

Työryhmässä sovittiin, että kaikilla valtionkoulukotien eho:illa käytetään samanlaisia lomakkeita. Yhteisiksi käytettäväksi lomakkeiksi valittiin hoito- ja kasvatussuunnitelma sekä jatkolausunto/väliarvio ja loppuyhteenveto. Eho:n lyhytkestoisuuden vuoksi ja päällekkäisyyden välttämiseksi, todettiin, ettei esimerkiksi kuukausikoostetta tarvita erikseen. Eho:n erityispiirteiden vuoksi todettiin, ettei esimerkiksi koulukotiseuranta sovellu käytettäväksi sellaisenaan vaikuttavuutta arvioimaan. Eho:a varten pitää valita jokin toinen mittari, jolla voidaan tuottaa tietoa hoidon vaikuttavuudesta.

Nykyinen paikkavarausjärjestelmä aiheuttaa sen, että samat asiakkaat jonottavat paikkaa useaan paikkaan samanaikaisesti. Ajatusta yhteisestä paikkavarausjärjestelmästä nostettiin ilmoille. Sen käytännön toteutusta ei vielä mietitty. Sosiaalityöntekijöitä varten laaditaan yhteinen ohjeistus tarvittavista lausunnoista ja päätöksistä. Siihen on Sairilasta saatavana pohja, jota voidaan päivittää.

Työskentelyn aikana nousi monia asioita esiin, joihin ei varsinaista vastausta saatu, mutta jotka herättivät pohdiskelua. Kaikkiin koulukoteihin ollaan etsimässä lääkäriä, joka osallistuu varsinaisen asiakastyön ohella myös hoidon kehittämiseen. Erityisen huolenpidon suhdetta psykiatriseen hoitoon mietittiin tällä hetkellä ja mihin suuntaa se tulevaisuudessa kehittyy. Sairilassa pidetyssä kokoontumisessa Assi toi esiin pienen joukon asiakkaita, jotka seilaavat psykiatrian ja lastensuojelun väliä ja tulevat huonosti autetuiksi kummassakaan.

Myös ajankohtainen sote nousi keskusteluissa esiin. Mietittiin, onko tulevaisuudessa koulukotien rooli olla osaamiskeskus erityisesti erityisen huolenpidon osalta. Miten Eho-yksiköt voisivat auttaa/tukea lasten sijoitusten jatkumista niissä yksiköissä, joissa he ovat olleet pitkään sijoitettuina. Tästä näkökulmasta mietittynä heräsi kysymys siitä, miten kehitetään perheiden ja verkostojen kanssa tehtävää työtä.

Eho:n struktuuri sisältää kouluajan myös niille, jotka ovat peruskoulun suorittaneet. Erilaisia vaihtoehtoja kouluajan järkevälle käytölle löydettiin. Kouluun käytetty aika hiukan vaihtelee eri yksiköissä. Tarkempi keskustelu opetuksesta ja sen määrästä nähtiin sellaiseksi, että Eho:n opettajia ja rehtori pitäisi olla mukana keskustelussa.

Limingan päivässä oli mukana lakimies Jaana Tervonen. Hänelle oli etukäteen lähetetty kysymyksiä, jotka puhututtivat ryhmän jäseniä. Päivän jälkeen todettiin että lastensuojelu laki ei ota tarpeeksi huomioon eho:n erityisluonnetta ja asiakkaiden tarpeita. Henkilökunnan ja asiakkaiden turvallisuus vaarantuu helposti, koska laki ei anna tarpeellisia välineitä esimerkiksi riittävän tarkkaan henkilötarkastukseen. Huoli työntekijöillä on se,

että vakiintuneet käytännöt, joilla turvallisuus taataan ovat osittain ristiriidassa lain kanssa. Viesti tästä epäkohdasta lähti Jaanan mukana lainsäädäntöä pohtivalle työryhmälle. Tämän päivän näkökulmasta on tärkeää pohtia sitä, mitkä käytännöt ja rajoitukset pitää pohtia yksilöllisesti ja voiko erityisellä huolenpidolla perustella joitain rajoitustoimenpiteitä esimerkiksi yhteydenpidon rajoittamista.

Työryhmä on päättänyt tavata vielä kerran 3.5. Vuorelassa. Lomakkeiden työstäminen on vielä kesken ja se saatetaan loppuun toukokuun tapaamisessa.

Liite1

VALTION KOULUKODIT

TEOREETTINEN VIITEKEHYS JA HOITOMALLI EHO-OSASTOILLA

Erityisen huolenpidon osastoilla Valtion koulukodeissa annetaan lastensuojelulain 71-73§ mukaista kokonaisvaltaista, määrääikaista (max. 90 vrk) huolenpitoa 12-18 -vuotiaille lapsille, jotka käytöksellään vakavasti vaarantavat omaa kasvuaan ja kehitystään tai terveyttään ja jotka eivät ole muulla tavoin hoidettavissa.

Erityisen huolenpidon tarkoituksena on luoda vahva kontakti aikuiseen ja lisätä lapsen turvallisuuden tunnetta. Erityinen huolenpito on hoitomuotona väliintulo nuoren vakavaan tilanteeseen, jossa työntekijät ottavat vastuun nuoren elämäntilanteesta ja nuori saa paljon huomiota ja huolenpitoa. Hoitojakson aikana saadaan aikaan pysähtyminen ja tilanteen vakauttaminen sekä käynnistetään uudelleen lapsen suuntautuminen sijaishuollon tavoitteisiin.

Hoito erityisen huolenpidon osastolla pohjautuu ajattelutapaan ja teoriapohjaan, joilla voi jäsentää hoitosuhdetta, ymmärtää nuoren ja perheen tilaa ja tilannetta sekä menetelmiä hoidon välineiksi. Työprosesseissa mahdollistetaan yksilö- ja verkostotyö sekä työskentely ryhmien kanssa. Työskentelyä tuetaan organisaatorakenteen mukaisella moniammatillisella yhteistyöllä ja työnohjauksella. Lapsen kehityksen ja psyykkisten häiriöiden ymmärtämiseksi ja hoitamiseksi tarvitaan useamman eri viitekehyksen toistaan täydentävää näkökulmaa. Valtion koulukotien erityisen huolenpidon hoitomalli perustuu kiintymyssuhde- ja traumateoriaan, kognitiivis-behavioraaliseen kehitysteoriaan sekä ratkaisu- ja voimavarakeskeiseen näkökulmaan. Erityisen huolenpidon osastolla eletään yhteisössä, jossa kaikessa toiminnassa on mukana yhteisöhoidon elementtejä.

Erityisen huolenpidon osastolla selkeä vakauttava arki ja johdonmukaiset säännöt sekä tavoitteellinen työskentely auttavat hoidettaessa traumatisoituneita, käyttöhäiriöisiä, levottomia, mielialaoireisia tai ahdistuneita nuoria. Erityisessä huolenpidossa tiedostetaan, että moni nuori on voinut kokea traumaattisia asioita elämässään ja tunnistetaan traumataustasta johtuva nuoren oireilu. Trauman hoidossa keskitytään sen ensimmäiseen vaiheeseen, joka on vakauttaminen.

Kognitiiviseen käyttäytymisterapiaan pohjautuvan työskentelyn avulla luodaan yhteinen käsitys siitä, mikä ongelmia aiheuttaa, mikä pitää niitä yllä ja mitä

muuttamalla päästään tavoitteisiin. Yhdessä nuoren kanssa tutkitaan hyvinvointia rajoittavia, epätarkoituksenmukaisia ajattelutapoja ja niiden yhteyksiä ongelmallisiin kokemuksiin, tunteisiin ja toimintatapoihin.

Hoidossa keskitytään nykyhetkeen ja tulevaisuuteen. Ongelmakeskeisen ajattelun rinnalle nostetaan nuoren vahvuudet. Ratkaisukeskeisten keskustelutekniikoiden ja tehtävien avulla tuodaan esiin nuoren voimavaroja.

Nuoren läheis- ja viranomaisverkoston kanssa työskennellään erityisen huolenpidon aikana. Tavoitteena on, että nuoren hoidon jatkumisen kannalta tärkeille yhteistyötahoille voidaan antaa välineitä nuoren kanssa toimimiseen erityisen huolenpidon jakson päätyttyä.

Erityisen huolenpidon aikana nuorelle annetaan perusopetusta lähettävän koulun kanssa yhteistyössä laaditun suunnitelman mukaan. Erityisopettaja tekee pedagogisen selvityksen sekä oppimissuunnitelman ja raportoi tavoitteiden saavuttamisesta erityisen huolenpidon jakson jälkeen. Peruskoulun suorittaneilla nuorilla on mahdollisuus lisäopetukseen tai saada ohjausta toisen asteen opintojen suorittamisessa. Jos nuorella ei ole kesken olevia opintoja hän saa ohjausta ammatinvalinnassa, opiskelutaitojen ylläpitämisessä ja itsenäistymiseen liittyvien taitojen harjoittelussa.